

ДОПОВІДЬ

ПРО ВТРАТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ,
РУЙНУВАННЯ ЖИТАН ТА ІНФРАСТРУКТУРИ
ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ
НА СХОДІ УКРАЇНИ

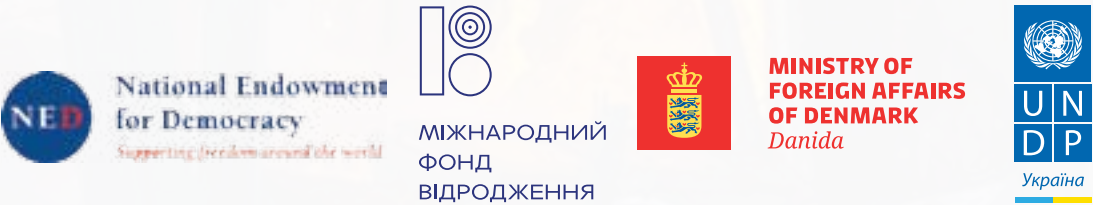

ХАРКІВ
ПРАВА ЛЮДИНИ
2018

Виправлене та доповнене видання

Доповідь підготовлена завдяки фінансової підтримці

Юрій Асєєв, Анастасія Єгорова, Євген Захаров, Станіслав Пилаєв, Яна Смелянська
Д68 **Доповідь про втрати цивільного населення, руйнування житла та інфраструктури внаслідок збройного конфлікту на сході України** / упоряд. Є. Ю. Захаров; ГО «Харківська правозахисна група». — Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2018. — 118 с.
ISBN 978-617-7391-33-2

Харківська правозахисна група пропонує увазі читача доповідь про результати дослідження наслідків воєнного конфлікту для цивільного населення та цивільних об'єктів на території, де у 2014–2015 рр. проходили бойові дії, та вздовж лінії зіткнення між непідконтрольними та контрольованими урядом територіями.

Публікація створена Харківською правозахисною групою за підтримки Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) та фінансової підтримки МЗС Данії, Національного фонду демократії, Міжнародного фонду «Відродження».

Погляди, висловлені в цій публікації, належать авторам і можуть не збігатися з офіційною позицією ПРООН, МЗС Данії, Національного фонду демократії, Міжнародного фонду «Відродження».

УДК 355.244.01-053.18(477.61/.62-07)(047)=161.2

ISBN 978-617-7391-33-2

© Юрій Асєєв, Анастасія Єгорова,
Євген Захаров, Станіслав Пилаєв,
Яна Смелянська, 2018
© Євген Захаров, упорядкування, 2018
© ГО «Харківська правозахисна група», 2018
© Олег Мірошніченко, дизайн, 2018

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АТО — антитерористична операція;
- БП — блок-пост;
- БТО — батальйон територіальної оборони;
- ВПО — вимушено переміщені особи;
- ВРУ — Верховна Рада України;
- ВЦА — військово-цивільна адміністрація;
- ГКЗПЛ — Громадський комітет захисту конституційних прав і свобод людини;
- ГУНП — Головне управління Національної поліції;
- ГШ — Генеральний штаб Збройних Сил України;
- ЄРДР — Єдиний реєстр досудових розслідувань;
- ЄСПЛ — Європейський суд з прав людини;
- ЗЗФ — законні збройні формування;
- ЗМІ — засоби масової інформації;
- ЗСУ — Збройні сили України;
- КК — Кримінальний кодекс України;
- КПВВ — контрольний пункт в'їзду-виїзду;
- ЛЗ — лінія зіткнення;
- ЛОПЦ Альтернатива — Луганський обласний правозахисний центр «Альтернатива»;
- МВС — Міністерство внутрішніх справ України;
- МГП — міжнародне гуманітарне право;
- ММПЛ — Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні;
- МТОТ — Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України;
- НЗФ — незаконні збройні формування;
- НГУ — Національна гвардія України;
- НП — населений пункт;
- НПУ — Національна поліція України;
- ОБСЕ — Організація з безпеки і співробітництва в Європі;
- ОДА — обласна державна адміністрація;
- ОАМБР — Об'єднана аеромобільна бригада;
- ОМС — орган місцевого самоврядування;
- ОРДЛО — окремі райони Донецької та Луганської областей на непідконтрольній уряду території;
- РДА — районна державна адміністрація;
- РНБО — Рада національної безпеки і оборони України;
- РСЗВ — ракетна система залпового вогню;
- СБУ — Служба безпеки України;
- Т. зв. «ЛНР» — так звана «Луганська народна республіка»;
- Т. зв. «ДНР» — так звана «Донецька народна республіка»;
- ХПГ — Харківська правозахисна група;
- ЦСС — Центр стратегічних справ.

РЕЗЮМЕ

О «Харківська правозахисна група» (ХПГ), українська недержавна неприбуткова правозахисна організація, представляє цю доповідь, яка містить різноманітну інформацію про загиблих та поранених цивільних осіб та руйнування житла та інфраструктури внаслідок воєнних дій під час збройного конфлікту на сході України в 2014–2018 рр.

У розділі 2 «Вступ» надані короткі відомості про ХПГ, висловлені подяки міжнародним благодійним інституціям, які підтримували наші зусилля, та партнерським організаціям, які брали участь у зборі інформації.

У розділі 3 «Методологія» описані види джерел інформації, методика проведення моніторингових візитів до НП на підконтрольній уряду території, опитування постраждалих від воєнних дій, методика збору, перевірки та узагальнення інформації щодо втрат цивільного населення та атак на цивільні об'єкти на підконтрольній уряду території, методика збору, перевірки та узагальнення аналогічної інформації на непідконтрольній території, а також БД ХПГ як інструмент аналізу зібраних даних. БД ХПГ містить більше 26 800 епізодів із закодованими персональними даними щодо близько 6,6 тис. цивільних жертв збройного конфлікту та близько 20,3 тис. зруйнованих та пошкоджених житлових будинків та об'єктів інфраструктури з ідентифікацією їх адрес.

У розділі 4 аналізуються відповіді на інформаційні запити до місцевих органів влади та ОМС, з яких випливає, що єдиного обліку цивільних осіб, постраждалих від збройного конфлікту не існує, і що різні органи влади оперують геть різними даними, відповідно, не існує жодних державних механізмів компенсації завданої шкоди.

У розділі 5 розглядаються події збройного конфлікту у географічному вимірі — по населених пунктах, де мешканці найбільше страждали від бойових дій. У додатку 1 події збройного конфлікту розглядаються в часовому вимірі.

У розділі 6 та додатках 2, 3, 4 надається інформація про загибель та поранення цивільних меш-

канців НП вздовж ЛЗ. У додатках 2 та 3 розглядаються події, що призвели, відповідно, до смерті та поранення цивільних у сімох районах — Станично-Луганський, Попаснянський, Новоайдарський, Мар'їнський, Волноваський, Бахмутський, Ясинуватський, а також містах Авдіївка та Маріуполь, і наводяться уривки з інтерв'ю з очевидцями подій. Додаток 4 присвячений смерті та пораненням цивільних осіб в тих же місцевостях внаслідок підриву на мінах, розтяжках та інших вибухонебезпечних предметах. Окремо розглядаються цивільні жертви авіаційних нальотів та смерті й поранення на БП та під час перетину ЛЗ.

У розділі 7 показані масштаби втрат цивільного населення в часовому та географічному вимірах. За результатами моніторингу ХПГ втрати оцінюються як приблизно 3500 загиблих та 7000 поранених цивільних осіб.

У розділі 8 розглядається як одна з причин істотних втрат цивільного населення та руйнувань цивільних об'єктів розміщення воєнних частин і ведення бойових дій з території НП. Такі факти зафіксовані як щодо НЗФ, так і щодо ЗЗФ, обидві сторони застосовували, зокрема, системи залпового вогню.

У розділі 9 наведена різноманітна інформація щодо руйнувань та пошкоджень житлових будинків та об'єктів інфраструктури як на підконтрольній, так і на непідконтрольній уряду території. Деякі приклади руйнувань в окремих районах на непідконтрольній території наведені в додатку 5. У додатках 6 та 7 надаються приклади захоплень, відповідно, навчальних та медичних закладів й атаки на них. У додатку 9 надаються приклади руйнування мостів.

Моніторинг ХПГ показує, що постраждало близько 40 тис. житлових будинків та 10 тис. об'єктів інфраструктури, в тому числі в Донецькій області більше 26.2 тис. житлових будинків та 7.4 тис. об'єктів інфраструктури.

Результати доповіді узагальнюються у вигляді висновків та рекомендацій органам влади.

ВСТУП

Харківська правозахисна група пропонує увазі читача доповідь про результати дослідження наслідків воєнного конфлікту для цивільного населення та цивільних об'єктів на території, де у 2014–2015 рр. проходили бойові дії, та вздовж ЛЗ між непідконтрольними та контрольованими урядом територіями, які фактично залишалися зоною бойових дій у 2015–2018 роках.

ХПГ була зареєстрована в 1992 році. ХПГ намагається змінити на краще ситуацію в Україні з правом на життя, свободою від катувань та поганого поводження, від свавільних затримань, свободою слова та інформації, правом на приватність, правами вразливих груп населення — в'язнів, ЛЖВ, наркозалежних, шукачів притулку та інших. ЦСС ХПГ, створений у 2003 році, розглядає в національних судах та ЄСПЛ до 200 стратегічних справ на рік. Юристи Центру виграли більше 120 справ в ЄСПЛ за статтями 2, 3, 5, 6, 8, 13 та іншими статтями ЄКПЛ, більше 400 справ чекає на розгляд у ЄСПЛ, в тому числі більше половини з них — щодо злочинів, скоєних під час воєнного конфлікту на сході.

За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні за період з 14 квітня 2014 року до 15 травня 2018 року загинуло щонайменше 2725 цивільних осіб (не враховуючи 298 цивільних осіб, які загинули внаслідок падіння літака «МН-17» 17 липня 2014 року). Кількість цивільних осіб, які зазнали поранень у зв'язку з конфліктом, оцінюється на рівні 7–9 тисяч осіб¹. Десятки тисяч людей втратили житло, зруйноване чи пошкоджене в результаті бойових дій — близько 40 тис. будинків, серйозно постраждали також близько 10 тис. об'єктів інфраструктури.

Якщо облік загиблих та поранених військовослужбовців на підконтрольних територіях про-

вадиться ретельно, то облік смертей та поранень цивільних осіб державними органами не ведеться взагалі. На непідконтрольних уряду територіях такий облік ведеться, але опубліковані дані є суперечливими. Тому автори дослідження поставили собі за мету уточнення кількості загиблих та поранених, кількості зруйнованих та пошкоджених житлових та адміністративних будинків, аналіз причин загибелі, поранень та руйнувань й підготовку рекомендацій з метою зменшення втрат цивільного населення, житла та інфраструктури.

Втрати були поділені на дві частини: ті, що були понесені під час воєнних дій у 2014 р. в НП, які були звільнені від незаконних воєнних формувань, та ті, що понесені в НП вздовж ЛЗ, в більшості з яких були запеклі бої в 2014 р., і зараз щодня відбуваються нові обстріли, і втрати все примножуються. Щодо першої складової були систематизовані раніше зібрані дані, зафіксовані остаточні дані загиблих та поранених. Щодо другої складової були уточнені дані щодо втрат і проаналізований причинно-наслідковий зв'язок масштабу втрат з місцезонаштуванням воєнних частин і місцями, звідки відбувалися обстріли.

В частині дослідження втрат цивільного населення в 2014–2015 рр. та проблеми надання компенсацій цивільним жертвам воєнного конфлікту ХПГ співпрацювала з іншими членами Коаліції «Справедливість ради миру на Донбасі» — Луганським обласним правозахисним центром «Альтернатива» та Громадським комітетом захисту конституційних прав та свобод людини. Красно дякуємо нашим колегам за дружню та плідну взаємодію.

Дослідження проведено за фінансової підтримки Програми розвитку ООН, Міжнародного фонду «Відродження», Національного фонду демократії (США) та Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні, яким автори висловлюють щирю вдячність.

¹ https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFev-May2018_UKRAINIAN.pdf, п. 16.

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

ХПГ збирала інформацію про цивільні втрати та руйнування внаслідок конфлікту, починаючи з 2015 року. Джерелами інформації були:

- а) щоденні офіційні повідомлення про ситуацію в зоні бойових дій, про людські втрати, руйнування і т. ін., повідомлення інших інформаційних ресурсів, в тому числі місцевих, про наслідки бойових дій;
- б) щоденні повідомлення СММ ОБСЄ, доповіді ММПЛ, доповіді міжнародних та національних правозахисних організацій — Amnesty International, Human Rights Watch, Правозахисного центру «Меморіал», УГСПЛ та інших правозахисних організацій в Україні;
- в) відповіді на інформаційні запити, надіслані згідно із законом «Про доступ до публічної інформації», до ОМС та органів влади на підконтрольній уряду території;
- г) моніторингові поїздки до НП Донецької та Луганської областей на підконтрольній уряду території з метою перевірки і уточнення отриманих у відповідях на запити даних, інтерв'ювання жертв порушень прав людини та інших очевидців, проведення відео- та фотозйомки;
- г) інформаційні ресурси, які регулярно публікують інформацію про події в зоні воєнного конфлікту;
- д) повідомлення інформантів, які мешкають в ОРДЛО;
- е) матеріали проваджень, відкритих ЦСС ХПГ за фактами порушень прав людини в зоні конфлікту;
- є) БД ХПГ.

У 2016 році ХПГ підготувала і відправила 322 інформаційних запити до ОМС та регіональних органів влади на підконтрольній території Донецької та Луганської областей. Ми просили надати інформацію про кількість загинувших та поранених цивільних осіб у ході бойових дій у 2014–2015 роках, про дату, місце, причини та обставини смертей та по-

ранень тощо, які були ушкодження і руйнування житлових будинків і об'єктів інфраструктури — соціальних, комунальних, освітніх, медичних, виробничих та інших — в межах адміністративних кордонів НП, що входять до складу ОМС, яка частина з них відновлена, джерела та обсяг фінансування; чи надавалися комунальні установи та інші будівлі для розміщення підрозділів ЗСУ та чи були вирішені фінансово-організаційні питання в цих випадках; чи проводилася робота з актування завданої шкоди; характеристика пошкодженої землі, доріг, мостів та інші дані. Також запитувалася інформація про інші екстраординарні порушення прав людини — позасудові страти, катування та жорстоке поводження, зникнення безвісти, незаконне позбавлення волі та незаконне утримання під вартою, незаконне позбавлення майна без рішення суду та ін., скоєних бойовиками т. зв. ДНР/ЛНР або українськими підрозділами — військовими, СБУ, МВС, Національної гвардії, добровольчих батальйонів. Загалом нам відповіли близько половини ОМС та органів влади. На жаль, не всі відповіді були достатньо інформативними.

Вдруге ХПГ звернулася із інформаційними запитами до ОМС, розташованих уздовж ЛЗ та органів влади на цих територіях, у листопаді 2017 р. При формуванні списку ОМС, до яких планувалося звернутися із запитом, ХПГ включала в нього такі ОМС, території яких або прямо стикаються з ЛЗ, або розташовані в смузі шириною не більше 25 км від неї і потрапляють до зони ураження важкими видами озброєнь або деякий час знаходилися під контролем НЗФ. Був складений список зі 102 ОМС, районних та обласних адміністрацій та рад, на території яких розташовані 93 НП на ЛЗ. Не всі адресати надали інформацію, ХПГ отримала лише 64 відповіді.

У лютому 2018 року були підготовлені і надіслані 61 інформаційний запит до шкіл, розташованих в НП уздовж ЛЗ. Також відправлено 28 запитів до лікувальних установ Донецької і Луганської областей. Відправлено 16 запитів до міських та районних управлінь

НПУ, а також 18 запитів до регіональних органів прокуратури Донецької і Луганської областей, а також до Донецької та Луганської обласних ВЦА. Відповіді на запити продовжують надходити і аналізуватися.

ЛОПЦ «Альтернатива» надіслала 31 інформаційний запит на адресу центральних органів державної влади, а також органів державної влади та місцевого самоврядування Луганської та Донецької областей (отримано відповіді на 27 запитів), а ГКЗПЛ — 17 запитів (отримано відповіді на 13 з них) з метою отримання даних щодо загинувших, поранених цивільних осіб та зниклих безвісти під час бойових дій у 2014–2015 роках та виплати компенсацій цивільним жертвам збройного конфлікту.

БД ХПГ є реляційною базою даних щодо втрат цивільного населення та руйнування житлових будинків й об'єктів інфраструктури, побудованою на основі вільної системи управління базами даних MySQL. Розроблене ХПГ програмне забезпечення дозволяє перевіряти коректність написання адрес будинків, знаходити і вказувати повтори одних і тих же епізодів і здійснювати захист персональних даних шляхом їх автоматичного кодування і зберігання в базі в закодованому вигляді. За введення ключа доступу все персональні дані розкодується і можуть оброблятися. Програмне забезпечення передбачає вибірку епізодів для заданого періоду часу, місця розташування і типу подій як окремо, так і в комбінації будь-якого набору цих ознак, і дозволяє генерувати звіти, що показують узагальнену інформацію в табличній формі (розподіл епізодів за певний період часу, по місцю розташування, типу втрат і типу подій) і в графічному вигляді — на картах, побудованих на основі GOOGLEMAP. Станом на 1 вересня 2018 року в БД містяться дані щодо 3144 загинувших та 3350 поранених цивільних осіб, щодо 18 154 зруйнованих та пошкоджених житлових будинків та 2135 об'єктів інфраструктури.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГОВИХ ПОЇЗДОК

Завданням моніторингової поїздки до НП є збір та перевірка раніше отриманої інформації про порушення прав людини, надання правових консультацій усім, хто цього потребує, проведення

фото-, відеозйомки зруйнованих житлових будинків та об'єктів інфраструктури та інтерв'ю з постраждалими та іншими мешканцями НП. Зазвичай у складі моніторингової групи було 3–4 особи, щонайменше один (одна) з них — правник, моніторингові поїздки були тижневими, і протягом кожної група встигала побувати в декількох НП. За наявності відповіді на інформаційний запит група перевіряла отриману інформацію в ході інтерв'ю, якщо ж відповіді не було, група заздалегідь домовлялась про зустріч з уже відомими жертвами порушень прав людини, а потім шукала нові дані «методом сніжного кому». Група також з'ясовувала можливість доступу до комунальних послуг, до медичної допомоги, рівень забезпечення харчуванням, стан ВПО, які мешкають у цьому НП, тощо. Після завершення поїздки здійснювалися активні дії, спрямовані на покращення ситуації.

Моніторингові групи намагалися з'ясувати, з якого боку почалися обстріли, ідентифікувати вид зброї, оцінити масштаб руйнувань; вони намагалися встановити точну кількість жертв, максимально повно їх ідентифікувати, встановити дату, місце та причину загибелі/поранення (артилерійський обстріл, стрілецька зброя, міна, розтяжка тощо), розшукати рідних та близьких жертв та (за можливості) провести інтерв'ю та анкетування.

Після завершення кожної моніторингової поїздки група готувала звіт про її результати, в якому вказувала маршрут, кількість комунікацій в кожному НП, питання, з якими зверталися для консультацій, кількість підготовлених анкет, опис можливих стратегічних справ, додавала фото-, аудіо- та відеозаписи та інші матеріали поїздки.

Моніторингові поїздки до найбільш постраждалих від збройного конфлікту НП (Станиця Луганська, Попасна, Авдіївка, Мар'їнка, Красногівка, Волноваха, Золоте та інші) повторювалися стільки разів, скільки було необхідно, щоб зафіксувати всі порушення прав людини в цьому НП та опитати усіх жертв. Слід зауважити, що деякі постраждалі погоджувалися свідчити не одразу, а після другого чи третього приїзду моніторингової групи, коли наочно побачили, що метою цих поїздок справді є надання їм допомоги.

Протягом 46 моніторингових поїздок ХПГ у 2016–2018 рр. до 92 НП в зоні бойових дій у 2014–2015 рр. та вздовж ЛЗ було опитано 490 свідків та постраж-

далих, зафіксовано майже 700 місць обстрілів та вибухів, зроблено (та зібрано в Інтернеті) 1100 відео та десятки тисяч фото, зібрано та створено 542 процесуальних документа і підготовлено 50 анкет щодо загиблих, зниклих безвісти та поранених цивільних осіб, 47 анкет мешканців НП поблизу ЛЗ та 42 анкети щодо місць несвободи в ОРДЛО.

МЕТОДИКА ЗБОРУ, ПЕРЕВІРКИ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ПІДКОНТРОЛЬНОЇ УРЯДУ ТЕРИТОРІЇ

Дані, надіслані у відповідях на інформаційні запити ХПГ органами влади та ОМС, порівнювалися між собою та перевірялись під час моніторингових поїздок шляхом опитування жертв, членів їх родин та інших мешканців НП з використанням заздалегідь підготовлених опитувальників.

Інформація, отримана за інформаційними запитом, зібрана під час моніторингових поїздок та з інших джерел, була внесена до БД ХПГ, що надало можливість узагальнювати дані про екстраординарні порушення прав людини і отримати різноманітні статистичні показники щодо жертв та їх вірогідних кривдників — за видами порушень, за певний проміжок часу, за місцем розташування, де відбулися порушення, тощо.

НП вздовж ЛЗ адміністративно пов'язані з сімома районами — Станично-Луганський, Попаснянський, Новоайдарський, Мар'їнський, Волноваський, Бахмутський, Ясинуватський, а також містами Авдіївка та Маріуполь. Інформація щодо всіх зафіксованих порушень прав людини в кожному районі представляється у вигляді окремої доповіді про ці порушення за географічним виміром. При цьому особлива увага надається злочинним діянням, які є предметом розгляду цієї доповіді. Станом на 1 вересня 2018 року підготовлено три таких регіональні огляди щодо Станично-Луганського, Попаснянського та Маріїнського районів, ми додаємо їх до цієї доповіді.

МЕТОДИКА ЗБОРУ, ПЕРЕВІРКИ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ОРДЛО

Для збору даних про порушення прав людини на непідконтрольних уряду територіях ХПГ користувалась численними Інтернет-ресурсами:

<http://poisk.derzhava.today/pogibshie/list>
<http://map.ombudsmandnr.ru/>
https://nekropole.info/ru/person/list?category_id=319
<https://docs.google.com/spreadsheets/d/txruxU5367rslSXchEHnLGQ/htmlview>
http://bez-vesti.com/propavshye_na_ukraine/propavshie-na-ukraine
<http://dnr-online.ru/spisok-detej-pogibshih-v-rezultate-boevyx-dejstvij-na-territorii-doneckoj-narodnoj-respubliki/>
<http://crimes.dnr-online.ru/>
<http://www.novorossia.org/novoross/7134-spisok-pogibshih-svyaschennikov-i-razrushennyh-hramov-novorossii.html>
<http://rigort.livejournal.com/1030769.html>
<http://od-novorossia.livejournal.com/tag/%D0%BF%D0%B0%D0%BC%D1%8F%D1%82%D1%8C>
<http://forum-novorossia.ru/index.php/topic/273-memorial-pogibshikh-opolchentcev-novorossii/>
<http://gruz200.zzz.com.ua/>
та іншими.

Крім того, ХПГ використовувала:

- опитування військовополонених та цивільних заручників, звільнених з полону НЗФ через обмін або іншим шляхом;
- прямі звернення з ОРДЛО електронною поштою та іншим шляхом до нас про допомогу;
- повідомлення наших інформантів, які мешкають на непідконтрольній уряду території про порушення прав людини, вчинені в їхніх НП.

Працівники ХПГ проводили перехресну перевірку даних, опублікованих в Інтернеті та отриманих іншим шляхом, шукали дані також в сторінках фігурантів в соціальних мережах, перевіряючи опубліковані дані, і таким чином змогли надати достовірну оцінку даним про жертв порушень прав людини, свідків та порушників.

ОБЛІК ЦИВІЛЬНИХ ЖЕРТВ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОМС

ХПГ звернулася до органів державної влади та місцевого самоврядування з метою встановити, яким чином ведеться облік постраждалих громадян і зруйнованих об'єктів нерухомості, а також отримати точну кількість постраждалих внаслідок ведення бойових дій громадян.

Аналіз відповідей на інформаційні запити щодо цивільних жертв показує, що в державі не існує єдиної системи та методології обліку таких осіб, внаслідок чого дані або взагалі не збираються, або суттєво відрізняються друг від друга в залежності від того, який державний орган надає інформацію.

Центральні органи державної влади ухиляються від відповідей на запити та пропонують звертатися до місцевих установ та закладів Донецької та Луганської областей. Штаб антитерористичного центру при СБУ повідомив, що здійснює лише облік зниклих безвісти цивільних осіб, а інформації щодо втрат або поранень цивільного населення не має та не збирає.

Департамент соціального захисту населення Луганської ОДА надав інформацію про те, що він збирає та обробляє інформацію щодо постраждалих осіб у Луганській області. Контактна особа департаменту зазначила, що співробітниками створено та ведеться Реєстр поранених та загиблих під час бойових дій цивільних осіб на підконтрольній українській владі території. Було надано відомості щодо 336 загиблих та 552 поранених, в тому числі дітей віком до 18 років (7 загиблих та 27 поранених); також було наведено статистику у розрізі міст та районів Луганської області. Луганська обласна ВЦА повідомила про те, що має відомості щодо 299 загиблих та 518 поранених цивільних осіб.

В Донецькій області спостерігається дещо інша ситуація щодо обліку постраждалих цивіль-

них осіб. У відповіді Донецької ВЦА зазначається, що адміністрація лише частково є розпорядником запитуваної інформації, та запропонувала звернутися із запитом до Департаменту охорони здоров'я. Спочатку Департамент охорони здоров'я надав інформацію, що ним взагалі не ведеться облік загиблих, поранених (в т. ч. травмованих) та зниклих безвісти, тому що «дана інформація не входить в обов'язкові статистичні дані Міністерства охорони здоров'я України». Але потім повідомив про те, що все ж має дані щодо поранених та загиблих цивільних осіб в 2016 році (102 поранених, 22 загиблих) та 2017 році (94 поранених та 22 загиблих). Щодо кількості загиблих та поранених цивільних осіб у 2014 та 2015 роках інформації надано не було.

Несподівану відповідь надав Департамент соціального захисту населення Донецької ВЦА, який повідомив, що питання обліку постраждалих цивільних осіб взагалі не належать до його компетенції.

Дещо краще ведеться облік потерпілих громадян управліннями Національної поліції. Так, ГУ НПУ в Луганській області повідомило про те, що ними ведеться ретельний облік громадян, зниклих безвісти під час проведення АТО, та надало інформацію, та що загальна кількість зниклих безвісти на окремих територіях Луганської області (Станично-Луганський, Новоайдарський, Попаснянський райони, міста Лисичанськ, Рубіжне та Сєвєродонецьк) становить 722 особи. Також було зазначено, що відносно осіб, які зникли безвісти в окремих районах області, які непідконтрольні українській владі, також ведеться робота по їх обліку з проведенням розшукових процедур.

ГУ НПУ в Донецькій області надана така інформація: за період з квітня 2014 року по травень

2018 року на підконтрольній території Донецької області загинуло 515 та було поранено 1272 цивільних осіб, 218 цивільних зникли безвісти.

Найбільш ретельно рахуються втрати серед цивільного населення органами місцевого самоврядування, що розташовані вздовж лінії зіткнення та перебувають у зоні досяжності різними видами озброєнь.

В окремих адміністративно-територіальних одиницях (Дружківка, Костянтинівський район та деякі інші), які знаходяться на значній відстані від ЛЗ та не підпадають в зону досяжності важких видів озброєнь, робота органів державної влади та місцевого самоврядування з обліку постраждалих цивільних осіб не ведеться. Дані, що були отримані від таких ОМС щодо кількості постраждалих в період, коли на територіях цих ОМС велися бойові дії у 2014 році році, суттєво відрізняються від даних з інших джерел. У деяких випадках (Бахмутська райдержадміністрація, Лиманська міська рада, Мар'їнська районна військово-цивільна адміністрація) облік постраждалого цивільного населення не відбувається взагалі з посиланням на відсутність відповідних повноважень.

Відповіді на запити та прямі комунікації зі службовцями ОМС в цілому показали, що підходи щодо обліку цивільних жертв збройного конфлікту різні. Деякі ОМС враховують будь які випадки з цивільним населенням незалежно від місця проживання потерпілих. Деякі надають статистику лише про громадян, що мають постійне місце мешкання на території цих ОМС. Деякі ОМС враховують лише тих громадян, що постраждали під час обставин, які прямо вказують на винуватість представників НЗФ, та не враховують інші випадки. Тому збір та обробка об'єктивних даних щодо реальних обставин та фактичної кількості постраждалих пов'язана з певними труднощами.

Аналіз отриманої з різних джерел інформації свідчить про істотні відмінності у деяких випадках статистичних показників постраждалих цивільних осіб на обліку державних адміністрацій та управлінь поліції від показників на обліку ОМС. На наш погляд, пріоритет слід надати обліку ОМС, які були значно ближче до трагедій війни.

З усіх ОМС, що відповіли на запити, тільки Сартанська селищна рада повідомила про те, що родичам громадян, загинувших від обстрілів, рішенням Маріупольської міськради були виплачені грошові компенсації. Також були виплачені компенсації сім'ям, чиї будинки були зруйновані в результаті обстрілів.

Інформації про виплати державними органами компенсацій постраждалим громадянам або родичам загинувших наразі немає. Жертви цієї війни можуть отримати невеличку грошову допомогу — від декількох сотень до 2000 грн. — від свого ОМС у випадку загибелі чи поранення, їм можуть надати допомогу волонтери, благодійні фонди, міжнародні організації, але не держава. Іноді медичну допомогу пораненим надають безкоштовно. Але не існує жодного діючого нормативного акту щодо компенсації цивільним жертвам війни.

Громадяни, які постраждали на окупованих територіях, державними органами України взагалі не враховуються. Наразі, жоден з адресатів, до яких зверталася ХПГ, не зазначив у своїх відповідях про облік громадян, які постраждали від обстрілів, були поранені або загинули, яким було завдано шкоди з боку ЗЗФ. Таку інформацію було зібрано завдяки пошуку на сайтах, що адмініструються представниками т. зв. республік. Цю інформацію було верифіковане через перехресну перевірку даних різних інтернет-ресурсів та повідомлення в соціальних мережах. Перевірені дані були внесені до власної бази даних ХПГ.

СТИСЛИЙ ОПИС ПОДІЙ, ЩО ВІДБУВАЛИСЯ У НП, НА ТЕРИТОРІЇ ЯКИХ ВЕЛИСЯ БОЙОВІ ДІЇ

В цьому розділі розглядаються події збройного конфлікту у географічному вимірі — по НП, де йшли найбільш запеклі бої. Для кожного НП вказані кількість загинувших та поранених цивільних осіб, зруйнованих та пошкоджених житлових будинків та об'єктів інфраструктури. Ці дані зібрані ХПГ в ході моніторингу, що проводився у 2015–2018 рр., ми продовжуємо їх уточнювати. В Додатку 1 розвиток подій подається в часовому вимірі.

Слов'янськ (Донецька область)

Протягом квітня-липня 2014 року в місті та його околицях йшли позиційні бої між ЗСУ, НГУ і НЗФ². Адміністративні будівлі СБУ, МВС, міськради були зайняті бойовиками НЗФ з 12 по 15 квітня. У травні-червні 2014 року бойові зіткнення проходили вже у житлових кварталах міста. З початку червня 2014 р., після пошкодження ліній електропередач і знеструмлення водозабірних станцій, місто залишилося без електроенергії і водопостачання. Під час боїв 2 липня поблизу с. Семенівка, під обстріл потрапила насосна станція каналу «Сіверський Донець — Донбас», внаслідок чого загинув працівник станції, а сама станція була знеструмлена, і канал припинив прокачувати воду на північну частину Донецької області.

Під час проведення АТО на території Слов'янська було пошкоджено 3198 об'єктів, в т. ч. 47 багатоквартирних житлових будинків, 1628 житлових будинків приватного сектора, 1230 квартир комунальної форми власності, 140 квартир в житлових будинках ЖБК, 44 відомчих квартир, 85 об'єктів

комунальної власності, 24 об'єкти приватного сектора, зруйнований міст через річку Казенний Торець на трасі М-03. Головні підрозділи НЗФ вийшли з міста 4 липня 2014 року у напрямку через Костянтинівку до Горловки, ЗЗФ остаточно взяли під контроль місто 5 липня.

Зруйнована в результаті обстрілів лікарня в Семенівці під Слов'янськом

Втрати серед цивільного населення (по зібраним ХПГ даним) за період бойових дій на території міста склали щонайменше 39 чоловік (враховуючи загинувших у м. Миколаївка Слов'янської міськради — 29 осіб), кількість поранених — щонайменше 56 осіб.

Краматорськ (Донецька область)

У травні-червні 2014 року бойові зіткнення проходили в житлових кварталах міста³. ЗСУ використовували аеропорт Краматорська як військову базу. Концентрація воєнних підрозділів

² <https://nv.ua/project/sloviansk-year-of-freedom-40003691.html>

³ <http://podrobnosti.ua/983540-teroristi-prograli-boza-slovjansk-ta-kramatorsk-vtekli-do-donetsku.html>

відбувалося також західніше Краматорська по лінії **Сергіївка-Дмитрівка-Олександрівка**. В місці були захоплені будівлі МВД, міськради. Пошкоджено 49 багатоповерхових будинків, 3 школи, 3 дитячих садочки, школа-інтернат, тубдиспансер, не менше 38 приватних домоволодінь, аеропорт, автошкола, будівля Укртелекому, було частково зруйновано цехи заводу «Енергомашспецсталь» та заводу Краматорського важкого верстатобудування. 13 автобусів та 2 тролейбуси було спалено, 29 одиниць техніки — викрадено.

10 лютого 2015 року по Краматорську було завдано ракетного удару РСЗВ «Град». Загинуло 15 осіб, 47 отримали поранення⁴.

Краматорськ після обстрілу 10 лютого 2015 року

Загальні втрати серед цивільного населення Краматорська за період з травня по липень 2014 року склали за даними ХПГ щонайменше 42 особи, а кількість поранених — щонайменше 140 осіб.

Лисичанськ (Луганська область)

Лисичанськ знаходився під контролем НЗФ т. зв. ЛНР з квітня 2014 року. На початку липня підрозділи ЗСУ почали облогу міста з півночі та із заходу (з сіверського напрямку). Лисичанськ було звільнено 24 липня, НЗФ відступили до Первомайську. Під час бойових сутичок у місті було зруйновано 34 приватні будинки, пошкоджень зазнали 360 домогосподарств; було повністю зруйновано 3 та пошкоджено 160 багато-

поверхових будинків. Також було пошкоджено 47 об'єктів інфраструктури та об'єктів промислового значення. ХПГ має дані щодо 8 цивільних осіб, що загинули внаслідок ведення бойових дій. Відомо про щонайменше 7 цивільних поранених, але місцеві мешканці повідомляють що у період з липня по серпень кількість поранених могла перевищувати 25 чоловік. У липні 2014 року був **підірваний міст** з Лисичанська на Сєвєродонецьк через селище Павлоград.

Зруйнований Будинок культури в Лисичанську

Бахмут (Донецька область)

Місто знаходилося під контролем НЗФ з початку квітня до 5 липня 2014 року. У червні 2014 року бойовики НЗФ намагалися штурмувати військову частину, що розміщується посеред міста, декілька житлових будинків було пошкоджено обстрілами. 27 червня озброєні люди розстріляли рейсовий автобус. У результаті загинули двоє людей — водій автобуса та жінка-пасажир, яка померла від тяжких поранень у лікарні.

Блокпост біля Бахмуту

Під час бойових зіткнень на території міста було пошкоджено та зруйновано 121 домогосподарство, 39 багатоповерхових будинків, СШ № 4, дитячо-юнацька спортивна школа, дитячо-юнацький клуб, педучилище, міськрада, прокуратура, ОДПІ, 4 промислових об'єкта та 36 об'єктів дорожньої інфраструктури.

Кількість цивільних втрат у період з квітня до липня 2014 року складає (за даними ХПГ) щонайменше 6 осіб, кількість поранених — щонайменше 6 осіб.

Маріуполь (Донецька область)

З квітня 2014 року місто контролювалося НЗФ т. зв. ДНР. 13 червня 2014 місто було визволене від НЗФ силами добровольчих українських батальйонів.

Під час спроб ЗЗФ взяття міста під контроль у травні 2014 року загинуло щонайменше 7 та було поранено щонайменше 11 цивільних осіб.

24 січня 2015 року місто було обстріляне НЗФ з РСЗВ «Град», головний удар прийшовся по мікрорайону «Східний», загинула 31 людина, поранено щонайменше 93 осіб.

Квартал Східний у Маріуполі після обстрілу

14 жовтня 2014 року НЗФ здійснили обстріл селища Сартана Маріупольської міськради, загинули 8 осіб, 17 зазнали поранень. 16 серпня 2015 року селище Сартана знов було обстріляне з боку НЗФ т. зв. ДНР, загинули 3 людини, поранено 7. Отримали пошкодження 210 домогосподарств. Внаслідок обстрілу НЗФ селища Сартана 3 лютого 2017 року руйнувань зазнали 63 домогосподарства.

Лутугине (Луганська область)

Знаходилося під контролем НЗФ з квітня 2014 року. 27 липня 2014 року було зайняте ЗЗФ в рамках операції з деблокування Луганського аеропорту. Дорога постачання йшла зі Слов'яносербська через Родаково, Біле, Білоріченський, Челюскінець, Лутугине, Георгіївку до аеропорту. В цих НП та в найближчих до них селах велись запеклі бойові дії до 31 серпня, коли українські підрозділи почали відповідно до наказу ГШ ротацію на північніші позиції.

Лутугине

Контроль ЗЗФ над Лутугине та Георгіївкою обмежував використання траси Н-21 Луганськ-Красний Луч.

Є дані про щонайменше 270 домогосподарств, що зазнали пошкоджень внаслідок бойових дій. ХПГ зібрана інформація про щонайменше 32 цивільних осіб, що загинули у період липня-серпня 2014 р., та відомості про щонайменше 68 поранених осіб.

З початку вересня 2014 р. місто знаходиться під контролем НЗФ т. зв. ЛНР.

Новосвітлівка (Луганська область)

На початку серпня 2014 року ЗСУ почали операцію з оточення міста Луганська. З Гергіївського плацдарму ЗЗФ почали просування через Тернове на Новосвітлівку. Бойові дії точилися біля сіл Хрящувате, Комісарівка, Новоганнівка, Красне, Переможне. Селище Новосвітлівка зазнало потужних обстрілів з обох сторін конфлікту. В сели-

⁴ <https://www.6264.com.ua/news/1117566>

щі були зруйновані школа-гімназія, клуб, Будинок культури, лікарня, дитячий садок, селищна рада, щонайменше 82 домогосподарств. На протязі серпня 2014 року загинули щонайменше 33 місцевих мешканця, щонайменше 103 зазнали поранень.

*Новосвітлівка.
Центральна лікарня після обстрілів в 2014 році*

На теперішній час селище знаходиться під контролем НЗФ т. зв. ЛНР.

Маринівка (Донецька область)

Останній НП на трасі Сніжне-Куйбишево до кордону України. Біля селища знаходився ПП Маринівка на кордоні з РФ. Під час встановлення дороги забезпечення з Амвросіївки до Зеленопоільсько-Панченковського плацдарму ЗСУ мав велике стратегічне значення.

ПП Маринівка

В Маринівці знаходився найпівденніший міст на українській території через річку Ольховчик, через яку українські підрозділи могли здійснювати

транспортне забезпечення своїх частин у Свердловському районі Луганської області. У трикутнику Маринівка-Степанівка-Дмитрівка в період липня-серпня 2014 року велися найзапекліші бойові дії. На вулицях села було знищено 5 одиниць бронетехніки. За даними ХПГ, зруйновано більше ніж 30% житлових будинків, загинуло щонайменше 6 цивільних осіб, та поранено щонайменше 29 місцевих мешканців.

На теперішній час селище знаходиться під контролем НЗФ т. зв. ЛНР.

Степанівка (Донецька область)

Село знаходиться у південно-східній частині Донецької області, між дорогами Сніжне-Куйбишеве (РФ) (Т-05-10) та Сніжне — Саур-Могила (Т-05-22). Через село проходить дорога С-051730, по якій можна дістатися з амвросіївського напрямку південніше Саур-висоти через Тарани, або північніше Саур-висоти через Петрівське до Степанівки, та далі на схід через міст над річкою Ольховчик. Переправи через річку Ольховчик у Степановці та Мариновці були єдиними доступними для ЗФ у коридорі понад кордоном з РФ — територія північніше Первомайського від Степановки контролювалася НЗФ т. зв. ДНР.

Степанівка

На території Степановки велися найжорсткіші бойові дії за контроль над селом. У самому селі було знищено понад 50% житлового фонду, пошкодження мають майже 90% будинків. На ву-

лицях села під час бойових дій з 12 по 15 серпня 2014 року було знищено 30 одиниць бронетехніки.

Під час бойових зіткнень у період липень-серпень 2014 року, за даними ХПГ, загинуло щонайменше 11 місцевих мешканців, та отримали поранення щонайменше 41 осіб.

На теперішній час село знаходиться під контролем НЗФ т. зв. ЛНР.

Дмитрівка (Донецька область)

Знаходиться поруч із Степанівкою та Маринівкою. Мав стратегічне значення в операції з деблокування частин ЗСУ у Свердловському (Довжанському) районі Луганської області літом 2014 року. З Дмитровки частини ЗСУ проклали польовий шлях вздовж кордону на Дьякове, та далі на Зеленопілля.

Село Дмитрівка знаходиться на перетині чотирьох доріг місцевого значення. Під час бойових сутичок у серпні 2014 року сторони конфлікту намагалися контролювати міст через річку Міус у Дмитрівці. ЗСУ мало запасний варіант переправи південніше — понад самим кордоном у селі Кожевня через понтонну переправу.

Дмитрівка зазнала незначних пошкоджень житлового сектору. ХПГ має інформацію про 27 пошкоджених та 6 зруйнованих будинків. Під час бойових зіткнень у період липень-серпень 2014 року, за даними ХПГ, загинуло щонайменше 12 місцевих мешканців, та отримали поранення щонайменше 27 осіб.

На теперішній час село знаходиться під контролем НЗФ т. зв. ЛНР.

Дебальцеве (Донецька область)

З квітня 2014 року місто знаходилося під контролем НЗФ. 29 липня 2014 року ЗСУ взяли Дебальцеве під свій контроль. В серпні зону безпеки навколо Дебальцева було розширено — межа контролю ЗСУ поширювались до лінії від Вуглегірського водосховища через села Гурти,

Кіндратівка, Оленовка, Булавинське, Ольховатка, Кумшацьке, Нікішине, Рідкодуб, Міус, Чорнухине, Депрадівка, Вергулівка, Польове, Троїцьке.

Упродовж періоду з серпня 2014-го по лютий 2015-го майже всі НП Дебальцевського плацдарму зазнали обстрілів та руйнувань внаслідок бойових дій на територіях цих НП.

Дебальцеве

Дебальцеве мало велике стратегічне значення — ЗСУ розірвали транспортне сполучення між т. зв. ЛНР та ДНР. ЗФ контролювали залізничні гілки Луганськ — Горловка, Дебальцеве — Шахтарськ — Іловайськ, Дебальцеве — Ровеньки — Червонопартизанськ, Дебальцеве — Первомайськ, автотраси М-03 та М-04.

Станом на 8 лютого 2015 року НЗФ оточили околиці Дебальцево. Місто опинилося в облозі. ЗСУ деколи проривали облогу та відновлювали постачання своїх підрозділів у Дебальцевому. 18 лютого ЗФ вимушені були **відійти на позиції біля Світлодарську**. Під час виходу з Дебальцевського котла загинули 179 українських військових, 110 військових потрапили в полон, а 81 — зникли безвісті.

Місто безперестанно обстрілювалося з горлівського, зоринського, фашевського напрямків. На протязі серпня-грудня 2014 року у місті було зруйновано обстрілами 136 житлових будинків, пошкоджено більше 300, зруйновано або пошкоджено 19 об'єктів інфраструктури. Втрати серед місцевих мешканців з серпня 2014 року по лютий 2015 року, за даними ХПГ, становлять щонайменше 146 загиблих, зазнали поранень щонайменше 231 мешканців.

На теперішній час місто знаходиться під контролем НЗФ т. зв. ЛНР.

Вуглегірськ (Донецька область)

Знаходиться у трикутнику Горлівка — Єнакієво — Дебальцеве. Був взятий під контроль ЗСУ 10 серпня 2014 року. Контроль над Вуглегірськом ЗЗФ обмежував транспортне сполучення з Горлівкою авто- та залізничним сполученням.

У січні 2015 року НЗФ т. зв. ДНР почали систематичні обстріли Вуглегірська. 2 лютого 2015 року місто перейшло під контроль НЗФ т. зв. ДНР. Під час бойових дій місцеві мешканці масово залишали місто. Повідомлялось про те, що щонайменше дві тисячі цивільних осіб пішки покинули місто та направилися до міста Дебальцеве, з метою покинути місце бойових дій.

Вуглегірськ після обстрілів

Місто зазнало значних руйнувань. За даними ХПГ, зруйновано 45 жилих будинків, загинула 33 людини, поранень дістали щонайменше 45 місцевих мешканця.

На теперішній час місто знаходиться під контролем НЗФ т. зв. ЛНР.

Новоолександрівка (Луганська область)

Село знаходиться між Попасною та Калиново-Борщувате (Первомайськ). 3 вересня 2014 року попало між лініями контролю ЗСУ та НЗФ т. зв. ЛНР. Знаходиться у долині східніше Рубашанського лісу, де розгорнули свої позиції ЗСУ та схилами, що ведуть до Первомайську. У зв'язку з тим, що село розташовано у низині, підрозділи ЗСУ лише навесні 2018 року оголосили про те, що

село «було звільнене», хоча НЗФ у селі на протязі 2014–2018 років не було.

3 осені 2014 року мешканці Новоолександрівки були позбавлені можливості вільно пересуватись до міста Попасна, були позбавлені можливості отримувати пенсії, та інші соціальні виплати. Село прострілювалося з обох сторін. Станом на літо 2017 року, в ньому залишилося 62 мешканця.

ХПГ не змогло отримати дані про руйнування у селі, але відомо про 2 загиблих та щонайменше 4 поранених місцевих мешканців.

Катеринівка (Луганська область)

Село знаходиться між Попасною та Золоте-4. 3 серпня 2014 року відноситься до зони безпеки ЗСУ, але ЗЗФ розташували свої позиції північніше села, у Золотому-3 (сел. Стахановець). Мешканці села до весни 2018 року мали суттєві перешкоди щодо вільного пересування до підконтрольних уряду територій. Не було пасажирського сполучення, не працювали пошта, ОМС, інші установи. Мешканці були позбавлені можливості отримувати пенсії та інші виплати. Після проголошення навесні 2018 року про «звільнення села», було поновлено виплати та відновлено роботу об'єктів соціально-побутового призначення.

Катеринівка

ХПГ отримала дані про пошкодження щонайменше 6 житлових будинків, а також про щонайменше 7 загиблих місцевих мешканців. Даних про поранених немає.

Кримське (Луганська область)

Село Кримське знаходиться на березі річки Сіверський Донець. Східніше села проходить [лінія зіткнення](#), яка йде від Станиці Луганської по руслу річки Сіверський Донець до Кримського, і лише перед Кримським йде далі по суші. В кілометрі від Кримського розташоване с. Сокольники, яке знаходиться під контролем НЗФ т. зв. ЛНР.

Кримське

Контроль над селом ЗСУ встановили 17 жовтня 2014 року.

За чотири роки у Кримському було поранено 6 місцевих мешканця, загинуло 3 людини. Зруйновано та пошкоджено 293 домогосподарства, 6 багатоповерхових будинків, 16 об'єктів інфраструктури.

Чорнухине (Луганська область)

Селище Чорнухине знаходиться у 3 км на схід від Дебальцева. Було взято під контроль ЗСУ 14 серпня 2014 року.

10 лютого 2015 року з Чорнухинської колонії № 23 було випущено 340 ув'язнених. Вони ховалися від обстрілів дві доби, а вже 12 лютого 83 заарештованих повернулися до колонії, а 23 чоловіки дісталися до блок-постів ЗСУ біля Дебальцева. Доля інших невідома.

ХПГ отримала дані про пошкодження щонайменше 52 житлових будинків, а також про що-

найменше 21 загиблих та 2 поранених місцевих мешканців.

Чорнухине

На теперішній час місто знаходиться під контролем НЗФ т. зв. ЛНР.

Золоте (Луганська область)

Місто розташоване південніше Лисичанська, в 4 км від Первомайська. 3 квітня по 14 серпня 2014 року знаходилося під контролем НЗФ. ЛЗ пролягає через мікрорайон Золоте-4 (шахта Родина). Місто знаходиться у зоні досягання усіма видами озброєнь. На перехресті траси Т-1316 між Золотим-2, Катеринівкою та Золотим-4, було [розміщено КПВВ Золоте](#), яке було відкрите 31 березня 2016 року. Але у зв'язку з тим, що його розміщення не було узгоджене з НЗФ т. зв. ЛНР, пропускні процедури на КПВВ Золоте з моменту його відкриття не здійснюються.

З початку бойових дій на території міста Золоте було повністю зруйновано 4 житлових будинки приватної власності, пошкоджені 159 об'єктів комунальної власності в т. ч. 2 школи, поштові відділення, будівля виконкому, клуб «Шахтар» і 187 житлових об'єктів приватної власності, пошкоджені мінімум 2 шахти, зруйновані під'їзні автошляхи.

У мікрорайоні Золоте-4 (шахта Родина) зафіксовані випадки розміщення військовослужбовців у багатоповерхових житлових домах, поруч з мешканцями та завдання вогневих ударів по

позиціям НЗФ, що призводить до високого ризику зворотних обстрілів та небезпеки для цивільних, що мешкають у своїх домівках.

Золоте

Втрати серед місцевих мешканців з серпня 2014 року по наступний час, за даними ХПГ, становлять щонайменше 20 осіб, зазнали поранень щонайменше 23 мешканця.

Світлодарськ (Донецька область)

Місто було взято під контроль ЗСУ 19 липня 2014 року. З липня 2014 року лінія бойових дій змістилася за Дебальцево, тому до лютого 2015 року місто було недосяжне для обстрілів. Після того, як ЗСУ відійшли з Дебальцева, лінія контролю територій наблизилася до Світлодарська знов, і місто знов опинилось у зоні досягання різними видами озброєнь.

Світлодарськ

За період 2015–2018 років в місті було зруйновано або пошкоджено обстрілами не менше 160 об'єктів житлового фонду, в тому числі 17 ба-

гатоповерхових будинків. Постраждала школа, автомобільні дороги.

За даними ХПГ, у Світлодарську загинуло щонайменше 4 людини, поранень дістали щонайменше 5 місцевих мешканців.

Новолуганське (Донецька область)

Селище було взято під контроль ЗСУ 21 липня 2014 року.

ЗСУ довгий час не наважувалися увійти в селище через його не вигідне розташування: з одного боку окуповане селище Гольмівське, з іншого — водосховище, єдиний виїзд на підконтрольні території по дорозі до Вуглегірської ТЕС уздовж жд-полотна.

Перший обстріл Новолуганського був у серпні 2014 року. Під час обстрілу селища в 2014 році були поранені двоє цивільних і один загинув.

Новолуганське після обстрілу 18 грудня 2017 року

Довгий час селище знаходилося між лініями контролю ЗСУ та НЗФ т. зв. ДНР, аж до 23 грудня 2016 року, коли батальйон «Донбас» оголосив про те, що його бійці «взяли під контроль» селище Новолуганське, хоча за Мінським угодами він і так входив в зону контролю ЗСУ та фактично перебував під контролем українського уряду.

У 2017 і 2018 році селище регулярно підпадає під обстріли. Бійці ЗСУ зайняли ряд об'єктів в селищі: свиноферму, гуртожиток, агрофірму «БАС», дачне селище (вул. Сергієнка), та інші об'єкти. Штаб ЗСУ розташувався в 150 м від школи.

Перший обстріл селища після «визволення» стався 18 грудня 2017 року. В результаті обстрілу були поранені 12 цивільних та пошкоджено різного ступеня важкості близько 100 будівель, серед них 37 багатоповерхових житлових будинків.

Серед сильно постраждалих в результаті цього обстрілу будівлі дитячого садка та амбулаторії.

За даними ХПГ, у Новолуганському загинуло щонайменше 3 жителів, поранень дістали щонайменше 20 місцевих мешканців.

Залізне (Торецьк) (Донецька область)

21 липня 2014 року місто було звільнено ЗСУ від НЗФ т. зв. ДНР.

У період з липня 2014 по грудень 2015 років в селищі було зруйновано або пошкоджено не менше 200 об'єктів житлового фонду, в період з січня 2016 по березень 2017 — не менше 90. Пошкоджень інфраструктури не фіксувалося.

Торецьк. Будівля міськради спалена під час наступу

Втрати серед місцевих мешканців з липня 2014 року по наступний час, за даними ХПГ, становлять щонайменше 6 осіб, зазнали поранень щонайменше 11 мешканців.

Авдіївка (Донецька область)

Місто було повернене під контроль українського уряду 28 липня 2014 року.

Авдіївка.

Квартира в одній із зруйнованих багатоповерхівок

ЛЗ проходить через південні житлові райони міста. В місті знаходиться коксохімічний комбінат, який майже не припиняв свою роботу під час бойових дій. ЗЗФ розміщуються в межах НП та досить часто ведуть бойові дії в межах жилих масивів, що становить загрозу зворотного обстрілу та завдання шкоди місцевому населенню.

В результаті бойових дій за станом на травень 2016 року на території міста отримали пошкодження 75 багатоквартирних житлових будинків комунальної власності міста, 2 будинки ЖБК, 595 приватних житлових будинків, 5 загальноосвітніх шкіл, 4 дитячих дошкільних установ, центральна міська лікарня, професійно-технічний ліцей, будинок культури, притулок для неповнолітніх, 5 підприємств торгівлі, 15 промислових підприємств міста. У період з червня 2016 по грудень 2017 року було зруйновано або пошкоджено ще щонайменше 520 домоволодінь, з яких щонайменше 30 — повторно.

За даними ХПГ, у Авдіївці загинуло щонайменше 97 жителів, поранень дістали щонайменше 509 місцевих мешканців.

Мар'їнка (Донецька область)

Перебувала під контролем НЗФ т. зв. ДНР до початку серпня 2014 року, остаточно перейшла під контроль ЗСУ 5 серпня 2014 року. Розташована на заході від Донецька, межує з Петровським районом Донецька та селищем Олександрівка (окуповане). Через місто проходить автотраса Н-15 Донецьк-Запоріжжя, на якій між Мар'їнкою та Олександрівкою розміщено КПВВ Мар'їнка.

ЗСУ розміщуються в житлових кварталах міста. Бойові дії ведуться в міській смузі. Обстріли житлових кварталів міста трапляються щонеділі або й частіше.

Мар'їнка.
Уламки зброї зібрані після обстрілу
житлового будинку

У період з серпня 2014 року по грудень 2015 року в Мар'їнці зруйновано або пошкоджено не менше 180 будинків, з них багатоповерхових — не менше 16 будинків, 5 об'єктів освіти, 3 будівлі державних установ, і не менше 22 промислових об'єктів. 3 січня 2016 року по теперішній час обстрілами пошкоджено щонайменше 91 будинок, з них 8 багатоповерхових.

Втрати серед місцевих мешканців з серпня 2014 року по наступний час, за даними ХПГ, становлять щонайменше 59 осіб, зазнали поранень щонайменше 117 мешканців.

Верхньоторецьке (Донецька область)

Під повним контролем ЗСУ з вересня 2014 року. Селище Верхньоторецьке розташоване в 24 км від окупованої Ясинуватої. Землі селища також

межують з територіями непідконтрольних сіл Михайлівка та Пантелеймонівка.

Селище поділене на дві зони контролю — ЗСУ і НЗФ т. зв. ДНР. Обстріли ведуться у тому числі і з житлових масивів. Жителі неодноразово протестували проти розміщення ЗСУ в житлових масивах. ЗСУ з місцевими жителями поведуться досить жорстко. Вкрай обмежений пропуск місцевих мешканців навіть у межах селища. Місцеві мешканці повідомляли моніторам ХПГ про те, що у 2016 році проїзд транспорту та доставку продовольства на деякий час було обмежено військовослужбовцями у зв'язку з невизначеністю контролю території селища сторонами конфлікту. Деякий час мешканці селища мали змогу перетинати ЛЗ (посеред села по вулиці Миру знаходиться БП) та мали змогу дістатися до місця роботи на непідконтрольних територіях. З 2017 року такої можливості вони були позбавлені, їм було запропоновано перетинати лінію зіткнення в офіційних пунктах в'їзду-виїзду через ЛЗ, а це унеможливило розумні строки перетинання ЛЗ (найближчий перехід можливий або в 100 км північніше через КПВВ «Майорське», або південніше на 90 км у КПВВ «Мар'їнка»).

Лікарня в Верхньоторецькому,
знищена обстрілами

За даними селищної ради, обстрілами різних озброєнь з 2014 року по 2017 рік було пошкоджено в різному ступені 277 житлових будинків та об'єктів інфраструктури, серед яких дитячий садок, школа, церква, селищна рада, лікарня.

За період активних бойових дій в Верхньоторецькому загинули 19 місцевих мешканців, 18 були поранені.

5 лютого 2015 року мешканка Верхньоторецька померла в лікарні від осколкових поранень, отриманих в результаті обстрілу.

21 лютого 2015 року в результаті спрацювання вибухового пристрою загинули два брати, 1953 року народження.

7 вересня 2016 року в результаті обстрілу поранено двох місцевих мешканців.

3 квітня 2017 року внаслідок вибуху міни був поранений тракторист, який вів оранку в полі.

Селище Тошківка (Луганська область)

У другій половині листопада 2014 року підрозділи ЗСУ зайняли селище. Протягом декількох днів між ЗСУ та НЗФ т. зв. «ЛНР» (в селищі Ореховому) здійснювалися вогневі контакти. 18 листопада НЗФ т. зв. «ЛНР» завдали ракетного удару по селищу з РСЗВ «Град». Загибло 5 цивільних, і ще 8 отримали поранення. Зруйновано щонайменше 11 будинків.

Тошківка після обстрілу

Станиця Луганська (Луганська область)

Під контроль ЗСУ Станиця Луганська перейшла в кінці серпня 2014 року. ЗСУ зайняли ряд будинків в центрі селища, а в будівлі селищної ради розмістили штаб, в 100 метрах від дитячого садка.

ЛЗ проходить в селищі по руслу річки Сіверський Донець, по краю житлових масивів селища.

На протилежному боці річки, на узвишші за пам'ятником Князю Ігорю, навколо дачного селища Приміське, розташовані позиції НЗФ т. зв. ЛНР. Місцеві жителі неодноразово звертали увагу правозахисників на те, що військовослужбовці ведуть обстріл противника з мінометів прямо з вулиць селища. Такі обстріли здійснювалися в 2015, 2016 і 2017 роках з вулиць Барбашова, 1-го Травня, Ломоносова, Москва-Донбас, Лебединського. У відповідь вогнем противника були пошкоджені і зруйновані житлові будинки по цих же вулицях. В результаті втрати серед цивільного населення і обсяги руйнувань склали:

- вулиця Москва-Донбас — більше 30 будинків, 4 загиблих, 5 поранених;
- вулиця Букаєва — 18 будинків, 1 загиблий, 2 поранених;
- вулиця Лісна — 4 будинки, 3 поранених;
- вулиця Леніна — більше 30 будинків, 1 загиблий, 2 поранених;
- вулиця Шевченка — більше 10 будинків;
- вулиця Лермонтова — більше 20 будинків, 2 поранених;
- вулиця Лебединського — більше 30 будинків, 1 загиблий, 3 поранених;
- вулиця Радянська — більше 10 будинків, 2 поранених;
- вулиця 1-го Травня — більше 10 будинків, 3 поранених;
- вулиця Барбашова — більше 20 будинків, 2 убитих, 4 поранених;
- вулиця Ломоносова — більше 30 будинків, є загиблі і поранені.

Кількість пошкоджених, зруйнованих і повністю знищених житлових будинків в селищі перевищила 2500 будівель. Тільки в 2014 році кількість загиблих і поранених перевищила 80 осіб. Кількість загиблих мешканців селища на кінець 2017 року перевищила 70 осіб. ХПГ має дані про 106 мешканців, які отримали поранення, але фактично кількість постраждалих значно більше.

Жителі Станиці Луганської неодноразово виступали за виведення збройних підрозділів за межі НП, прямо пов'язуючи їх розміщення в селищі з кількістю руйнувань і жертв серед цивільного населення, однак їхня думка не сприймається

по сьогоднішній день керівництвом ЗЗФ та обласної ВЦА.

Станиця Луганська

Контактна група в Мінську дійшла згоди про початок розведення озброєнь в Станиці Луганській ще в 2016 році. Однак, й досі розведення озброєнь так і не відбулося.

Щастя (Луганська область)

Місто Щастя було звільнене в червні 2014 року. Після літнього наступу ЗСУ на Луганському напрямку всі бойові підрозділи відповідно до Мінських домовленостей у вересні 2014 го відійшли за річку Сіверський Донець за ЛЗ, яка в Щасті проходить по руслу річки Сіверський Донець.

Військовослужбовці ЗСУ розселилися по всьому місту. Велика концентрація військових відзначена в районі водосховищ Луганської ТЕС і в селищі Старий Айдар. Між житловими будинками в одному з мікрорайонів Щастя військовослужбовці ЗСУ вирили укріплені споруди в безпосередній близькості від школи № 2.

По житлових будинках у цьому мікрорайоні кілька разів в 2014–2015 роках були потрапляння снарядів, не менше 2 мешканців загинули, не менше 10 осіб були поранені.

На правому березі Сіверського Дінця, навпроти Щастя, розташоване селище Весела Гора, навколо якого розмістилися позиції НЗФ т. зв. «ЛНР». З вересня 2014 року в даному квадраті сторонами конфлікту ведуться бойові дії, наслідки яких завдають прямої шкоди жителям цих НП.

4 жовтня 2014 року сторони обмінялися серіями артилерійських ударів по житлових масивах Веселої Гори і Щастя, в результаті чого було зруйновано понад 10 будинків по обидва боки.

13 лютого 2015 року з боку Веселої Гори був проведений удар з РСЗВ «Град» по місту Щастя, в результаті якого загинуло 4 місцевих мешканця загинули і 5 — поранені. Снаряди потрапили в придорожнє кафе, житлові будинки, гаражний кооператив і теплоелектростанцію. Четверо працівників кафе загинули. Всі загиблі — жінки. Ще п'ятеро отримали важкі поранення.

Місто Щастя

Станом на кінець 2017 року в Щасті за час конфлікту загинуло 24 і поранено 151 мешканців, кількість зруйнованого і пошкодженого житла перевищила 300 будинків. У селищі Весела Гора за час конфлікту загинуло не менше 9 мешканців, було поранено не менше 14 осіб.

Попасна (Луганська область)

Попасна розташована на кордоні Луганської та Донецької областей в п'яти кілометрах від окупованого Первомайська. Перебувала під контролем НЗФ т. зв. ЛНР з квітня до 22 липня 2014 року.

З липня 2014 року з території міста велися активні бойові дії між НЗФ т. зв. ЛНР та ЗЗФ.

Попасна

Протягом 2014 року бойові дії в Попасній носили вельми жорстокий характер — щоденні артилерійські і мінометні обстріли, дії диверсійних груп, бої на вулицях міста.

За даними мера міста Юрія Онищенка станом на лютий 2015 року постраждало близько 80 багатоквартирних будинків і близько 300 приватних.

До березня 2016 року в Попасній від бойових дій пошкоджені в різній мірі 953 приватних будинки, 38 з них — зруйновані повністю. Пошкодження мають 104 багатоповерхових будинки, 14 з них — мають сильні руйнування.

За весь час активної фази бойових дій в місті було повністю зруйновано 58 житлових будинків. Пошкоджено — понад дві тисячі.

Станом на травень 2018 року в Попасній були пошкоджені або зруйновані 2070 об'єктів житлового фонду, 12 об'єктів освіти, 4 об'єкти охорони здоров'я, 24 об'єкти промислового призначення.

3 травня по вересень 2014 року було зафіксовано 12 випадків поранення і смертей цивільного населення в результаті обстрілу.

За зібраними моніторами ХПГ даними, за період з травня 2014 го по кінець 2017 року в Попасній були поранені 77 місцевих мешканців і загиблі 51.

Постраждали так і не змогли отримати від державних органів влади ніякої компенсації.

Деякі жителі відновлюють свої помешкання за допомогою волонтерів, зарубіжних благодійних організацій і своїми силами.

У 2014 році в Попасній загинули 19 осіб, в 2015 році — 26, в 2016 — 6. Були поранені: в 2014 — не менше 36 осіб; в 2015 — не менше 30 осіб.

Первомайськ (Луганська область)

Місто було зайняте загонами НЗФ в квітні 2014 року. З осені 2014 року перебуває на лінії зіткнення під контролем НЗФ т. зв. ЛНР.

Усі бойові дії велися НЗФ прямо з житлових масивів міста. За даними різних джерел тільки в ході липневих і серпневих обстрілів 2014 року загинули і були поранені близько 700 цивільних осіб.

22 липня 2014 року СММ ОБСЄ повідомили, що до цього моменту йдеться про двісті загиблих цивільних і чотириста поранених.

В результаті обстрілів в липні 2014 року практично всі багатоквартирні будинки в місті були серйозно пошкоджені, і тільки 30% приватних будинків залишилися неушкодженими.

Практично повністю зруйнована міська інфраструктура. Всі школи міста були частково або повністю зруйновані.

Первомайськ

Підсумовуючи, зазначимо, що є очевидним прямий зв'язок між веденням бойових дій військових частин ЗСУ на території НП та кількістю жертв серед цивільного населення. У тих НП, де не було воєнних, і обстрілів не було, і втрати цивільного населення обмежуються періодом активних бойових дій у 2014 році. Селище Новолуганське почали обстрілювати тільки в 2017 році, після «зайняття» його батальйоном «Донбас».

ЖЕРТВИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В НП ВЗДОВЖ ЛЗ

НП вздовж ЛЗ адміністративно пов'язані з дев'ятьма районами та НП Луганської та Донецької областей — Станично-Луганський, Попаснянський, Новоайдарський, Мар'їнський, Волноваський, Бахмутський, Ясинуватський, міста Авдіївка та Маріуполь. Більшість НП у цих районах були і залишаються об'єктами збройних атак весь період конфлікту. У Додатку 2 наведено дані про загиблих у цих дев'яти районах та НП, та витяги з інтерв'ю з очевидцями цих подій, у Додатку 3 — відомості про поранених та уривки з інтерв'ю з постраждалими. Ці дані не є остаточними, вони будуть уточнюватися.

Причинами загибелі та поранень були обстріли зі стрілецької зброї та артилерійські обстріли, зокрема, з використанням РСЗВ. Окремо розглядаються жертви авіаційних нальотів та постраждали під час перетину БП та КПВВ в окрему категорію виділені жертви підризу на мінах, розтяжках та інших вибухових пристроях. Опис таких випадків у вказаних дев'яти районах та НП надається в Додатку 4.

Міни та боєприпаси що не вибухнули, впливають на життя двох мільйонів людей на сході країни, представляючи собою серйозну загрозу для мирних мешканців.

З 2014 року було зареєстровано понад 1600 жертв вибухів мін та інших вибухонебезпечних предметів по всіх НП на ЛЗ (ми продовжуємо уточнювати дані).

Через наявність мін на узбіччях доріг доступ до деяких НП обмежений, що призводить до ізоляції людей, відрізає їм доступ до базових послуг. Мирні мешканці, які проживають вздовж ЛЗ, не можуть займатися сільськогосподарською діяльністю, і це істотно обмежує їх доступ до продовольства та заробітку.

Не маючи грошей на вугілля для опалення, люди часто збирають дрова, наражаючись на небезпеку підризу на міні або ВВП.

За оцінками Міністерства оборони, звільнені території Донецької та Луганської областей, що містять небезпечні ділянки, складають близько 7 тисяч км² (яка ситуація на непідконтрольних територіях — достеменно невідомо нікому). Але і ця цифра — дуже приблизна. Для її уточнення необхідно здійснити нетехнічне обстеження всіх територій, що можливо тільки після повного припинення бойових дій.

Станом на 1 січня 2018 року групами розмінування ЗСУ, Державної спеціальної служби транспорту, піротехнічними підрозділами ДСНС знешкоджене та знищено більш 325 тисяч ВВП на площі в 260 км², що становить лише близько 3,7% від потенційно небезпечної території. На повне розмінування, на думку експертів, піде не один мільярд доларів протягом не менше десяти років.

У Донецькій області тільки в 2015 році в результаті підризу на розтяжках, мінах та інших невідомих ВВП загинули 22 цивільних особи, з них 4 дитини, 7 жінок і 11 чоловіків. Поранено 62 людини (5 дітей, 24 жінки та 33 чоловіка). Таким чином, загалом постраждало 90 осіб. З них 35 осіб — підірвалися на розтяжках, в тому числі 12 з них — безпосередньо біля селища Березового.

Найнебезпечнішим з точки зору заминування залишається Волноваський район. Приблизно 30% території залишаються замінованими донині.

З початку 2016 року підризи на фугасах і розтяжках стали головною причиною загибелі цивільних. Проте мусимо констатувати, що розмінування не є пріоритетом ані для уряду України, ані для т. зв. ДНР та ЛНР, хоча це питання сьогодні стоїть дуже гостро.

МАСШТАБ ВТРАТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні за період з 14 квітня 2014 року до 15 травня 2018 року загинуло щонайменше 2725 цивільних осіб (не враховуючи 298 цивільних осіб, які загинули внаслідок падіння літака «МН-17» 17 липня 2014 року): 1568 чоловіків, 961 жінка, 93 хлопчика, 47 дівчат та 56 осіб, стать яких не можна було визначити. Кількість цивільних осіб, які зазнали поранень у зв'язку з конфліктом, оцінюється на рівні 7–9 тисяч осіб⁵.

В БД ХПГ містяться дані про 3144 загиблих та 3350 поранених в ході збройного конфлікту цивільних осіб (П. І. Б., дата та місце загибелі чи поранення, причина, короткий опис обставин тощо), в тому числі в Донецькій області — 2189 загиблих та 2935 поранених, в Луганській області — 955 загиблих та 415 поранених.

У цілому за результатами моніторингу ХПГ оцінка загальної кількості загиблих цивільних осіб в ході збройного конфлікту — щонайменше 3500 осіб, поранених — щонайменше 7000 осіб. Оцінка цих даних по Донецькій області — щонайменше 2200 загиблих та 4500 поранених, по Луганській — щонайменше 1300 загиблих та 2500 поранених.

Втрати цивільного населення в часовому вимірі надані в наступній таблиці.

Травень 2014	Червень 2014	Липень 2014	Серпень 2014	Вересень–грудень 2014	2015	2016	2017	01.07.2018
28	98	932	915	334	694	62	68	13

Розподіл втрат поміж районами та НП Донецької та Луганської області, охоплених збройним конфліктом, представлений в наступній таблиці.

⁵ https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFev-May2018_EN.pdf, параграф 16.

Населений пункт	Кількість загиблих	Кількість поранених
<i>Донецька область</i>		
Слов'янськ (вкл. Миколаївку)	39	56
Краматорськ	42	140
Бахмутський район	13	22
Бахмут	6	6
Вуглегірськ	33	45
Світлодарськ	4	5
Новолуганське	3	20
Майорськ	н/д	19
Дзержинська рада	8	2
Залізне	6	11
Південне	3	7
Дебальцево	146	231
Горлівка	289	763
Єнакієве	24	111
Ясинувата	64	259
Ясинуватський район	36	57
Верхньоторецьке	19	18
Авдіївка	97	509
Жданівка	4	5
Хрестівка	29	41
Донецьк	693	604
Макіївка	84	166
Харцизьк	22	65
Зугрес	19	49
Іловайськ	58	127
Шахтарськ	27	58
Сніжне	46	33
Мар'їнський район	42	16
Мар'їнка	59	117

Населений пункт	Кількість загиблих	Кількість поранених
Красногорівка	24	10
Старомихайлівка	11	8
Олександрівка	11	2
Дмитрівка	12	27
Степанівка	11	41
Маринівка	6	29
Амвросіївка	8	14
Докучаєвськ	18	69
Старобешеве	9	16
Волноваський район	27	57
Волноваха	11	21
Гранітне	11	26
Оленівка	9	12
Новотроїцьке	11	6
Бойківське	8	14
Маріуполь	41	104
Сартана	12	24
Донецька область загалом	2159	4051
Луганська область		
Лисичанськ	8	7
Попаснянський район	2	15
Попасна	51	77
Золоте	20	23
Тошківка	5	8
Катеринівка	7	н/д
Новоолександрівка	2	4
Троїцьке	7	7
Первомайськ	200	400

Населений пункт	Кількість загиблих	Кількість поранених
Новотошківське	3	4
Смт Донецький	2	3
Голубівка	9	2
Кадіївка	21	7
Брянка	1	5
Новоайдарський район	4	4
Щастя	24	151
Кримське	3	6
Весела Гора	9	14
Станично-Луганський район	13	32
Станиця Луганська	72	106
Луганськ	259	46
Чорнухине	21	2
Лутугинський район	81	1
Лутугине	32	68
Сорокине	13	н/д
Суходільськ	20	н/д
Сорокинський район	20	6
Новосвітлівка	33	103
Хрящувате	37	н/д
Антрацит	8	1
Ровеньки	7	н/д
Довжанськ	6	2
Міусінськ	5	н/д
Петрово-Краснопілля	8	н/д
Луганська область загалом	1013	1100
Не визначене місце	15	239
Загалом	3187	5390

РОЗМІЩЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН НА ТЕРИТОРІЇ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ТА НЕВИБІРКОВІ НАПАДИ⁶

МГП забороняє завдавати шкоду цивільним особам та знищувати цивільні об'єкти, за винятком ситуацій, коли цивільні особи беруть безпосередню участь в бойових діях (під час такої участі), а цивільні об'єкти використовуються у воєнних цілях. Крім того, збройні сили не можуть вести вогонь по воєнних об'єктах, якщо їх руйнування може спричинити шкоду цивільному населенню та/або цивільним об'єктам, яка істотно перевищує військову перевагу від нападу.

Держава зобов'язана вжити всіх можливих заходів обережності за вибору засобів і методів ведення війни, щоб уникнути заподіяння шкоди цивільному населенню та/або цивільним об'єктам, а також зробити попередню оцінку пропорційності планованого нападу. Вона має також обов'язок вжити всіх необхідних заходів для того, щоб убезпечити цивільне населення, і відмовитися від нападу, якщо в ході його планування або проведення стає очевидною невідповідність шкоди.

Нарешті, державі заборонено проводити вибіркові атаки. Невибірковими в цьому контексті вважаються і зброя, і способи її застосування. Це положення прямо вказує на неприпустимість використання методів і засобів ведення війни, дію яких апіорі неможливо направити на конкретні військові об'єкти, а також наслідки від яких неминуче ставлять під загрозу здоров'я цивільного населення, і які в кожному такому випадку вражають, не розрізняючи, військові об'єкти і цивільних осіб та/або цивільні об'єкти.

На неприпустимість невинуватих нападів в контексті збройного конфлікту на території України особливо звертав увагу Міжнародний Комітет Червоного Хреста.

Таким чином, використання РСЗВ, таких як «Град», «Ураган», «Смерч» під час нападу на військові об'єкти, що знаходяться в НП в безпосередній близькості від місця проживання попередньо не повідомленого і не евакуйованого цивільного населення, можна кваліфікувати як невинуватий напад, заборонений МГП.

Навіть в ситуації, коли напад був спрямований на конкретний військовий об'єкт (наприклад, блокпост), він буде вважатися незаконним у випадку, якщо військова перевага від його знищення була мінімальною, і не могла переважити збитки, які, як можна було очікувати, буде завдано цивільному населенню. У разі, якщо держава не могла припустити, що в результаті цього нападу буде завдано шкоди цивільному населенню, необхідно оцінити, чи були вжиті всі необхідні заходи для захисту цивільного населення при плануванні атаки, зокрема, чи була проявлена належна обережність при виборі засобів і методів ведення війни.

Зібрані нами факти дають підстави стверджувати, що НЗФ та ЗЗФ ігнорували обов'язок робити все можливе для того, щоб уникнути або мінімізувати загибель і поранення цивільних осіб та руйнування цивільних об'єктів. В результаті відбуваються невинуваті жодною військовою необхідністю втрати цивільного населення та руйнація Донбасу. Багато в чому ці порушення носять симетричний характер.

У 2014–2016 роках ХПГ спільно з Правозахисним центром «Меморіал» (Москва) в рамках про-

⁶ У цьому розділі використані матеріали доповіді Правозахисного центру «Меморіал» «Между перемирием и войной». <https://memohrc.org/sites/all/themes/memo/templates/pdf.php?pdf=/sites/default/files/old/files/1658.pdf>

екту ОБСЄ проводила моніторинг порушень прав людини в зоні збройного конфлікту в Донецькій і Луганській областях. Група правозахисників відвідувала НП вздовж ЛЗ та змогла відвідати невідконтрольні території і зібрати інформацію про реальну ситуацію з правами людини на територіях т. зв. ЛНР і ДНР.

На території, що знаходиться під контролем НЗФ, в містах Донецьк і Первомайськ серед житлових кварталів або в безпосередній близькості від житлових кварталів і лікарень розташовуються військові об'єкти, включаючи і артилерійські позиції, з яких ведеться вогонь.

ЗЗФ вели себе аналогічним чином, принаймні, в ході їх наступу на Луганськ у 2014 році. Вони наносили удари по позиціях НЗФ в населених пунктах, не рахуючись з можливими жертвами серед мирного населення. Вони не зупинялись навіть перед використанням РСЗВ.

В результаті мінометних і артилерійських обстрілів страждали житлові мікрорайони, безпосередньо в яких не розташовувалися ніякі військові об'єкти. Чи було це наслідком невміння і поганой підготовки військовослужбовців, які ведуть вогонь по позиціях НЗФ, або результатом злочинної халатності, але число обстрілів, під які потрапляли мирне населення і цивільні об'єкти, в цьому збройному конфлікті надзвичайно велике.

Північно-західні квартали Донецька (частина Куйбишевського і Київського районів), що примикають до території Донецького аеропорту, практично щодня піддавалися обстрілу. В результаті цього гинули і отримували поранення мирні жителі, руйнувалися або пошкоджувалися житлові будинки, лікарні, міська інфраструктура. Вогонь по цій частині міста вівся з боку позицій ЗЗФ, розташованих у населених пунктів Авдіївка, Піски, Орлівка, Водяне. ЗЗФ вели вогонь, в тому числі, з систем залпового вогню.

Були зафіксовані трагічні наслідки удару ЗЗФ з РСЗВ «Град» по селищу «Азотний» Куйбишевського району. Цей мікрорайон потрапив під удар снарядами РСЗВ «Град» вдень 27 листопада 2014 р. Мікрорайон розташований приблизно в 7 км на південь від терміналу Донецького аеропорту. Один зі снарядів «Град» потрапив в дах корпусу міської кардіологічної лікарні № 23

(вул. Целіноградська, б. 46), в якому розташований шпиталь ветеранів Великої Вітчизняної війни. 9 жовтня 2014 року снаряд потрапив в розташовану неподалік дитячу лікарню. Ще кілька снарядів системи «Град» потрапили в розташовані поряд з лікарнею житлові будинки (в основному кам'яні двоповерхові). Загинули двоє людей (жінка і дитина), були поранені дві людини (чоловік і жінка). У розташований поруч будинок 55 по вулиці Бутурліновській потрапив снаряд системи «Град». Він вибухнув на даху, загинула жінка, яка проживала в цьому будинку. Кілька інших снарядів системи «Град» впали поряд з цим будинком. Вибухом одного з них був убитий хлопчик 12 років, учень 7 класу школи № 46, який в цей момент біг вулицею.

У Мар'їнці монітори оглянули місце, де впав і вибухнув снаряд системи «Град». Кут, під яким хвостова частина снаряда увійшла в землю, недвозначно показував, звідки він прилетів — із заходу, з боку території, цілком контрольованою ЗЗФ. Місцеві жителі розповіли, що саме звідти в напрямку Донецька систематично ведеться вогонь з використанням РСЗВ «Град». Ночами люди бачать ці залпи. Отже, монітори в черговий раз змушені були констатувати, що ЗЗФ використовують РСЗВ «Град» для ведення вогню по бойовим позиціям НЗФ на околицях Донецька. «Точність» цього вогню така, що від нього страждають мирні жителі навіть на підконтрольній території.

Найбільші, фактично дощенту, руйнування від обстрілів з боку ЗЗФ були в місті Первомайськ Луганської області. В ході літнього наступу 2014 року ЗЗФ в двадцятих числах липня підступили впритул до Первомайську. У Первомайську вони зіткнулися із затятим опором. Бійці НЗФ мали свої позиції і військові об'єкти безпосередньо в житлових кварталах не тільки на околиці міста, а й в центрі. Оборонні позиції розташовувалися на околиці міста, причому багатоповерхові житлові будинки служили для них прикриттям. Ці будинки були вже сильно пошкоджені вогнем артилерії ЗЗФ, в них ніхто не жив.

Тим самим НЗФ самі провокували ЗЗФ на удари по місту. Це, втім, ніяк не виправдовує удари по населеному пункту з РСЗВ з боку ВСУ. Деякі квартали Первомайська були практично повніс-

тю зруйновані ударами артилерії, в місті майже немає непошкоджених будинків. Велика частина населення бігла з міста, але в ньому залишалися кілька тисяч цивільних людей. В найстрашніші дні обстрілів вони не могли навіть вийти з підвалів і бомбосховищ. Загиблих ховали у дворах будинків. В ході липневих і серпневих обстрілів загинуло близько 700 мирних жителів. У місті склалася обстановка, що наближається до гуманітарної катастрофи.

НЗФ аналогічно використовували РСЗВ для обстрілу позицій ЗЗФ, потрапляючи в житлові квартали НП на підконтрольній території.

Під час відвідин міст Попасна та Дебальцеве ми отримали відомості про обстріл цих міст як за допомогою мінометів, так і РСЗВ «Град». Зафіксовані нами удари влучили в квартали, де не було ніяких воєнних об'єктів.

Наприклад, в місті Попасна мінометний удар прийшовся по житлових будинках, школі та дитячому садку. Загинула одна людина. Можливо, удар був призначений розташованому на відстані в 500 м від цього місця блокпосту, який виконує суто поліцейські функції. Ніякої військової необхідності наражати на небезпеку життя мирних жителів заради удару по такому об'єкту не було.

Місто Дебальцеве багаторазово піддавалося обстрілам з позицій НЗФ. 3 грудня 2014 р. по місту знову було завдано удару РСЗВ «Град». Можна припустити, що атака була спрямована на військовий об'єкт (ймовірно, штаб бригади), розміщений на самій околиці міста, проте снаряди впали і вибухнули на великій площі, в основному в житлових кварталах. В результаті загинули двоє мирних громадян — чоловіків, поранена жінка, повністю зруйновані два приватних будинки і гараж, пошкоджено декілька п'ятиповерхових багатоквартирних будинків. Нахил хвостових труб від снарядів «Град», що стирчали із землі, ясно вказував напрямком, звідки прилетіли снаряди — з боку позицій НЗФ між Горлівкою та Єнакієво.

Села Хрящувате і Новосвітлівка являють собою таку ж зону суцільної руйнації, як і Первомайськ, в них не залишилося практично жодного цілого будинку.

З кінця липня 2014 р. по Новосвітлівці неодноразово біла українська артилерія. У клубі, розташованому в центрі села, раніше розташовувалися озброєні бойовики т. зв. ЛНР, проте до цього часу вони звідти пішли. 29 липня в результаті обстрілу з РСЗВ в селі три будинки були пошкоджені, чотири людини поранені. Перші руйнування в результаті обстрілів в селі Хрящувате з'явилися пізніше, 8 серпня. Сім будинків були зруйновані або пошкоджені в результаті обстрілів напередодні входу в село ЗЗФ — в ніч з 13 на 14 серпня.

І це при тому, що ніяких великих загонів бойовиків самопроголошеної ЛНР в селах зосереджено не було, лише на в'їздах в них стояли блокпости.

ЗЗФ увійшли в Новосвітлівку 13 серпня, в Хрящувате 14 серпня в ході наступу з метою повністю блокувати Луганськ. Бойовики т. зв. ЛНР залишили села без бою.

У Новосвітлівці бійці ЗЗФ поселилися в тоді ще цілих будинках гімназії, клубу і біля будівлі лікарні. Під час обстрілів частина бійців розташовувалися в храмі, під прикриттям його масивних стін.

У Хрящуватому бійці ЗЗФ розташувалися в адміністративних будівлях.

Сильні обстріли Хрящуватого почалися 17 серпня, Новосвітлівки — 19 серпня. Стрілянина посилювалася 20 серпня. Але найстрашніші обстріли відбувалися 24 і 26 серпня, коли в селах снаряди вибухали безперервно цілу добу.

Люди, які не виїхали з сіл, ховалися по підвалах, іноді виходили і на вогнищах готували собі їжу. Співробітники Новосвітлівської лікарні повідомляли, що сильним вибухом було зруйновано підвал дитячого садка, в якому ховалися люди. Загинули шестеро людей.

28 серпня ЗЗФ були змушені залишити села Хрящувате і Новосвітлівку.

У цих двох селах, розташованих на стратегічно важливій дорозі Луганськ — Красnodон — російський кордон, розмістилися не тільки бійці ЗЗФ, а й велика кількість бронетехніки. Більш того, як розповіли місцеві жителі, ЗЗФ вели вогонь прямо з цих сіл.

Наприклад, в селі Хрящувате місцеві жителі ховалися від обстрілу в підвалах школи та Будинку культури, де раніше були обладнані бомбосхо-

вища. Поруч стояли танки, які кудись стріляли. У разі ж обстрілу села військовослужбовці бігли ховатися в ці бомбосховища.

Медичні співробітники розповідали, що бійці ЗЗФ поводитися з ними і з пацієнтами лікарні цілком пристойно і доброзичливо: ділилися харчами, більш того, поставили генератор, який дав в лікарню електрику (в селі її не було). Ось тільки саме по собі їх розташування тут викликало артилерійські удари по лікарні. Бронетехніка була спалена 17 серпня, але обстріли тривали, 24 серпня сильно постраждав терапевтичний корпус, були попадання в лікарняні будівлі і в наступні дні, аж до відходу ЗЗФ 28 серпня.

У селі Хрящувате 18 серпня 2014 р. місцеві жителі на двох вантажних машинах ЗЗФ і декількох легкових автомобілях виїжджали з села, прагнучі врятуватися від страшних обстрілів з боку сил НЗФ. Відразу ж за околицею колона потрапила під обстріл, одна машина була знищена, в другій були вбиті і поранені. Загалом загинули 20 осіб, не менше семи осіб отримали поранення різної тяжкості.

Очевидно, ця евакуація не була заздалегідь спланована і скільки-небудь серйозно підготовлена. Про виїзд з військовими домовився місцевий житель. Те, що людей вивозили в воєнних машинах, на яких до цього в село привезли військові вантажі, різко посилювало небезпеку піддатися обстрілу. Машини й потрапили під обстріл. Характер руйнування вантажівки

свідчить швидше на користь того, що вона постраждала від прямого попадання снаряда системи «Град». На нашу думку, загибель і поранення біженців стало результатом повної байдужості і НЗФ, і ЗЗФ до забезпечення безпеки мирного населення в зоні.

Наведені приклади свідчать, що і НЗФ, і ЗЗФ ігнорують обов'язок робити все можливе для того, щоб уникнути або знизити до мінімуму загибель та поранення мирних жителів, руйнування цивільних об'єктів. В результаті відбувається невинуватна ніякою військовою необхідністю загибель мирних жителів, руйнуються міста і села Донбасу.

В ході бойових дій сторони конфлікту розміщували військові об'єкти, включаючи і артилерійські позиції, серед житлових кварталів населених пунктів, вели з них вогонь. Тим самим вони неминуче викликали у відповідь вогонь противника, який приводив до загибелі мирних жителів та руйнування цивільних об'єктів.

Особливу тривогу викликають численні факти потрапляння житлових кварталів під вогонь РСЗВ. Оскільки ці системи технічно не здатні вести виборчу стрілянину, а «накривають» значну площу, їх застосування в містах — навіть проти воєнних об'єктів — неприйнятно, порушує закони і звичаї війни і може розглядатися як воєнний злочин, оскільки свідомо веде до нічим не виправданих руйнувань і жертв серед цивільного населення.

ОБЛІК ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЗРУЙНОВАНИХ ТА ПОШКОДЖЕНИХ ЖИТЛОВИХ БУДИНКІВ ТА ОБ'ЄКТІВ ІНФРАСТРУКТУРИ

ПІДКОНТРОЛЬНА УРЯДУ ТЕРИТОРІЯ

Внаслідок ведення бойових дій в умовах щільної міської агломерації в Донецькій і Луганській областях, багато НП отримали істотний збиток у вигляді руйнування об'єктів інфраструктури та житлового фонду, об'єктів соціально-культурного, освітнього та медичного призначення. Інформація про масштаби руйнувань і відновлення зруйнованих будинків і об'єктів інфраструктури наступна.

На наш запит в липні 2016 року до Луганської облдержадміністрації ми отримали такі дані. Загалом зруйновано близько 90 000 об'єктів, на відновлення яких необхідно понад 8,8 млрд. грн., в тому числі:

- 7000 житлових будинків, в тому числі 794 комунальних, 6206 приватних (750 млн грн.);
- 417 доріг (4,4 млрд. грн.);
- 32 мости (170 млн. грн.);
- 94 медичних установи (300 млн. грн.);
- 113 навчальних закладів (330 млн. грн.);
- 14 промислових об'єктів (1,7 млрд. грн.);
- 256 об'єктів інженерних мереж (600 млн. грн.);
- 79 закладів культури і спорту (180 млн. грн.).

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 250 «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на відновлення (будівництво, капітальний ремонт, реконструкцію) інфраструктури в Донецькій і Луганській областях» Луганської області у 2015 році було спрямовано кошти в обсязі 145,8 млн. грн.

Відновлено частину шкіл і медичних установ, об'єктів комунальної сфери.

Відновлено 228 будинків комунальної форми власності на суму 34,0 млн. грн. і 880 приватних домоволодінь на суму 4,48 млн. грн. Залишаються зруйнованими/пошкодженими 5892 житлових будинків усіх форм власності.

У 2018 році ХПГ знову направила інформаційні запити. Луганська обласна ВЦА у відповіді надала такі дані про кількість зруйнованих об'єктів інфраструктури та житлового фонду.

Зруйновані та пошкоджені об'єкти Луганської області на 01.12.2017	Кількість
Житловий фонд	7057
Житловий фонд приватної власності	6543
Зруйновані житлові об'єкти	393
Пошкоджені	6150
Рубіжне	30
Станично-Луганський район	3444
Новоайдарський район	289
Попаснянський район	2244
Лисичанськ	143
Житловий фонд комунальної та державної власності	514
Зруйновані житлові об'єкти	72
Пошкоджені (Попаснянський район)	442
Інженерні мережі	81
Медичні заклади	10
Навчальні заклади	25
Зклади культури та спорту	13
Об'єкти соціального захисту населення	1
Об'єкти промисловості	15
Автозаправні станції	21

Дорожньо-транспортна інфраструктура	278
Інші об'єкти	58
Автодороги державного значення	21
Автодороги місцевого значення	37
Мости	10

Донецька обласна ВЦА у відповіді на інформаційний запит надала такі дані про кількість зруйнованих об'єктів інфраструктури та житлового фонду.

Зруйновані та пошкоджені об'єкти Донецької області на 01.12.2017	Кількість
Житлові будинки	7158
Об'єкти електропостачання	—
Об'єкти теплопостачання	—
Об'єкти водопостачання	—

Об'єкти газопостачання	8
Об'єкти водовідведення	—
Медичні заклади	21
Загальноосвітні заклади	27
Дошкільні заклади	13
Професійно-технічні училища (ПТУ)	7
Вищі навчальні заклади (ВНЗ)	—
Об'єкти фізкультури та спорту	3
Заклади культури	14
Об'єкти дорожньо-транспортної інфраструктури	36
Промислові об'єкти	19
Установи торгівлі	31
Об'єкти інших сфер	66
Загалом об'єктів	7403

РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ ХПГ

Нижче наведено перелік НП Донецької та Луганської областей, на території яких відбувалися бойові дії, та були зафіксовані втрати серед цивільних осіб та значні руйнування. Статистика руйнувань будинків в НП Донецької і Луганської областей за період з травня 2014 року по січень 2018 року, задокументована ХПГ, виглядає наступним чином (ми продовжуємо уточнювати ці дані):

	Кількість НП, що входять до ОМС	Кількість громадян, які проживають в НП	Кількість об'єктів зруйнованої інфраструктури	Кількість зруйнованих будівель
Маріупольська міська рада	6	470 968	3	44
Волноваський район	99	99 546	14	874
Мар'їнський район	57	81 890	42	1139
Ясинуватський район	43	26 823	44	727
ВЦА м. Авдіївки	1	33 921	33	1190
ВЦА м. Торецьк	19	70 447	17	932
Бахмутський район та м. Бахмут	105	184 435	49	702
Станично-Луганський район	47	48 512	41	3159
Новоайдарський район	46	41 418	23	409
Сєверодонецька міська рада	11	119 199	11	253
Слов'янський район та м. Слов'янськ	47	159 399	85	1675
Лисичанська міська рада	3	117 438	7	520
Попаснянський район	43	77 541	48	2070
Лутугинський район	45	66 328	8	119

Слов'яносербський район	46	48 992	57	1647
Перевальський район	36	64 121	13	109
Краснодонський район та м. Сороки не	73	133 280	6	72
Свердловський район та м. Должанськ	45	110 121	2	11
Новоазовський район	36	27 618	3	27
Старобешівський район	59	49 824	4	35
Амвросіївський район	76	44 379	5	216
Донецька міська рада	12	943 064	133	1697
Макіївська міська рада	33	384 975	43	1032
Єнакіївська міська рада	14	107 239	21	278
Краснолуцька міська рада	23	124 033	1	25
Антрацитівський район та м. Антрацит	56	107 422	2	19
Тельманівський район	42	14 163	11	175
Горлівська міська рада	12	264 651	37	528
Дебальцевська міська рада	1	24 971	17	268
Торецька міська рада	3	78 406	9	118
Луганська міська рада	5	464 881	45	273
Первомайська міська рада	1	70 138	6	116
Стахановська міська рада	3	92 132	4	38
Шахтарський район та м. Шахтарськ	65	68 597	5	107

Більш детальна інформація про зруйновані та пошкоджені житлові будинки та об'єкти інфраструктури на підконтрольній території в Донецькій області надані в таблиці нижче.

НП та райони	Багатоквартирні будинки	Приватні житлові будинки	Заклади охорони здоров'я	Загальноосвітні навчальні заклади	Дошкільні навчальні заклади	Вищі навчальні заклади	Професійно-технічні навчальні заклади	Заклади культури	Заклади фізичної культури і спорту	Об'єкти промисловості	Торгові заклади	інші	Адміністративні заклади ОМС	Об'єкти дорожньо-транспортної інфраструктури
Авдіївка	4	347	1	1	3		1	3		15				
Бахмут	7													
Торецьк	115	451	1	2		2		1	1	4	3	3	1	
Краматорськ	1													
Лиман	1											8		3
Маріуполь			1				1							
Селидове	2						1							
Слов'янск	13	1672	2	1	1		1	3			3	2		

НП та райони	Багатоквартирні будинки	Приватні житлові будинки	Заклади охорони здоров'я	Загальноосвітні навчальні заклади	Дошкільні навчальні заклади	Вищі навчальні заклади	Професійно-технічні навчальні заклади	Заклади культури	Заклади фізичної культури і спорту	Об'єкти промисловості	Торгові заклади	інші	Адміністративні заклади ОМС	Об'єкти дорожньо-транспортної інфраструктури
Бахмутський	59	195	3	7			2	1		1	1		2	1
Волноваський	1	852	4	7	1		2	2					1	7
Добропільський										3				
Костянтинівський		1												
Мар'їнський	128	1917	5	13	7		2	5	2	9	29	47	3	
Слов'янський		44	1		1			1					3	1
Ясинуватський	91	1234	7	8	6			5				1	3	4
Загалом	422	6713	25	39	19	2	10	21	3	32	36	61	13	16

Станом на 20 січня 2018 року внаслідок ведення воєнних дій на непідконтрольних Україні територіях Донецької області за даними моніторингу ХПГ було частково пошкоджено або зруйновано 26 252 житлових будинків. Дані про обсяги пошкоджень та руйнувань житла та об'єктів інфраструктури окремих НП Донецької області наступні.

Населений пункт	Листопад 2016	Серпень 2017
Донецьк	6671	6828
Дебальцеве	262	268
Горлівка	477	528
Докучаєвськ	68	91
Єнакієве	279	309
Жданівка	91	91
Хрестівка	31	75
Макіївка	1032	1113
Сніжне	54	55
Чистякове	118	122
Харцизьк	738	750
Іловайськ		348
Зугрес		74
Шахтарський район	107	108
Ясинувата	565	581
Амвросіївський район	277	278

Новоазовський район	17	17
Старобешівський район	52	57
Бойківський район	93	93

Пошкоджені або зруйновані об'єкти Інфраструктури в Донецькій області	Листопад 2016	Серпень 2017
Лінії електропередач та підстанції	760	789
Об'єкти теплопостачання	171	176
Об'єкти водопостачання	46	49
Об'єкти газопостачання	26	26
Об'єкти в сфері водовідведення	11	14
Установи охорони здоров'я	97	102
Загальноосвітні навчальні заклади (школи та дитячі садки)	470	513
Професійно-технічні навчальні заклади	54	59
Вищі навчальні заклади	54	62

Об'єкти у сфері фізичної культури та спорту	25	26
Заклади культури	53	55
Об'єкти дорожньо-транспортної інфраструктури	221	240
Об'єкти промислового виробництва	58	60
Торгові підприємства	88	89
Інші об'єкти	239	267

По т. зв. ЛНР дуже мало інформації щодо обсягів руйнувань. ХПГ вдалось отримати деяку інформацію з нормативних документів адміністрацій міст т. зв. ЛНР. Дані по відповідним НП було наведено вище. Надаємо також дані по окремих районах окупованої території у додатку 5.

Міжнародним правом встановлені обмеження щодо способів використання дозволених видів зброї і ведення воєнних дій — забороняється атакувати або бомбардувати незахищені міста, селища, житлові будинки або споруди, в тому числі лікарні, шпиталі за умови, що ці будівлі і міста не служать одночасно військовим цілям. За результатами збору та аналізу інформації на Донбасі, монітори ХПГ дійшли висновків, що під час бойових дій неодноразово застосовувалась зброя не вибіркової дії, зокрема, РСЗВ «Град», для обстрілів цілих НП, навчальних та медичних закладів, розташованих на їх території. Ці факти можна кваліфікувати як напад невибіркового характеру. На території навчальних та медичних закладів також неодноразово розміщувалася військова техніка і озброєні особи, систематично чинився психологічний тиск на медичний персонал (особливо на непідконтрольних уряду територіях).

Згідно з низкою проведених досліджень міжнародних і українських правозахисних організацій, третина всіх медичних установ Донбасу була пошкоджена в результаті бойових дій. Найбільше постраждали лікарні Донецька — 57 медичних установ, і Горлівки — 18. За даними ВООЗ, з початку конфлікту під обстріл потрапили 160 медичних установ по обидва боки ЛЗ. 130 з них або частково, або повністю припинили роботу. Керівники більш ніж 400 лікарень повідомляють про

те, що їм катастрофічно не вистачає ліків. При цьому 3,8 мільйона жителів сходу України потребують медичної допомоги.

Протягом 2014–2017 років монітори ХПГ фіксували випадки захоплень і атак на 58 навчальних закладів в 20 містах Донецької області та 21 навчальний заклад в 14 містах Луганської області. У цьому були помічені представники як НЗФ, так і ЗЗФ.

МГП і міжнародне право в області прав людини містять ряд положень, що регулюють захист навчальних та медичних закладів в разі збройного конфлікту як міжнародного, так і неміжнародного характеру. Більш того, визнається важливість забезпечення сторонами збройного конфлікту права на освіту та на медичну допомогу. Захист навчальних закладів в разі збройного конфлікту базується на головному принципі МГП: розмежування цивільних і воєнних об'єктів. У додатку 6 подається короткий опис деяких епізодів щодо навчальних закладів, у додатку 7 — щодо медичних закладів. Додаток 9 містить приклади руйнування мостів.

Слід зауважити, що, незалежно від того, яка сторона конфлікту була причетна до обстрілів, або до таких дій, що призвели до пошкоджень або блокування роботи закладів — усі такі випадки повинні бути розслідувані, а винні притягнуті до відповідальності.

Внаслідок воєнних дій істотно постраждали культові споруди. Загалом в ході збройного конфлікту на початок січня 2015 р. в одній тільки Донецькій області руйнування отримали 62 православних храмів, а в Луганській — 10 храмів. 10 храмів знищені дощенту. Загинули троє православних священнослужителів, постраждали п'ятеро. Крім того, в ході збройного конфлікту пошкодження отримали греко-католицький і протестантські храми, а також одна мусульманська мечеть.

Постраждали такі православні храми:

- Свято-Миколаївська церква (Донецьк);
- Донецький Іверський монастир;
- Свято-Миколаївський храм (станція Луганська);
- Благовіщенський храм (Горлівка);
- Воскресенський храм (Слов'янськ);
- храм преподобного Серафима Саровського (Черевковка);

- храм святого Олександра Невського (Слов'янськ);
- храм Державної ікони Божої Матері (Слов'янськ);
- храм на честь ікони Божої Матері «Розчуження» (Луганськ);
- храм Різдва Пресвятої Богородиці (село Закотне Краснолиманського району);
- храм преподобного Сергія Радонезького (Луганськ);
- Свято-Покровський храм (Новосвітлівка);
- Покровський храм (Донецьк);
- Покровський храм (Старомихайлівка Донецької області);
- храм святого праведного Іоанна Кронштадтського (Кіровське);
- храм святого праведного Іоанна Кронштадтського (Донецьк);
- храм селища Зарічне;
- Свято-Петро-Павлівський храм (сел. Моспине);
- Свято-Ольгинській жіночий монастир Луганська;
- Подвір'я Свято-Ольгинського монастиря в с. Червоне;
- храм в ім'я святого апостола Андрія Первозванного (Луганськ);
- храм на честь святої рівноапостольної княгині Ольги (Київський район Донецька);
- храм Святих Первоверховних Апостолів Петра і Павла (Донецьк);
- церква м. Краснодар;
- Свято-Духівський храм (Слов'янськ);
- Покровський храм (село Троїхізбенка Луганської області);
- Олександрівський храм (Дебальцеве);
- Свято-Благовіщенський храм і недільна школа (Донецьк);
- Свято-Троїцька церква (село Троїцьке Луганської області);
- храм Святого Духа (Теплогірськ Луганської області);
- Каплиця на честь ікони Богородиці «Всіх скорботних радість» (Стаханов Луганської області);

- Богоявленський храм з трапезною (Горлівка). 13 лютого 2015 р. загинув співробітник собору;
- Благовіщенська церква (Вуглегірськ);
- Покровський храм (Луганське);
- тимчасовий Свято-Володимирський храм (Маріуполь);
- храм святителя Ігнатія (Брянчанінова) (Донецьк);
- Каплиця на честь святого мученика Віктора (Горлівка);
- Свято-Миколаївський храм (Золоте).

Збитки від збройного конфлікту на Донбасі сьогодні оцінюються Україною, ООН, USAID та незалежними експертами по-різному.

Тільки на підконтрольній території Донецької області, станом на кінець лютого 2018 року, було повністю зруйновано або частково пошкоджено понад 10 тис. об'єктів, а саме: 7 тис. 409 будинків приватної та комунальної власності, 1 тис. 346 об'єктів електропостачання, 62 — теплопостачання, 58 — водопостачання, 848 — газопостачання, 19 — каналізаційного господарства, 70 закладів охорони здоров'я, 176 загальноосвітніх шкіл, 86 дошкільних установ, 28 професійно-технічних, 19 вищих навчальних закладів, 26 об'єктів фізичної культури і спорту, 54 установи культури, 128 об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури, 66 промислових підприємств, 95 підприємств торгівлі, чотири банківські установи та 123 об'єкта інших сфер економіки.

Зупинили роботу (в тому числі і через руйнування і пошкодження) Алчевський меткомбінат, Донецький металопрокатний завод, Донецький електрометалургійний завод, Стахановський феросплавний.

Простоюють коксохімічні підприємства в Горлівці, Авдіївці, Ясинуватій. Припинило роботу більшість підприємств машинобудівної та хімічної галузі, в тому числі і горлівський «Стирол».

Зі свого боку, Державне агентство автомобільних доріг України оцінює збитки тільки від руйнування доріг в результаті бойових дій в Луганській і Донецькій областях в 4,7 млрд грн.

ПРАВОВА ДОПОМОГА ЦИВІЛЬНИМ ЖЕРТВАМ ПОРУШЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ

З 2016 року по 1 липня 2018 року під час 46 моніторингових поїздок до НП вздовж ЛЗ до юристів ХПГ звернулося за правовою допомогою 470 місцевих мешканців, усім були надані юридичні консультації. ХПГ ініціювала 255 стратегічних справ, було складено 542 процесуальних документа.

По кожній стратегічній справі було подано заяву про злочин. Оскільки або заяви не вносилися до ЄРДР, або були внесені, але діла не розслідувалися, то були подані скарги до слідчого судді за статтею 303 КПК України (на невнесення до ЄРДР відомостей про злочин), усі вони були задоволені. Проте злочини не розслідувалися, і юристи ХПГ робили інші дії, щоб примусити органи розслідування проводити його. А саме, подавалося клопотання слідчому про проведення слідчих дій. Якщо відповіді не було, подавалася скарга слідчому судді з проханням зобов'язати надати відповідь. У разі ненадання постраждалим особам статусу потерпілого подавалася скарга слідчому судді про визнання потерпілим. Якщо ж слідчий вважав, що проведення пропонуваного слідчих дій є недоцільним, подавалася скарга слідчому судді на відмову в задоволенні клопотання. Надалі надсилалися листи слідчому (прокурору) з проханням поінформувати про перебіг досудового розслідування, в тому числі, про виконання заявлених потерпілим клопотань, та проводилося подальше листування зі слідчим. Якщо цей процес на якомусь етапі заходив у глухий кут або слідчий визнавав неможливість розслідування справи, ми вважали, що необхідно поставити крапку в наших намаганнях примусити провести розслідування. Одночасно подавалася заява про вчинене правопорушення до Слідчого комітету РФ, який завжди відповідав, що РФ це не стосу-

ється, й інформував про перенаправлення заяви до українських органів влади.

Після вичерпання засобів ефективного правового захисту юристи ХПГ зверталися із заявою до Європейського суду проти України та Росії. Станом на 1 липня 2018 року вичерпані засоби правового захисту в 115 справах, підготовлено та надіслано до Європейського суду 115 заяв про порушення прав заявників: родичів 6 убитих, 9 поранених, 2 полонених, 2 жертв катувань, 25 ув'язнених, які утримуються під вартою в ОРДЛО чи були переведені на підконтрольну територію, 71 мешканців НП вздовж ЛЗ, які втратили майно, знищене під час обстрілів.

Ми продовжуємо вести в національних інстанціях 140 стратегічних справ, в тому числі по 20 убитим, 40 пораненим, 6 ув'язненим, що знаходяться в ОРДЛО, 9 полоненим, 4 жертвам катувань, 2 зниклим без вести і 59 людям, які втратили майно.

Крім цього, юристами приймальні ХПГ було надано додатково за 2,5 роки 3381 консультацію потерпілим від збройного конфлікту і складено 223 процесуальних документа. Проводилося 153 справи в національних судах щодо подій, пов'язаних зі збройним конфліктом, в 121 з яких провадження закінчено, а в 32 ще триває. 103 справи було виграно, рішення в них винесені на користь заявників.

У 18 справах судом було відмовлено в задоволенні позовних вимог, в тому числі в 7 справах про призначення пенсій, коли підприємство-роботодавець залишилося на підконтрольній території (відсутність довідки про заробітну платню), у 4 справах про прийняття спадщини через відсутність документів, у 5 справах про перерахунок відсотків по кредитах через недоведеність і 2 справах про реєстрацію особи за місцем постійного проживання на непідконтрольній території через неврегульованість в законодавстві.

Категорії справ, в яких працювали в судах юристи приймальні ХПГ, наступні.

1. Визнання юридичного факту, який стався на непідконтрольній уряду території (народження дитини, смерть особи тощо) — 32 справи.

2. Розлучення з особою, яка залишилася на непідконтрольній території — 5 справ.

3. Оскарження відмови зареєструвати вимушеного переселенця — 4 справи.

4. Оскарження відмови у реєстрації дитини — вимушеного переселенця, яка досягла 16 років за місцем постійного проживання — 2 справи.

5. Звільнення з підприємства, яке залишилося на підконтрольній території — 19 справ.

6. Прийняття спадщини — 25 справ.

7. Призначення пенсії — 25 справ.

8. Оскарження нарахування відсотків на кредити, що були взяті в зоні АТО або учасником АТО — 11 справ.

9. Оскарження нарахування податків на фізичних осіб-підприємців, які зареєстровані на підконтрольній території — 5 справ.

10. Заборгованість по заробітній платі — 9 справ.

11. Кримінальні провадження — 4 справи, в яких винесений вирок без позбавлення волі.

12. Представництво потерпілих у 10 кримінальних справах.

Ще у двох кримінальних справах переселенців звинувачують в шахрайстві при отриманні соціальної виплати переселенця, оскільки вони тимчасово виїхали з непідконтрольної території до початку збройного конфлікту. Одночасно ведеться представництво цих осіб в адміністративних справах за позовами органів соціального захисту населення про повернення сплачених сум соціальної допомоги.

ВИСНОВКИ

В Україні відсутня єдина державна політика відносно обліку цивільного населення, постраждалого під час збройного конфлікту. Центральні та місцеві органи державної влади, органи місцевого самоврядування відповідно до наданих повноважень та на власний розсуд, за відсутності нормативно-правової визначеності, створюють власні бази даних постраждалих цивільних осіб, які подекуди містять суперечливу інформацію. В результаті державний облік цивільних осіб, постраждалих від збройного конфлікту, не здійснюється взагалі. Не існує жодного нормативного акту, який передбачав би державну компенсацію цивільним жертвам збройного конфлікту.

Невизначеність в однаковому методологічному підході створює перешкоди в належній оцінці втрат та завданої цивільному населенню шкоди, їх верифікації, визначенні коротко- та довгострокових наслідків воєнних дій, що, в свою чергу, унеможлиблює створення ефективної державної політики щодо їх подолання.

НЗФ розміщують свою артилерію в житлових кварталах НП, поблизу лікарень, шкіл, дитячих садків тощо і ведуть звідти вогонь по позиціях ЗЗФ, наражаючи на небезпеку мирних мешканців. Деякі ЗЗФ діють симетрично.

Дислокація НЗФ та ЗЗФ в межах НП на ЛЗ і ведення бойових дій з житлових масивів призводить до того, що житлові будинки зазнають обстрілів у відповідь, і як наслідок — до жертв серед цивільного населення і руйнувань. Це було однією з причин загибелі великої кількості мешканців міста Первомайськ у липні 2014 року. Така ситуація фіксувалася моніторами в Золотому, Троїцькому, Авдіївці, Красногоровці, Мар'їнці, Гранітному, Станиці Луганській, Верхньоторецькому, Новолуганському та Новотошківському. До того ж, монітори отримували свідчення очевидців про те, що ЗСУ відкриває вогонь по противнику прямо з житлових будинків, в безпосередній близькості

від місць проживання цивільного населення, викликаючи таким чином удару у відповідь прямо по житлових районах і піддаючи місцеве населення смертельній небезпеці (Золоте-4, Верхньоторецьке, Станиця Луганська, Пікузи)⁷.

Присутність воєнних в НП фактично означає використання цивільних осіб як «живого щита», що і є однією з причин загибелі і поранень людей і знищення та пошкодження їх майна.

Правоохоронні органи в НП, розташованих поблизу лінії зіткнення, практично не ведуть прийом громадян і заяв. Моніторами фіксувалися випадки повної бездіяльності структур МВС, НПУ та прокуратури в питаннях розслідування завданих обстрілами руйнувань будівель, випадків зникнення людей і випадків отримання поранень внаслідок обстрілів, підривів на розтяжках та інших нещасних випадків.

З початку 2017 року всі підрозділи ЗСУ та МВС, які несуть бойове чергування на ЛЗ, отримали наказ повністю обмежити переміщення цивільних осіб через ЛЗ поза пунктами в'їзду-виїзду. Відкритий 31 березня 2016 року КПВВ «Золоте» так і не почав пропускні процедури в зв'язку з неузгодженістю свого місця розташування з представниками т. зв. «ЛНР» (представники т. зв. «ЛНР» наполягали на відкритті переходу в іншому місці, але українська сторона відмовилася брати до уваги їх думку, в результаті перехід через КПВВ «Станиця Луганська» лишився єдиним в Луганській області). Жителі Золотого, Первомайська, Горського, Попасній та інших НП району, які мають потребу в перетині лінії зіткнення, після заборони перетину ЛЗ поза КПВВ змушені долати більше 300 км, щоб потрапити до родичів, які проживають, наприклад, в Первомайську, Стаханові або Золотому-6, здійснюючи перехід через КПВВ «Майорське» або «Станиця Луганська»,

⁷ По даним на кінець 2017 — початок 2018 років.

при тому що прямий перехід може становити не більше 10 км. Дана ситуація викликає велике невдоволення у місцевого населення.

Не проведено експертизу земельних ресурсів з метою визначення кількості земель спецпризначення, виведених з обороту бойовими діями і непридатних до подальшої експлуатації. Ряд фермерських господарств станом на червень 2017 роки не мають можливості експлуатувати ці землі в зв'язку з розміщенням на цих землях фортифікаційних споруд ЗСУ або їх повною непридатністю внаслідок руйнування родючого шару бойовими діями.

Практично не ведеться відновлення зруйнованого житла в НП, розташованих на самій лінії

зіткнення в зв'язку з тим, що існує висока ймовірність повторного руйнування. Громадяни не можуть самостійно відновлювати своє зруйноване житло в зв'язку з відсутністю джерел доходу і заробітку. Не відновлюється зруйнована інфраструктура — мости, дороги, й інші об'єкти.

Частина військовослужбовців ЗСУ та МВС при спілкуванні з місцевими жителями допускають прояви агресії, зневажливого ставлення, дискримінації за місцем проживання та іншими ознаками. Подібні явища також служать дратівливим фактором для місцевого населення і ведуть до формування негативного ставлення до ЗСУ, МВС, НГУ, НПУ та Українській держави в цілому.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Необхідно розробити нормативно-правовий акт щодо формування національного реєстру фізичних осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту (загинули, отримали поранення, зникли безвісти, втратили майно), в якому передбачити процедури щодо ведення такого реєстру, механізми взаємодії та обміну інформацією зацікавлених органів державної влади та місцевого самоврядування, визначити відповідальний за його адміністрування державний орган.

2. Розглядати як пріоритет безпеку місцевого населення при розміщенні військовослужбовців ЗСУ на території НП, не допускати його використання як «живого щита», розміщуючи підрозділи ЗСУ серед житлових масивів і піддаючи ризику життя та здоров'я мешканців, їх будинки, об'єкти інфраструктури. Заборонити військовим підрозділам відкривати вогонь з території НП.

3. Розробити законопроект про компенсації цивільним особам, постраждалим від збройного конфлікту на сході країни, — родинам загиблих, пораненим, тим, хто втратив майно — та ухвалити його в парламенті.

4. Забезпечити право цивільних осіб на свободу пересування через ЛЗ шляхом створення

додаткових транспортних коридорів, КПВВ та спрощення пропускних процедур. Вкрай необхідне термінове відкриття додаткових пунктів переходу, навіть місцевого значення — у Щасті, Трьохізбенці, Лобачево, Новолуганському, Верхньоторецькому, Гранітному. Необхідно поновлення перемовин у Мінському процесі з представниками т. зв. «республік» щодо відновлення роботи КПВВ «Золоте».

5. Розробити і прийняти програму відновлення зруйнованого або пошкодженого при проведенні воєнних дій житла та об'єктів інфраструктури.

6. Активізувати розслідування злочинів проти цивільного населення, скоєних внаслідок збройного конфлікту.

7. Створити Національний центр інформації та документації щодо жертв збройного конфлікту на сході України, який об'єднає усі існуючі державні реєстри з наданням доступу державним органам до реєстрів, які вони уповноважені вести, можливостями обміну даними за запитом, обробки даних за усіма реєстрами та засобами захисту персональних даних.

ДОДАТКИ. ВИКЛАД ФАКТІВ

Додаток 1. ХРОНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ПОДІЙ

Для дослідження розвитку подій була зібрана інформація про місця бойових зіткнень у Донецькій та Луганській областях в період з квітня 2014 по травень 2018 року; складені карти територій, на яких у 2014–2015 рр. велися бойові дії. У список таких територій потрапили: в Донецькій області — всі райони, крім Великоновосілківського, Добропільського, Мангушський, Нікольського, Олександрівського, Покровського, а також крім міст обласного підпорядкування Мірноград, Вугледар, Новогродівка, Селидове, Покровськ; в Луганській області — всі райони, крім Троїцького, Білокуракинського, Біловодського, Міловського, Марківського, Старобільського, Сватівського та Кременського.

2014 рік

У березні 2014 року в ряді великих міст Донецької та Луганської областей були інспіровані протестні акції прихильників так званого «Анти-майдану» — формувалися групи активістів з місцевого населення; всі протестні дії координувалися колом осіб, які підтримувалися окремими публічними політиками РФ. У ряді міст були захоплені будівлі органів влади — адміністрації, управління МВС, СБУ та інші.⁸ Очевидці відзна-

⁸ <https://sud.ua/ru/news/ukraine/62722-po-fakty-zakhvata-zdaniya-prokurytyri-donetskoj-oblasti-nachato-rassledovanie>;
<http://www.unian.net/politics/913106-nachalsya-voorujenniy-zahvat-zdaniya-gu-mvd-v-luganskoy-oblasti.html>;
<https://ru.hromadske.ua/posts/zahvat-luhanskoho-sbu-s-cheho-nachalas-voina-v-luhanske-y-kto-za-eto-otvetyl>

чали появу озброєних груп без пізнавальних знаків; звучали заклики до мобілізації та захоплення влади. З'явилися електронні ЗМІ, які дають щоденну «картину» подій в регіоні; було оголошено про початок проекту «Російська весна»⁹.

Мітинг «Русская весна»

У квітні 2014 року українська влада заявила про те, що ряд НП Донецької та Луганської областей взято під контроль озброєними людьми, які координувалися спецслужбами РФ. До територій, над якими був втрачений контроль державними структурами України, станом на квітень 2014 року, були віднесені наступні НП: Донецьк, Маріуполь, Курахове, Авдіївка, Костянтинівка, Бахмут, Слов'янськ, Краматорськ, Лиман, Сєвєродонецьк, Лисичанськ, Первомайськ, Алчевськ, Луганськ, Свердловськ, Ровеньки, Красний Луч, а також НП всередині цього багатокутника.

Станом на квітень контроль над кордоном здійснювався прикордонною службою в штатному режимі.

14 квітня 2014 року РНБОУ офіційно оголосив про початок антитерористичної операції.¹⁰

У квітні 2014 року керівництво АТО приймає рішення про концентрацію бойових підрозділів

⁹ <http://rusvesna.su/>

¹⁰ <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/405/2014>

ЗСУ та МВС в околицях Слов'янська, Краматорська та Маріуполя. В кінці квітня починаються бої на територіях НП Семенівка, Билбасівка, Донецьк, Слов'янськ, Краматорськ та Маріуполь. У містах, які увійшли в пояс «російської весни» блокуються військові підрозділи. Передислокація підрозділів ЗСУ по автодорогах Донецької та Луганської областей блокується релігійними групами громадян та прихильниками «російської весни». Відзначається присутність «туристів» з РФ — колони автобусів з організованими групами перетинають держкордон України, місцеві громадяни беруть участь в масових акціях блокування органів влади в Донецькій та Луганській областях.

Фіксуються одиничні випадки перестрілок в житлових кварталах Донецька, Луганська, Слов'янська.

Слов'янськ

Надходять повідомлення про поранення цивільних осіб на автотрасах.

У травні 2014 року географія бойових дій значно збільшилася. Почалися серйозні зіткнення між батальйонами ЗСУ та МВС в житлових масивах Слов'янська, Семенівки, Билбасівка, Краматорська, Ясногірка, Лиману, Рубіжного, Маріуполя. Стрілянина в Красноармійську (Покровск) 11 травня забрала життя двох цивільних осіб¹¹.

25 травня в Новоайдарі в результаті перестрілки між ЗСУ та НЗФ загинуло 2 та було по-

¹¹ [https://www.youtube.com/watch?v=Zoc_vnP2Ewo](https://www.youtube.com/watch?v=Zoc_vnP2Ewo;);
https://www.youtube.com/watch?v=W4joK6D_-Wc

ранено 3 цивільних. Почалися бойові зіткнення в передмістях Станиці Луганській, Ізварине. У НП Донецьк, Карлівка, Ольгинка зафіксовані перші випадки масової загибелі як військових, так і цивільних осіб. У Маріуполі 9 травня збройні групи штурмували міськвідділ МВС, перестрілки пройшли по всьому місту, загинуло 7 цивільних і 6 силовиків¹².

Маріуполь

Після штурму міськвідділу МВС в Маріуполі штаб АТО прийняв рішення вивести за межі міста всі силові підрозділи. Повернути місто під контроль українського уряду вдалося тільки 13 червня¹³.

У травні 2014 року сторони конфлікту намагаються взяти під контроль головні транспортні артерії областей, залізничні вузли, шляхопроводи, мости, стратегічно вигідні висоти.

Тоді український уряд та штаб АТО почали концентрацію силових підрозділів на північ від лінії, що проходить від Красної Талівки в Луганській області на кордоні з РФ через н. п. Новоайдар, Кременна, і далі в Донецькій області — Дробишеве, Святогірськ, Долина, Новомиколаївка, Олександрівка, Добропілля, Красноармійськ (Покровск), Курахове, Волноваха.

Умовна межа контролю територій Донецької та Луганської областей НЗФ проходила від кордо-

¹² https://censor.net.ua/photo_news/335460/v_mariupole_otkryli_memorialnuyu_dosku_pogibshim_v_gorode_9_maya_2014_goda_ukrainskim_voinam_fotoreportaj

¹³ <https://korrespondent.net/ukraine/comunity/3377650-boi-v-mariupole-13-yuinia-kak-eto-bylo>

ну з РФ в Луганській області від міста Червонопартизанськ, через такі НП — Свердловськ, Ровеньки, Антрацит, Красний Луч, Сніжне, Торез, Шахтарськ, Зугрес, Іловайськ, Моспине, Ларине, Олександрівка, Мар'їнка, Донецьк, Авдіївка, Костянтинівка, Дружківка, Краматорськ, Слов'янськ, Лиман, Рубіжне, Сєверодонецьк, Трьохізбенка, Щастя, Ніжнєотепле та Станиця Луганська, включаючи також НП всередині багатокутника, утвореного на мапі тієї лінії.

Тоді ж в травні 2014 року йшли серйозні бої в передмістях Слов'янська та Краматорська, загинуло не менше 7 цивільних осіб.

Території, контрольовані НЗФ в Донецькій області за станом на травень 2014 року — не менше 13,5 тис. км² (з 26,5 тис. км² загальної площі області), з населенням — не менше 3,9 млн. осіб; в Луганській області не менше 11 тис. км² (з 26,7 тис. км² загальної площі області), з населенням не менше 1,6 млн. осіб.

Почалися напади збройних груп прихильників «російської весни» на прикордонному загоні. Застосування ствольної артилерії в травні 2014 роки не фіксувалося.

Втрати серед цивільного населення в травні 2014 року за даними, зібраними ХПГ, склали щонайменше 28 осіб.

Червень 2014 року

Червень 2014 року можна назвати відправною точкою збройного конфлікту в Донецькій та Луганській областях. Саме в червні 2014 року бойові дії набули масового характеру та охопили всю територію навколо поясу НП, контрольованих НЗФ.

У червні 2014 року українські силові підрозділи взяли під контроль м. Щастя та ряд сіл Новоайдарського району в Луганській області, в Донецькій області було звільнено м. Лиман, Ямпіль та Маріуполь.

Тривали бойові дії в передмістях Слов'янська та Краматорська, втрати за червень 2014 року серед цивільних осіб склали (за зібраними ХПГ даними) не менше 64 осіб (найбільші — у НП Слов'янськ, Миколаївка, Станиця Луганська, Металіст, Луганськ).

З червня було взято під контроль українських сил місто Лиман¹⁴, 13 та 14 червня — міста Маріуполь¹⁵ та Щастя¹⁶.

Інтенсивні бойові дії велись на території таких НП: Слов'янськ, Семенівка, Билбасівка, Краматорськ, Ясногірка, Донецьк, Оленівка, Маріуполь, Щастя, Станиця Луганська, Металіст, Камброд (Луганськ), Стукалова Балка, Вергунка, Трьохізбенка (околиці), Слов'янськ, Рубіжне, Лиман, Ямпіль, Ізварине.

З червня 2014 року істотно ускладнилися комунікації з підрозділами прикордонної служби та ЗСУ, контролюючих кордон України з РФ на ділянці від ПП Ізварине до Должанського. З метою деблокування прикордонних загонів штабом АТО було прийнято рішення висунути бойові підрозділи на посилення в Луганську область по лінії: Докучаєвськ — Старобешеве — Амвросіївка — Маринівка — Дмитрівка — Дякове — Зеленопілля — Бірюкове — Панченкове. Тим самим спробувавши взяти під контроль кордон від ПП Маринівка через Должанський до ПП Ізварине. Станом на 31 червня 2014 року пункти пропуску через державний кордон «Ізварине» та «Должанський» повністю контролювалися НЗФ т. зв. ЛНР¹⁷.

Перекидання бойових підрозділів ЗСУ здійснювалось по єдиній дорозі місцевого значення вздовж кордону — Амвросіївка — Тарани — Маринівка — Дякове, залишаючи з півночі неконтрольовані території. Підрозділи ЗСУ знаходилися переважно в сільській місцевості, в той час як НЗФ впритул «притискалися» до лінії міської агломерації Свердловськ — Ровеньки — Антрацит-Сніжне — Шахтарськ — Харцизьк — Моспине — Донецьк (південна лінія контролю т. зв. ДНР).

Українським військам належало перекрити п'ять магістральних напрямів, за якими може

¹⁴ https://censor.net.ua/resonance/391762/3_iyunya_2014_goda_pervaya_ushpeshnaya_nastupatel'naya_operatsiya_sil_ato

¹⁵ <https://blogs.pravda.com.ua/authors/gerashchenko/557be6e7f30d9/>

¹⁶ <http://fakty.ua/183235-ukrainskie-voennye-vybili-terroristov-iz-goroda-schaste-foto-video>

¹⁷ <https://www.segodnya.ua/regions/donetsk/boeviki-v-donbasse-otkazalis-osvobozhdat-punkty-propuska-532251.html>

здійснюватися зв'язок т. зв. ДНР та ЛНР з Росією (пропускні пункти Успенка, Маринівка, Должанське, Червонопартизанськ та Ізварине). Загальна глибина планованої операції повинна була скласти не менше 150 км. В ході операції передбачалося також створити укріплені пункти оборони, які артилерійським вогнем та блокпостами змогли б перешкодити руху не тільки по автотрасах, а й по степових ділянках між ними.

Українським підрозділам не вдалося встановити контроль над основними висотами Донецького кряжу та основними магістралями, що проходять в утримуваному районі, тому що наступаючі частини просувалися по низинних степових ґрунтових дорогах вздовж кордону.

Території, контрольовані НЗФ в Донецькій області за станом на кінець червня 2014 року — не менше 9,4 тис. км² (з 26,5 тис. км² загальної площі області), з населенням — не менше 3,3 млн. осіб; в Луганській області — не менше 8,4 тис. км² (з 26,7 тис. км² загальної площі області), з населенням не менше 1,5 млн. осіб.

Втрати серед цивільного населення в червні 2014 року за даними, зібраними ХПГ, склали не менше 98 осіб.

У зоні ведення бойових дій в червні 2014 року перебували території таких НП: Щастя, Весела Гора, Металіст, Трьохізбенка, Стара Краснянка, Лиман, Ямпіль, Райгородок, Слов'янськ, Билбасівка, Ясногірка, Краматорськ.

Біля Слов'янська

Лінія поділу контролю територій проходила західніше від Краматорська на південь через такі НП — Сергіївка, Новоекономічне, Новогродівка, Карлівка, Красногорівка, Мар'їнка, Оленівка, Моспине, Зугрес, Шахтарськ, Торез, Сніжне,

Міусинськ, Антрацит, Ровеньки, Свердловськ (з усіх перерахованих НП бойові дії в червні 2014 року велися лише в околицях Свердловська¹⁸). До околиць Червонопартизанська (пункт пропуску «Червонопартизанськ», Бірюкове) стягувалися бойові підрозділи ЗСУ для посилення прикордонного загону. Пункт пропуску «Ізварине» (Краснодон) в кінці червня повністю перейшов під контроль НЗФ та ділянку кордону від ПП Ізварине та на північ до ПП Красна Талівка українськими силовими підрозділами вже не контролювався (на ділянці кордону від Станиці Луганської до Красної Талівки не було представників жодної зі сторін конфлікту). Бойові дії за контроль над державним кордоном в Луганській області в червні 2014 року велися на територіях таких НП — Урало-Кавказ, Ізварине, Панченкове, Бірюкове, Хмельницький, Зеленопілля.

Липень 2014 року

У липні 2014 року ЗЗФ почали широкомасштабний наступ на Слов'янськ. Одночасно почалося просування бойових підрозділів за напрямками Щастя — Олександрівськ, Рубіжне — Сєверодонецьк — Лисичанськ, Новоайдар — Трьохізбенка — Слов'янськ, Лиман — Ямпіль — Сіверськ — Попасна, Красноармійськ (Покровськ) — Авдіївка, Курахове — Мар'їнка.

У липні 2014 року було взято під контроль ЗЗФ такі НП: 5 липня — Слов'янськ, Краматорськ¹⁹, 6 липня — Дружківка²⁰, Бахмут, 8 липня — Костянтинівка, 20 липня — Рубіжне²¹, 21 липня — Торезьк (Дзержинськ)²², 22 липня — Світлодарськ,

¹⁸ <https://donbass.comments.ua/news/98887-iz-za-boev-priostanovili-rabotu-shaht.html>

¹⁹ <https://www.unian.net/war/10176023-chetyre-godanazad-osvobodili-slavyansk-i-kramatorsk-kak-ubegali-boeviki-i-chto-posle-sebya-ostavili-foto-video.html>

²⁰ <https://ru.tsn.ua/politika/sily-ato-osvobodili-artemovsk-i-druzhkovku-i-podnyali-gosudarstvennye-flagi-ukrainy-375436.html>

²¹ https://espreso.tv/news/2014/07/20/ukrayinska_armiya_uviyshla_u_rubizhne_na_luhanshyni_na_cherzi_syevyrodoneck

²² <https://glavred.info/ukraine/517634-my-eto-dzerzhinsk-vzyali-volonter-napomnil-o-vazhnoy-pobede-ukrainskogo-oruzhiya-chetyre-goda-nazad.html>

Попасна, Сєвєродонецьк²³, 24 липня — Лисичанськ, 28 липня — Авдіївка, 29 липня — Дебальцеве²⁴. У період з 15 по 19 липня ЗСУ вже контролювали такі НП — Донецький, Сентянівка, Слов'яносербськ, Зимогір'я, Родакове. У період з 20 по 28 липня ЗСУ взяли під свій контроль такі НП — Олександрівськ, Біле, Георгіївка, Лутугине, Білоріченський, Челюскінець, Врубівський, частково Кіровськ та Первомайськ.

По всій лінії наступу почалися активні бойові дії, які велися в тому числі в самих НП.

15 липня 2014 р. південна лінія розділу контролю територій проходила через такі НП: від Донецька через Моспине та далі по лінії Іловайськ — Степано-Кринка — Благодатне — Велике Мішково — Мануїлівка — парк «Донецький кряж» — Первомайський — Перемога — Бражине — Гірницьке — Міусинськ — Есаулівка — Нижній Нагольчик — Єгорівка — Грибуваха — Нагольно-Тарасівка — Калінінський — Панченкове.

Вся територія, що знаходилась на південь від цієї лінії, перебувала під контролем ЗЗФ.

16 липня ЗСУ втратили контроль над селами Маринівка, Успенка, Тарани (лінія поділу проходила через н. п. Кринички, Семенівське, Григорівка, Новопетрівське, а також від Кожевні вгору по руслу річки Міус до Нижнього Нагольчика), тим самим перерізавши шляхи постачання українських підрозділів в районі Дмитрівка — Дібрівка — Д'яково — Грибуваха — Хмельницький — Панченкове.

На південному кордоні територій, контрольованих НЗФ, утворився довгий та вузький (шириною до 10 км) виступ, контрольований ЗЗФ. При цьому ЗЗФ опинилися у вкрай невідгодному становищі, оскільки все постачання здійснювалося єдиною прикордонною дорогою. Єдиним придатним місцем для переходу через річку Міус був брід у Кожевні, який піддавався постійним обстрілам, а дороги на Д'якове, Червонопартизанськ та Должанське були заміновані противни-

ком. Війська не могли маневрувати та зазнавали постійних обстрілів.

Найбільш вразливими виявилися напрямки Дмитрівка — Кожевні та Степанівка — Маринівка на півдні Донецької області. 15 липня НЗФ була взята під контроль Степанівка, 16 липня — Маринівка, в результаті чого постачання українських військ виявилось повністю паралізованим.

17 липня представники НЗФ заявили про оточення угруповання українських військ. ЗЗФ були відрізані від зв'язку, вогневої підтримки, постійно зазнавали артилерійських та мінометних обстрілів, несли величезні втрати²⁵.

27 липня близько 40 військовослужбовців 51-ї механізованої бригади ЗСУ перейшли кордон з РФ в районі Ізварино²⁶. У той же день розпочалася операція з деблокування «Сектора Д», в якій були задіяні підрозділи 30-ї, 51-ї механізованої, 95-й та 25-й аеромобільних бригад²⁷. В ході операції з деблокування підрозділів, які здійснювали захист Луганського аеропорту, ЗСУ взяло під контроль Біле, Лутугине та Георгіївку.

28 липня була взята під контроль ЗСУ Степанівка, розблоковані в районі кордону підрозділи 72-ї механізованої бригади.

Бойові дії в липні велися в таких НП: 5 липня — Тарани-Саурівка; 11 липня — Зеленопілля-Мар'ївка; 11 липня — Грибуваха-Ульяновка; Д'якове; 13 липня Дмитрівка, Маринівка, Степанівка; 14 липня Криничне (Бірюкове); 15 липня Дмитрівка; 17 липня Кожевні; 17 липня — бої на Савур-висоті, в Кутейниково, Моспине, в заповіднику «Провальський степ», Кожевні.

22 липня завдано удар з САУ по ПП Довжанський, з РСЗУ «Град» по Краснопіллю. У той же день йшли бої в трикутнику Дмитрівка — Д'якове — Дібрівка, а НЗФ займають позиції по лінії Кожевні — Дмитрівка — Гірницьке.

23 липня тривали бої по лінії Житенко — Олексіївське — Григорівка, в Дмитрівці, в Старобеше-

ве. ЗСУ висувається на Іловайськ та на Благодатне з боку Кутейниково.

23 липня завдано удар з САУ по Бондарівському. НЗФ вийшли на державний кордон з РФ та взяли під контроль ПП «Маринівка».

24 липня ЗСУ повертає контроль над Кожевнію. Йдуть бої в с. Таран, с. Дібрівка та в с. Благодатне.

27 липня з Дебальцеве в Шахтарськ висунулася бронеколонна ЗСУ. В районі Степано-Кринки ЗСУ намагалися прорвати оборону НЗФ. НЗФ завдали удару з установок «Град» по ЗСУ в районі Червонопартизанська.

30 липня ЗСУ атакували Латишево, взятий під контроль ПП Маринівка.²⁸

31 липня тривають бої ЗСУ з НЗФ між Шахтарськом та Торезом. ЗСУ відступили з селища Рєбрикове (на північ від Ровеньків).

31 липня НЗФ в околицях Шахтарська обстріляли з «Градів» військовослужбовців 25-ї ОАМБР²⁹.

Території, контрольовані НЗФ в Донецькій області за станом на кінець липня 2014 року — не менше 4,1 тис. км² (з 26,5 тис. км² загальної площі області), з населенням — не менше 2,4 млн. осіб; в Луганській області — не менше 6,1 тис. км² (з 26,7 тис. км² загальної площі області), з населенням не менше 1,2 млн. осіб.

Втрати серед цивільного населення в липні 2014 року за даними, зібраними ХПГ, склали не менше 932 чоловік.

У зоні ведення бойових дій в липні 2014 року перебували території таких НП: Шахтарськ, Маринівка, Степанівка, Торез, Панченкове, Довжанське, Зеленопілля, Сніжне, Слов'янськ, Краматорськ, Бахмут, Попасна, Лисичанськ, Золоте, Первомайськ, Світлодарськ, Дебальцеве, Олександрівськ, Станиця Луганська, Тарани, Саурівка, Мар'ївка, Грибуваха, Д'якове, Дмитрівка, Маринівка, Степанівка, Бірюкове, Кожевні, Савур-висота, Кутейниково, Моспине та деякі інші.

²⁸ <http://publisher.org.ua/marinovka-30-iyulya-2014/>

²⁹ <https://frazua.com.ua/analytics/251087-ad-v-shahterske-tragediya-25-j-brigady->

Серпень 2014 року

3 серпня ЗСУ веде бої за висоту Саур-Могила, почалося виведення з оточення підрозділів 24-ї, 51-ї, 72-ї, 79-ї бригад.

4 серпня група з 438 українських силовиків (274 військовослужбовців 72-ї механізованої бригади та 164 прикордонника) без зброї з гуманітарного коридору перейшли на територію РФ. Російські ЗМІ повідомили, що військовослужбовці звернулися до Росії з проханням про надання притулку. Українські ЗМІ вказували, що військовослужбовці були змушені відступити на територію Росії в зв'язку з вичерпанням боєприпасів та неможливістю продовжувати бойові дії, проте вони не змінювали присяги та не просили сховища³⁰. Частина бійців зі складу 72-ї механізованої бригади вирішила прориватися до основних підрозділів української армії через коридор у Маринівку, за який майже безперервно йшли бої.

ЗСУ та прикордонники були змушені відступити в РФ з ПП «Ізварине»

5 серпня підрозділи 72-ї бригади приєдналися до підрозділів 79-ї бригади, що дислокуються біля Д'якова (що майже на кордоні Луганської та Донецької областей, в 20 км від Маринівки).

6–7 серпня вихід розблокованих військ був завершений, однак під час прориву під безперервним артилерійським вогнем українські війська зазнали серйозних втрат.

5 серпня українська авіація завдала бомбового удару по позиціях НЗФ під Шахтарськом в с. Сердите. ЗСУ вийшли з м. Шахтарськ та пішли

³⁰ <https://www.unian.net/politics/947460-boets-obyasnil-pochemu-ih-brigada-otstupila-v-rf-nas-otstrelivali-iz-grada-desyatkami.html>

в Дебальцеве. Тим часом їдуть бої в Кутейниково, Старобешеві, в Орлово-Іванівці та с. Сердите.

6 серпня ЗСУ прориваються на Кожевну та Дмитрівку з боку с. Таран. Розвивають наступ далі на північ від Савур-могили на заказник «Урочище Леонтєво-Байрацьке» двома рукавами — через села Саурівка та Степанівка та через Дмитрівку. Було також вжито атаки на Дмитрівку з боку Д'якова з метою з'єднання оточеного там угруповання з основними силами. Частині підрозділів ЗСУ вдалося вийти в район Міусинська, куди так само вийшла ударна бронегрупа ЗСУ з району Степанівки.

Також наступ йшов в напрямку між м. Сніжне та НП Дмитрівка до НП Латишеве та далі на Розсипне.

7 серпня ЗСУ зайняли Міусинськ і перерізали дорогу між Сніжним та Красним Лучом³¹. НЗФ контролюють кордон від Изварине до Маринівки. НЗФ наступають на Кутейниково з боку Агрономічного.

9–10 серпня з боку Дебальцевого в сторону Вахрушевого ЗСУ намагаються прокласти прохід в лінії оборони НЗФ до сил, що знаходились у оточенні в районі Красного Луча. З південного боку (від Міусинська) ЗСУ (24 ОМБР) намагається з'єднатися з дебальцевськими силами. Йде наступальна операція на Антрацит, Красний Луч, Вахрушеве.

В цей же день ЗСУ (30 ОМБР, 95 ЗАБ, ТБ Дніпро) ведуть наступ на Саур-могили. Їдуть бої в Олексіївському, Семенівському, Григорівці, у Дібрівці та Степанівці. ЗСУ розвиває наступ з Дебальцево через Вуглегірськ на Єнакієве.

11 серпня НЗФ взяли під контроль м. Міусинськ, ЗСУ взяло під контроль Пантелеймонівку.

12 серпня — НЗФ виходять на держкордон в районі Новопетрівське.

З 13 серпня ЗСУ взяло під контроль Новосвітлівку та Хрящувате³².

Зруйнований ДК в Новосвітловці

14 серпня НЗФ з боями взяли під контроль с. Верхня Кринка, ЗСУ наступає на Харцизьк з боку Іловайська, бої біля села Широке. У той же день ЗСУ вийшло з Саурівки в Олексіївське, а також з Широкого на Кутейникове.

16 серпня запеклий бій в районі Нижньої Кринки, НЗФ наступають на позиції українських військ під селом Успенка (через Тарани від Маринівки). Зіткнення в районі с. Нижній Нагольчик (на південь від Антрацита), бої в районі кургану Савур-Могила, НЗФ ведуть наступ від Петровського в напрямку Благодатного (із заходу від Савур-могили), бої близько с. Грабське. ЗСУ намагається наступати на Іловайськ з Кутейникове.

18 серпня йдуть бої біля сіл Велике Мішково та Сіятель. ЗСУ ведуть наступ на Іловайськ, зайнята південна частина міста. Потужний бій у с. Степановка. НЗФ повертають під свій контроль Родакове, Сабівку, Зимогір'я.

20 серпня йдуть бої в Амвросіївці та Кутейниково, з південного боку Малоорлівки (Єнакієве). 21 серпня НЗФ взяли під контроль Петрівське та Мануїлівку (Саур-могила), на наступний день — ПП Успенка.

24–25 серпня НЗФ наступають вздовж кордону від Успенки через Петропавловку, Новоіванівку, Ульянівське, Кумачове, друге крило — від Моспине на Новокатеринівку, назустріч першої групі, що наступає вздовж кордону, замикаючи в котел підрозділи ЗСУ в районі Кутейниково-Амвросіївки.

25 серпня НЗФ прориваються крізь останню лінію оборони ЗСУ по лінії Старобешеве-Кумачове та ведуть наступ від с. Рози Люксембург та Маркино на Новоазовськ та Седово. Бій

в Гусельщиконо під Новоазовськом. Другий напрямку наступу НЗФ — від Кузнецово-Михайлівки та Греково-Олександрівки на Тельманове.

23–24 серпня підрозділи ЗСУ намагаються від Кутейникове вийти на Іловайськ та Моспине. У той же день НЗФ ведуть наступ на Амвросіївку.

25 серпня ЗСУ пробився від Пантелеймонівки південніше Єнакієве в Кіровське для деблокування своїх частин в селищі Малоорлівка. Сильний артобстріл Кіровського з гаубиць та мінометів з позицій на північ від села Малоорлівка.

Територія оточення ЗСУ — від Благодатного через заказник Бердянський, до Многопілля, далі через Агрономічне, Володарське, Кутейникове, Войковський, Ольгинське, по трасі вздовж Амвросіївки до Благодатного.

24–25 серпня в Нижній Кринці, під Макіївкою обстріл північних та північно-східних районів, а також сусіднього Харцизька. Є руйнування та вбиті.

26 серпня в Старобешеве йдуть сильні бої. Постраждало багато будинків. Зв'язку, світла, газу та води немає³³. В районі селища Перемога (під Кумачовим) відбувся бій між підрозділом НГУ та НЗФ. Підрозділи НЗФ підійшли до Гранітного. НЗФ відбили Докучаєвськ та підійшли до Ново-троїцька, заклавши ЗСУ в Старобешеве.

27 серпня НЗФ беруть під контроль с. Старогнатівка, Гранітне, Старобешеве.

28 серпня БТО «Вінниця» та «Хортиця» в Новоазовську після обстрілу та понесених втрат відступили в напрямку Маріуполя.

29 серпня підрозділи ЗСУ вирушили з району Іловайська в сторону Комсомольського. Колонна рухалася по маршруту Многопілля — Агрономічне — Новодвірське — Михайлівка — Андріївка — Горбатенко — Чумаки — Новокатеринівка. В районі Горбатенко та Новокатеринівки колонна ЗСУ була обстріляна НЗФ, а також, за повідомленнями свідків, російськими військовослужбовцями. Загинуло (за даними ГШ ЗСУ) 366 осіб, понад

400 були поранені, більш 300 військових були взяті в полон³⁴.

В кінці серпня — перших числах вересня 2014 року підрозділи ЗСУ отримали наказ командування АТО та ГШ ЗСУ відійти з зайнятих в період липня-серпня плацдармів на позиції, на яких знаходилися до початку наступальної операції.

Території, контрольовані НЗФ в Донецькій області за станом на кінець серпня 2014 року — не менш 7,8 тис. км² (з 26,5 тис. км² загальної площі області), з населенням — не менш 2,5 млн. осіб; в Луганській області — не менш 11,4 тис. км² (з 26,7 тис. км² загальної площі області), з населенням не менш 1,45 млн. осіб.

Станція Луганська після авіаудару
2 липня 2014 року

У зоні ведення бойових дій в серпні 2014 року перебували території таких НП: Старобешеве, Амвросіївка, Нижня Кринка, Кутейникове, Благодатне, Малоорлівка, Пантелеймонівка, Кіровське, Петрівське, Степановка, Родакове, Сабівка, Зимогір'я, Велике Мішково, Сіятель, Іловайськ, Нижній Нагольчик, Грабське, Верхня Кринка, Міусинськ, Вуглегірськ, Дебальцеве, Олексіївське, Семенівське, Григорівка, Дібрівка, Степанівка, Маринівка, Латишеве, Орлово-Іванівка, Сердите, Саурівка, Лутугине, Георгіївка, Новосвітлівка, Хрящувате, Новоганівка, Біле, Ясинувата, Горлівка, Гусельщиконо, Многопілля, Агрономічне, Горбатенко, Новокатеринівка, Новоазовськ, Перемога, Дебальцеве, Вуглегірськ, Успенка, Вахрушеве,

³¹ <http://podrobnosti.ua/988131-osvobozhdeny-miusinsk-i-pantelejmonovka-dva-puti-terroristov-pererezany-obnovleno-karta.html>

³² https://sensor.net.ua/resonance/347619/13_avgusta_2014go_okrujenie_luganska_tragediya_stepanovki_shturm_hryashevatoogo_udar_po_chastyam_180yi

³³ <https://www.segodnya.ua/regions/donetsk/na-donbasse-boeviki-obstrelyali-tri-sela-pogibli-desyatki-lyudey-snbo-547483.html>

³⁴ <https://gordonua.com/news/war/gpu-pod-ilovayskom-v-avguste-2014-goda-pogibli-366-i-propali-bez-vesti-158-ukrainskih-silovikov-94117.html>

Юнокомунарівськ, Зугрес, Новий Світ, Мар'їнка, Красногорівка, Авдіївка, Зайцеве, Комісарівка, Чернухино, Станиця Луганська та деякі інші.

Втрати серед цивільного населення в серпні 2014 року за даними, зібраними ХПГ, склали не менш 915 осіб.

Вересень 2014 року

На початку вересня підрозділи ЗСУ передислокували з плацдармів під Лутугине, Новосвітлівки, Луганського аеропорту, на позиції на північ від русла річки Сіверський Донець. Окремі підрозділи виходили з оточення в районі Старобешеве, Іловайська і Амвросіївки в район Волновахи.

Почався переговорний процес. І вже 5 вересня 2014 року в Мінську було підписано Мінський протокол, в якому сторони конфлікту на Донбасі вперше закріпили ряд домовленостей в присутності представників ОБСЄ³⁵. Це був важливий крок назустріч першим комунікаціям сторін конфлікту на Донбасі і спробам пошуку компромісу для мирного врегулювання ситуації. На другій зустрічі в Мінську 19 вересня 2014 року учасники програми контактної групи підписали меморандум з метою закріпити домовленості про двостороннє припинення застосування зброї і формуванню зон безпеки³⁶.

Наступальна операція ЗС України (липень-серпень 2014 го) закінчилася — всі підрозділи ЗСУ відвели за умовну лінію зіткнення — від кордону з РФ на стику річок Сіверський Донець та Деркул в Луганській області вгору по руслу річки Сіверський Донець через Станицю Луганську, Щастя, Трьохізбенку, далі від села Сокільники по суші до траси Р-66 (Лисичанськ-Луганськ), уздовж траси до п. Новотошківское, далі між с. Ореховое і п. Голубовський, між п. шахти «Родіна» (Золоте-4) та ж.д. станцією Мар'ївка, між Катеринівкою та Молодіжним, між Новоолександрівкою і Калинове-Борщуватим, між Троїцьким та Калиновим (Дебальцевський плацдарм), між селами Веселогорівка та Ганнівка, Польове та Ломуватка, між Боржиківкою та Комісарівкою, Чорнухи-

ним та Центральним, Міусом та Фащівкою, між Нікішиним та Кумшацьким, між Вільхуваткою та Малоорлівкою, Булавінським та Юнокомунарівськом, між Вуглегорськом та Єнакієвом, між Молочним та Гурти (Дебальцевський плацдарм), між Новолуганським та Гольмівським, між Бахмуткою та Зайцевом, Майорськом та Микитівкою, між Південним та Горлівкою, між Новгородським та Широкою Балкою, між Верхньоторецьком та Пантелеймонівкою, між Авдіївкою та Ясинуватою, між с. Опитне та с. Спартак, між с. Піски та Куйбишевським районом Донецька, між Красногорівкою та Старомихайлівкою, між Мар'їнкою та Олександрівкою, між с. Тарамчук та Оленівкою, між Новотроїцьким та Докучаєвськом, між Миколаєвкою та Силою, Богданівкою та Петровським, Старогнатівкою та Білою Кам'янкою, виходячи перед с. Гранітне до річки Кальміус і далі по руслу річки на південь повз Гранітного, Чермалика до Павлопольського водосховища, далі по суші між с. Пищевік та Верхнєшироківським, між селами Пікузи та Заїченко, між Водяним та Саханкою, впираючись в берег Азовського моря в с. Широкине³⁷.

Широкине після боїв

Жовтень-грудень 2014 року

В період з жовтня по грудень 2014 року географія конфлікту майже не змінювалася. Велися інтенсивні бойові дії по всій лінії зіткнення, на деяких ділянках були локальні тактичні перегрупування. Підрозділи ЗСУ та НЗФ зміцнювали позиції, займали більш вигідне розташування на окремих ділянках лінії протистояння.

Зростала кількість випадків, коли сторони застосовували важке озброєння для обстрілів позицій один одного, в тому числі — обстрілів житлових кварталів НП. Сторони почали реалізацію мінно-загороджувальних дій з метою формування зон безпеки, однак це призвело до зростання жертв серед цивільного населення, які продовжували користуватися місцевими дорогами і стежками для переміщення.

Заміноване кладовище біля Золото-4

У НП, що опинилися поблизу лінії зіткнення, будь-які об'єкти промислового призначення або об'єкти соціальної інфраструктури, займалися військовими для власних цілей. Тим самим створювалися істотні ризики для цивільних осіб, які проживають поблизу таких об'єктів, в разі вогневої атаки противника по військових цілях.

Істотно обмежилось переміщення цивільних осіб поблизу лінії протистояння. Фіксувалися випадки псування об'єктів інфраструктури — підірив мостів, шляхопроводів, ліній електропередач, трубопроводів і т. д.

Втрати серед цивільного населення з вересня по грудень 2014 року за даними, зібраними ХПГ, склали не менше 334 чоловік.

2015 рік

У січні-лютому 2015 року НЗФ почали наступ на Дебальцевському плацдармі³⁷. З західного напрямку з Горлівки через Гурти коридором південніше від Вуглегірського водосховища та північні-

ше від залізничної гілки Дебальцеве-Горлівка, а також одночасно назустріч зі східного напрямку з Брянки через Ломуватку та с. Полевоє південніше Миронівського водосховища та північніше від залізничної гілки Дебальцеве-Алчевськ, НЗФ вийшли до села Логвинове на трасі М-03 на ділянці Луганське-Дебальцеве. Тим самим НЗФ перерізували єдиний транспортний коридор, що зв'язував Дебальцевський плацдарм з тиловим забезпеченням (м. Бахмут). НЗФ повели наступальну операцію від Єнакієва та Горлівки на Вуглегірськ; з боку Зоринська через Комісарівку, з боку Фащівка через Чорнухине — на Дебальцеве³⁸.

З березня 2015 року ЛЗ пролягла від кордону з РФ на стику річок Сіверський Донець та Деркул в Луганській області вгору по руслу річки Сіверський Донець та Деркул в Луганській області вгору по руслу річки Сіверський Донець через Станицю Луганську, Щастя, Трьохізбенку, далі від села Сокільники по суші до траси Р-66 (Лисичанськ-Луганськ), уздовж траси до п. Новотошківское, далі між с. Ореховое і п. Голубовський, між п. шахти «Родіна» (Золоте-4) та ж.д. станцією Мар'ївка, між Катеринівкою та Молодіжним, між Новоолександрівкою і Калинове-Борщуватим, між Троїцьким та Калиновим, між Миронівським та Південною Ломуваткою, між селами Луганське та Дебальцеве, між Світлодарськом та Вуглегірськом, між Новолуганським та Гольмівським, між Бахмуткою та Зайцевим, Майорськом та Микитівкою, між Південним та Горлівкою, між Новгородським та Широкою Балкою, між Верхньоторецьком та Пантелеймонівкою, між Авдіївкою та Ясинуватою, між с. Опитне та с. Спартак, між с. Піски та Куйбишевським районом Донецька, між Красногорівкою та Старомихайлівкою, між Мар'їнкою та Олександрівкою, між с. Тарамчук та Оленівкою, між Новотроїцьким та Докучаєвськом, між Миколаєвкою та Силою, Богданівкою та Петровським, Старогнатівкою та Білою Кам'янкою, виходячи перед с. Гранітне до річки Кальміус і далі по руслу річки на південь повз Гранітного, Чермалика до Павлопольського водосховища, далі по суші

³⁵ <https://www.osce.org/ru/home/123258>

³⁶ <https://www.osce.org/ru/home/123807>

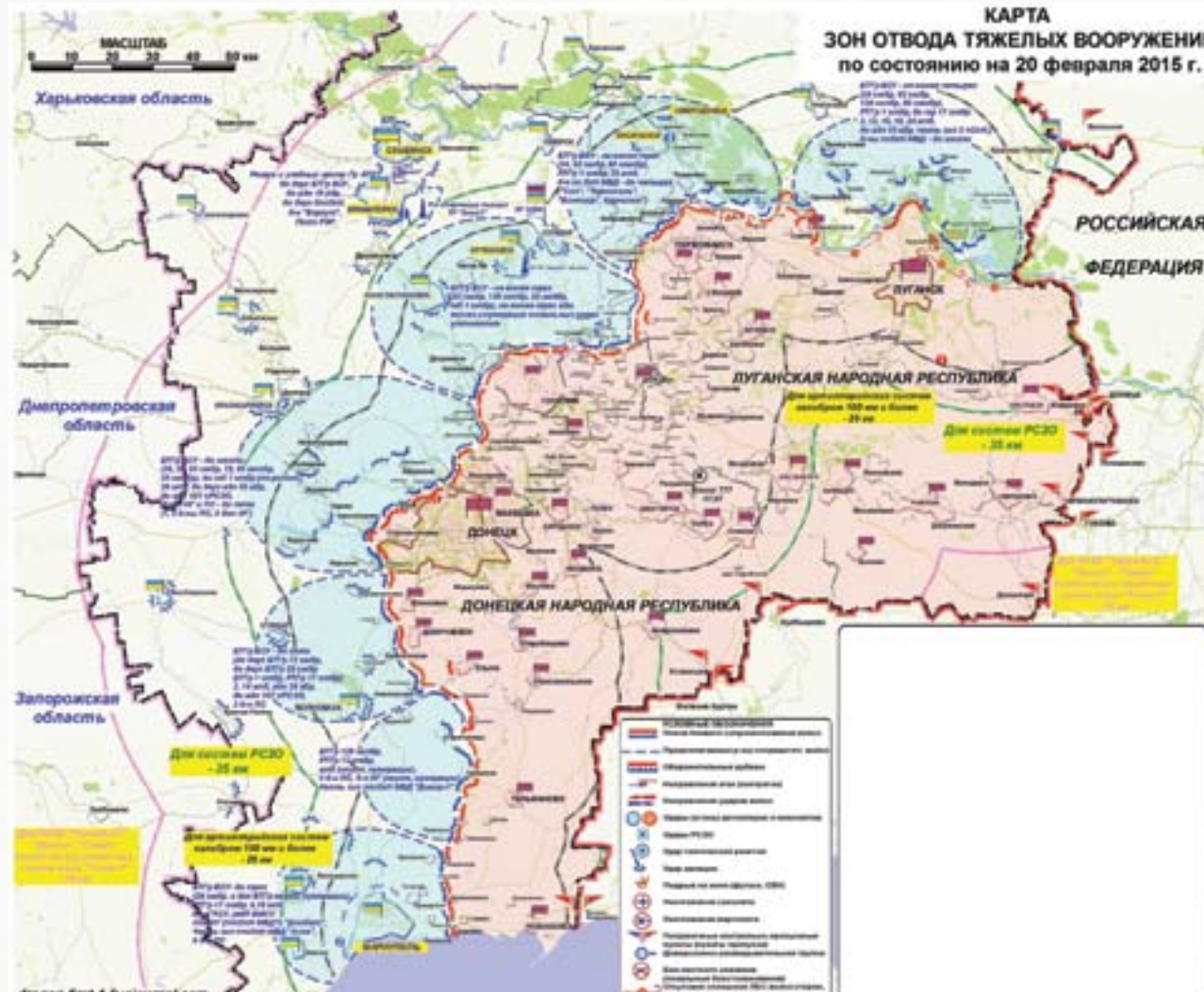
³⁷ https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2016/02/160205_ru_s_debaltseve_vj_anniversary

³⁸ <http://argumentua.com/stati/bitva-za-debaltsevskii-platsdarm>

між с. Пищевік та Верхнєшироківським, між селами Пікузи та Заїченко, між Водяним та Са-

ханкою, впираючись в берег Азовського моря в с. Широкине.

ЗСУ перейшли до формування посиленої лінії оборони вздовж ЛЗ. Ряд НП, прилеглих безпосередньо до ЛЗ, стали передньою лінією оборони.

Військовослужбовці розміщувалися в порожніх житлових будинках, займали промислові об'єкти, будували фортифікаційні споруди часто прямо на території НП.

Кілька НП опинилися розділеними ЛЗ — Золоте-4, Верхньоторецьке, Комінтерново (Пікузи), Мар'їнка, Південне і Північне (Торецьк), Зайцеве. У таких НП бойові дії велися безпосередньо в житлових масивах, ставлячи тим самим під загрозу життя і здоров'я місцевих мешканців.

Збройний конфлікт перейшов в позиційну, «окопну», стадію.

Території, через які пройшла лінія зіткнення, мають високий коефіцієнт міської агломерації,

тому НП, що знаходяться в тісній близькості, опинилися по різні боки від ЛЗ.

Наприклад — Новотроїцьке — Докучаєвськ, Мар'їнка — Олександрівка, Красногорівка-Старомихайлівка, Авдіївка — Ясинувата, Верхньоторецьке — Пантелеймонівка, Новгородське — Торецьк — Горлівка, Попасна — Первомайськ, Трьохізбенка — Слов'яносербськ, Лобачеве — Жовте.

Дистанція між укріпленнями сторін конфлікту поблизу ряду НП іноді звужується до кількох сотень метрів. Ведення бойових дій в умовах щільної міської забудови, несе величезні ризики для цивільного населення, що з різних причин не виїхали зі своїх будинків. У такій ситуації велике значення має самодисципліна військовослужбовців і контроль командування над їхніми діями.

Золоте-4. ЗСУ зайняли в своїх цілях житловий багатоквартирний дім

Кількість жертв серед цивільного населення в 2015 році за даними, зібраними ХПГ, склала щонайменше 694 загиблих.

Території, контрольовані НЗФ в Донецькій області за станом на кінець 2015 року — не менше 8,2 тис. км² (з 26,5 тис. км² загальної площі області), з населенням — не менше 2,7 млн. чоловік; в Луганській області — щонайменше 11,6 тис. км² (з 26,7 тис. км² загальної площі області), з населенням не менше 1,4 млн. чоловік.

2016 рік

Географія лінії протистояння не змінювалася. Найбільш інтенсивні обстріли фіксувалися в таких НП: Авдіївка, Мар'їнка, Красногорівка, Комінтернівське, Новотроїцьке, Докучаєвськ, Ясинувата, Донецьк (Петровський, Куйбишевський, Київський райони), Горлівка, Зайцеве, Троїцьке, Первомайськ, Золоте, Кримське, Щастя, Весела Гора, Станиця Луганська.

Кількість жертв серед цивільного населення в 2016 році за даними, зібраними ХПГ, склала не менше 62 осіб.

2017 рік

Географія лінії протистояння не змінювалася. У ЗМІ повідомлялося про «звільнення» сіл Новолуганське³⁹, Травневе, Гладосове, Верхньото-

³⁹ <https://112.ua/glavnye-novosti/poselok-novoluganskoe-pereshel-pod-kontrol-vsu-361340.html>

рецьке. Однак, фактично, ці НП і так перебували під контролем ЗСУ⁴⁰.

Географічно вони знаходилися в тактично невигідному положенні — в низинах; «замкнені» для наскрізного переміщення; продивляються з позицій противника; і т. п. У зв'язку з чим, появу таких повідомлень варто розглядати як «повідомлення політичної необхідності», без зміни фактичного статусу контролю над НП і зміною лінії контролю територій.

Село Зайцеве після систематичних обстрілів

Найбільша інтенсивність обстрілів фіксувалася в таких НП: Авдіївка, Мар'їнка, Комінтерново (Пікузи), Новотроїцьке, Докучаєвськ, Ясинувата, Донецьк (Петровський, Куйбишевський, Київський райони), Горлівка, Зайцеве, Станиця Луганська.

Кількість жертв серед цивільного населення в 2017 році за даними, зібраними ХПГ, склали не менше 68 осіб.

2018 рік

Географія лінії протистояння не змінювалася. У ЗМІ повідомлялося про «звільнення» сіл Катеринівки, Новоалександровки, Золотого-4, Шуми. Однак усі ці НП з 2014 року фактично вже перебували під контролем ЗСУ, у зв'язку з чим появу таких повідомлень варто розглядати як «повідомлення політичної необхідності»

Кількість жертв серед цивільного населення в 2018 році за даними, зібраними ХПГ, склала не менше 11 осіб.

⁴⁰ <https://www.pravda.com.ua/news/2017/12/2/7164031/>

Додаток 2. ЦИВІЛЬНІ ОСОБИ, ЩО ЗАГИНУЛИ ПІД ЧАС ОБСТРІЛІВ

Станично-Луганський район

За зібраними моніторинговою групою даними, за період з травня 2014 року по кінець 2017 року в НП Станично-Луганського району загинули не менше 66 мешканців.

Найбільш кричущим випадком порушень прав людини для Станично-Луганського району стали події 2 липня 2014 року, коли від авіаудару загинули 10 осіб, у тому числі 5-річний хлопчик.

Вулиця Островського з усіма житловими та нежитловими будівлями була знищена практично дощенту.

Обидві сторони конфлікту до цього дня заперечують свою причетність до липневих подій 2014 року. Представники Правозахисного центру «Меморіал» (РФ) були першими, хто відвідав Станицю Луганську в липні 2014 року відразу після того, як по НП був проведений авіаудар.

Ось як описує побачене Олег Орлов, один з учасників моніторингової групи правозахисників:

«...2 липня російські, а потім і українські ЗМІ повідомили, що по станицях Луганська та Стара Кондрашевська було завдано вогневого удару. При цьому російські ЗМІ стверджували, що удар був нанесений українськими ПЗС.

Відомості українських ЗМІ були суперечливі. Так, увечері 2 липня заступник командувача військами оперативного командування «Північ» по роботі з особовим складом полковник Володимир Яценюк повідомив, що «...підрозділи сил АТО, що дислокуються в Луганській області, не обстрілювали НП Станично Луганського району»...

...На наступний день пішли нові взаємовиключні твердження. Представник інформаційного центру РНБО України Андрій Лисенко заявив на брифінгу, що «бойовики підступно обстріляли житлові квартали» Станиці Луганської. За його словами, «терористи звинуватили в нанесенні цього удару авіацію Збройних сил, але в дійсності українська військова авіація

в даному районі не виконувала ніяких завдань». Лисенко не заперечував, що українська армія завдавала в той день удари в районі Станиці: «2 липня в результаті ударів сил АТО розбиті позиції терористів на Зміїній горі на під'їзді до селища Станиця Луганська Луганської області». У той же день Лисенко повідомив, що «українські силовики захопили установку «Град», з якої бойовики вели обстріл Станиці Луганської, в результаті чого загинули мирні мешканці. Одночасно в українських ЗМІ з'явилися звинувачення на адресу російської авіації. Мовляв, недарма 2 липня мінометним вогнем диверсанти знищили останню українську станцію радіолокації в районі російсько-українського кордону в сел. Міловому... В Станиці було дві зони суцільних руйнувань. Перший удар було завдано по кварталах, розташованих біля будівлі РВНП. Були повністю зруйновані або напівзруйновані шість житлових будинків по вулиці Москва-Донбас, кілька будинків отримали сильні пошкодження. Постраждала і будівля РВНП, — за словами місцевих жителів, в зв'язку з фактичним припиненням діяльності міліції будівля давно вже пустувала, на дверях висів замок. Вдалося опитати трьох господарів двох напівзруйнованих будинків. Вони стверджують, що удар був нанесений з літака близько 10:30. Шість воронок від вибухів (діаметр близько 2 м, глибина від 70 см до 1,5 м, в залежності від твердості ґрунту) широким півколом лягли перед фасадом будівлі РВНП. Місцеві жителі повідомили, що в цьому районі в той ранок загинули двоє чоловіків. Другий удар в той день було завдано близько 12 години по вулиці Островського станиці Стара Кондрашевська, де були зруйновані або сильно пошкоджені дев'ять житлових будинків, не рахуючи господарських будівель, гаражів, сараїв. Кілька людей було поранено, троє — важко, в однієї жінки відірвана нога. Удар припав на великий масив житлових будинків, ніяких воєнних об'єктів поблизу видно не було і, за словами місцевих жителів, не було ніколи. Слова представника інформаційного центру РНБО України Андрія Лисенка про те, що бойовики ЛНР самі завдали удару з установки «Град» по Станиці Луганській, не можна

розцінювати інакше, як спробу дезінформації. Удари по станицях Луганська та Стара Кондрашевська не можуть бути виправдані ніякими міркуваннями військової необхідності. Вони явно суперечать нормам міжнародного гуманітарного права, такі дії є злочином...»

Залишки житлового будинку
по вулиці Островського після авіаудару

Нижче наведено кілька фрагментів інтерв'ю з постраждалими, які зібрані учасниками моніторингової групи під час візитів на територію району.

З інтерв'ю О*, чоловік якої загинув при нанесенні авіаудару по вулиці Островської в Станиці Луганській:

«Десь годині о 10 ранку з літака розбомбили міліцію. Ми ж не зрозуміли спочатку, що відбувається. Почули гул. Потім побачили літаки. Всією вулицею і повискакували подивитися. Звідки ж ми могли знати, що в одну хвилину все життя впаде ... Різко шум став голосніше, а о 10:45 бомби почали падати на нашої вулиці. На вулиці все почало горіти. Сусідка тримала на руках свого 5-річного сина, хлопчику не було і 5 років, він ще якийсь час був живий, але помер. Його батько загинув відразу. Це був страшний день. 10 осіб загинуло в одну мить. Майже всі залишилися без житла. Я, двоє сусідів та мій чоловік стояли біля двору. Потім рівно в одну мить вибух та пил. Нічого не чути та нічого не видно. Коли пил розсіявся навколо було багато трупів та все ридали. Сусіди, з якими ми стояли загинули. Їх трупи без голів та кінцівок закинуло в сусідський город.

Я не бачила чоловіка спочатку: ні серед мертвих, ні серед живих. Труп чоловіка заки-

нуло хвилиною на абрикосове дерево через кілька дворів. Я не змогла перебувати вдома більше ні секунди... Зібрала дочку та поїхали після похорону...»

З інтерв'ю Л*, дружина якого також загинула в результаті авіаудару по вулиці Островського в Станиці Луганській:

«Ми з дружиною були вдома. Зазвичай якщо чули, що починається обстріл, то спускалися в підвал. А в цей раз не зрозуміли, що трапилося. Я в городі працював, а вона пішла за водою на вулицю. Вона тільки вийшла як гул страшний піднявся. Я вискочив з двору, щоб зупинити її. Але було пізно. Миттєво після вибуху піднялася хмара пилу та деякий час нічого не видно та не чути було. Коли весь пил осів, я побачив дружину, яка лежала обличчям вниз на землі. Підбіг... Але вона була вже мертвою...»

З інтерв'ю потерпілого, дружина якого загинула в результаті авіаудару по Станиці Луганській:

«2 липня 2014 року біля 11 години ранку я, дружина та наш дорослий син були вдома. Ми почули звуки літака, стало зрозуміло, що це трохи далі від нашого будинку працює. Потім вже стало відомо, що це Островського розгромили. Загалом один із снарядів приземлився у дворі нашого будинку. Від вибуху зайнялася пожежа в будинку. Мене поранило осколком, тому я не зміг швидко вискочити щоб сховатися. Залишився в будинку. Дружина в шоці вискочила на вулицю та побігла в бік кабінки вуличного душа в надії сховатися там. Її вбило осколками, по шляху в сховище... Коли все трохи заспокоїлося, ми з сином почали розгрібати завали, щоб дістати дружину. Ми намагалися, як могли... але було занадто пізно. Вона, напевно, загинула миттєво. Будинок тоді згорів повністю. Можете поїхати подивитися... Я туди дуже рідко заходжу... Там мені більше робити нічого... Почали «швидко» викликати. Зв'язку немає. Це звичайна справа під час обстрілів для нас. Загалом сусіди самі відвезли мене в лікарню, тому що сильно посікло...

З інтерв'ю сина загиблої під час авіанальоту:

«Коли вже все сталося, у всіх звичайно був шок. Люди почали бігати по вулиці шукати один одного. Вибуховою хвилиною розкидало кого-ку-

ди. Скрізь була кров та останки тих, хто лише кілька хвилин тому був живий. Я побіг своїх шукати. Батько майже не постраждав. А маму не могли знайти спочатку. Її відкинуло до городу. Вона була вже мертва. Їй відірвало голову та ногу... Я досі не можу відійти від цього жаху... Це гірше, ніж у фільмах жахів показують...».

Крім авіаудару селище Станиця Луганська регулярно зазнавала артобстрілів в період з 2014 по 2017 роки. Один з найпотужніших обстрілів селища з найбільшою кількістю жертв зафіксовано 2 вересня 2014 року.

З інтерв'ю Д*, мама якого загинула в результаті масованого обстрілу селища:

«29 серпня 2014 року мама працювала на заводі. Близько 8:30, я на той момент знаходився в будинку, почув гуркіт, дзвін битого скла, а через кілька секунд гучний крик мами. Я вибіг на вулицю і побачив її без свідомості в крові. Сусіди та родичі кинулися до адміністрації в центрі селища, щоб викликати швидку допомогу. Але там повідомили, що будівлю лікарні знищено і машин немає. Тоді мені довелося збирати всі необхідні документи та речі, щоб на власному автомобілі доставити мати в найближчу лікарню. Найближче лікувальний заклад був в Старобільську. Там виявився на місці тільки один лікар хірург. Він прийшов до машини, оглянув мати, зробив дві знеболювальні ін'єкції і порадив їхати в Біловодськ. Через значну відстань між НП ми дісталися до лікарні тільки на 11:00 ранку, тобто через два з половиною години після отримання поранення. В результаті отриманих травм мати померла на п'яту добу в лікарні».

З інтерв'ю дружини загиблого під час обстрілу жителя Станиці Луганській:

«Це сталося 2 вересня 2014 року. У нас вже стріляли на повну силу. Але люди настільки звикли до звуків стрілянини, що через дрібниці в підвали не спускалися. Я в той день, як зазвичай прокинулася, зібралася та пішла на роботу. Чоловік теж збирався на роботу.

Тільки прийшла, як через годину вже подзвонили його товариші та сказали, що чоловік загинув. Я побігла в бік лісництва. Він там працював. Ще не вірила. Думала, що це помилка.

Добігла, а він прям у дворі і лежить... Надавати допомогу вже не було сенсу... Почали з його хлопцями дзвонити в міліцію та «швидку». Ніхто приїхати не зміг через обстріли. Чекали ми допомогу до 10-ї години вечора. Ніхто так і не приїхав. Друг сказав, що у нього є причіп. Ми самі погрузили чоловіка та відвезли в морг... Там вже оглянули представники міліції... Поховали ми його на наступний день. Відразу з моргу повезли на цвинтар...»

30 травня 2014 року під час перестрілки між ЗСУ та НЗФ «ЛНР» біля прикордонної служби загинув місцевий мешканець 1970 року народження.

14 червня 2014 року маршрутка, в якій їхав Л*, потрапила під артобстріл на мосту через річку Сіверський Донець. Місцевий житель Л* 1975 р. н. загинув на місці.

15 червня 2014 року від осколкових поранень, отриманих при обстрілі, загинув місцевий мешканець 1992 року народження. В цей же день загинув ще один місцевий мешканець 1962 року народження.

27 липня 2014 року в результаті попадання снаряда в маршрутку загинув місцевий мешканець Д* 1986 р. н.

6 серпня 2014 року загинула від вибуху снаряда у дворі будинку П* 1959 року народження.

14 серпня 2014 року потрапивши під перестрілку при боях за Станицю загинув місцевий житель З*.

18 серпня 2014 року від осколкових поранень в результаті артобстрілу загинула сімейна пара Ц*.

18 серпня 2014 року З* загинув від осколкових поранень.

18 серпня 2014 року від травм, отриманих в завалі від артобстрілу, загинула Ш*.

21 серпня 2014 року потрапив під обстріл «Граду» та загинув Ч* 1940 р. н.

31 серпня 2014 року від мінометного обстрілу маршрутки загинув К*.

2 вересня 2014 року мати та син загинули в результаті авіаудару.

2 вересня 2014 року від осколкового поранення на робочому місці в лісництві загинув Л*.

3 вересня 2014 року загинула в результаті артобстрілу А* 1953 року народження.

3 вересня 2014 року М* 1989 р. н. загинув від осколкового поранення в голову під час обстрілу.

5 грудня 2014 року подружня пара Т* загинули від осколкових поранень у дворі свого будинку.

8 вересня 2015 року З* 1980 р. н. загинув, потрапивши під обстріл.

29 серпня 2014 року РСЗВ «Град» обстріляв вулицю Крайня в Станиці Луганській. В результаті обстрілу загинув житель селища К*.

19 листопада 2014 року від обстрілу з важкої артилерії загинула 58-річна медсестра місцевої лікарні, ще одній жінці відірвало руку.

22 січня 2015 року на вулиці Катаєва в результаті обстрілу загинула літня подружня пара.

27 червня 2015 року під час обстрілу на вулиці Донецька загинула мешканка селища.

Попаснянський район

Згідно з зібраними моніторинговою групою даними, за період з травня 2014-го по кінець 2017 років у НП Попаснянського району загинули 76 мешканців.

Нижче наведено кілька фрагментів інтерв'ю, зібраних моніторами під час візитів до НП району.

3 серпня 2014 року місто Попасна зазнало масованого обстрілу з «Градів». У той день в місті зафіксовано четверо загиблих цивільних і одна дитина була поранена. Більше за інших постраждала сім'я К*.

З інтерв'ю постраждалої: *«Це була неділя. Близько 12 години дня. Я тільки з роботи прийшла і згадала, що хліба додому забула купити. Чоловік і сини були вдома.*

Чоловік і старший син вирішили в магазин поїхати на велосипедах за хлібом. Я їм ще говорила, щоб не їхали зараз, а пізніше.

Стріляли сильно. І це ж чоловік від попереднього поранення тільки оговтався. Його в перший раз сильно уламками побило.

Старший син ще крикнув мені, щоб не боялася, це автоматні черги ... Вони тільки хвилини три, як від будинку від'їхали, почали снаряди «Граду» лягати по центру міста. А це якраз там, де мої поїхали.

Люди почали кричати. Я кинулася до телефону дзвонити своїм. Зв'язку немає. Молодший

син спав і навіть не чув вибухів. Обстріл довго був. Ми з молодшим у будинку залишалися. Страшно було виходити. Як закінчився обстріл, побіг друг старшого сина. Кричить і трусить-ся весь...

Каже: «І* вбило!» Я не зрозуміла, як зібралася і побігла на вулицю. Прибігла на місце вибуху.

Чоловіка в лікарню відвезли. Він ще живий був 4 дні, а потім помер. А І* на місці загинув».

21 серпня 2014 року була обстріляне село Катеринівка. В результаті чого загинули дідусь і 7-річний онук Г*. У село був вкрай обмежений в'їзд співробітників міліції і карет «швидкої допомоги» з-за систематичних обстрілів, а також через те, що НП знаходився в «сірій зоні» і фактично не контролювався жодною зі сторін конфлікту.

З інтерв'ю родичів загиблих Г*: *«Цей день ми напевно не забудемо, скільки жити будемо.*

Вони загинули 21 серпня, а забрати тіла і поховати ми їх змогли тільки через день. І то тільки завдяки дівчинці-волонтеру, яка періодично нам хліб в село завозила і допомагала, чим могла.

Самі тіла забирали з місця трагедії і самі поховали. Мій чоловік всю ніч бігав дивився, щоб тіла тварини не розірвали.

Дід відразу загинув. Там осколок прямо в голову і в серце прилетів. А малий так весь побитий був, що просто жах. Ручку його так і не знайшли. Згоріла напевно».

6 жовтня 2014 року під час чергового обстрілу міста Попасна, у дворі п'ятиповерхового будинку загинули батько і син М*.

З інтерв'ю дружини і матері загиблих: *«Як не плакати ?! Їх обох: і сина, і чоловіка на порозі цього будинку вбило! Ми перед цим вже тиждень в підвалі через обстріли сиділи. Вони удвох вийшли на поріжок покурити. Відразу ж два снаряда впали поряд з будинком і відразу обидва загинули.*

Ми з онучкою дивом врятувалися. Тільки тому, що далі від них на лавочці сиділи. Дівчинка бачила, як її батька розірвало на шматки! Вона не розмовляла ні з ким ще півроку! Повністю сиротою залишилася. Мати її раніше померла. А тепер ось і синочок мій...».

23 січня 2015 року зранку почався обстріл села Троїцьке. Сім'я В* перебувала в цей час вдома.

Коли починалися обстріли, сім'я завжди ховалася в підвал. Цього разу було так само. Мати і діти кинулися до підвалу, глава сім'ї В* не встиг сховатися і від осколків загинув біля входу в підвал, де встигла сховатися сім'я.

З інтерв'ю дружини загиблого В*: «Коли я побачила тіло чоловіка, то охолола від жаху. Осколком знесло частину голови і множинні відкриті переломи... Його не було сенсу рятувати...

Але тіло не можна було залишати на вулиці. Його б розтягнули дикі тварини або розірвало вибухами.

Це був шок ... Ми його зтягли в підвал, де ховалися. Кілька днів діти бачили знівечене тіло батька, яке лежало поряд у підвалі. Ми самотійно змогли поховати В* тільки через кілька днів».

2 лютого 2015 року м. Попасна знову піддалося сильному обстрілу. В цей день в місті зафіксовано 5 випадків загибелі цивільних осіб. Найбільш постраждала родина Б*, де загинули літня мати і син, а також літня подружня пара Р*.

З інтерв'ю родичів загиблих Б*: «Брат мій на вулицю пішов води набрати з колодязя. І тут аж два снаряда поруч лягли. Він на місці відразу ж загинув.

Я з двору вилетіла і до нього. Побачила, що руки немає і ноги немає. Подумала ще, що живуть же без рук і ніг, думаю треба пульс виміряти. Шию почала шукати під курткою. А потім тільки зрозуміла, що голови немає ... Я не хочу це згадувати ...

Побігла до його мамі в будинок. А вона біля будинку ходить і примовляє: «Де мій синочок?..» Я до неї підбігла, а за нею теж слід крові тягнеться. Її в ногу ранило осколками.

Коли медики приїхали, брата в морг забрали, бабусю в лікарню. Бабусі не говорили, що син загинув, поки вона в лікарні лежала. Її теж сильно поранило. Але довго не вийшло приховувати, вона постійно просила, щоб він прийшов.

Нам довелося сказати, що він загинув. У неї серце і зупинилося...

Бабусю поховали через 8 днів після брата».

З інтерв'ю з дочкою загиблих 2 лютого 2015 року Р*: «Сусіди по вулиці, де жили батьки,

переважно виїхали. А мої мама і тато на господарстві залишилися. І свій будинок кидати не захотіли, і за сусідніми наглядали.

Моїм батькам прямо в будинок снаряд потрапив. Будинок розвалило повністю. Але тата коли з-під завалів витягли, то він ще живий був. Йому сильно ногу розстрощило шлакоблоком із зруйнованого будинку. І все тіло сильно пом'яло будівельним сміттям. Він тільки в лікарні помер.

А маму так і не знайшли в той день, скільки хто не шукає. Тільки третього числа ввечері тіло мамі дістали з-під уламків».

22 серпня 2016 року, коли місто Золоте піддалося черговому обстрілу, загинула місцева жителька.

Із інтерв'ю сина загиблої З*: «Це трапилося ввечері. Близько 10 години. Я телевизор дивився. Мама в кухні щось робила.

На стрілянину вже уваги не звертали. Стріляють-то постійно, так що ж постійно в підвал бігати? У 2015 році так вже набігалися...

Я почув тільки, як скло дзинькнуло. І все. Тихо. Чую, матір кличе, а сама в кімнату заходить і каже: «Д*, поглянь, у мене кров».

Підбіг, а вона на мене упала.

Я б, може, і врятував її. Але я ж не знаю, що і як робити. Може, треба дірку було закрити чимось-то.

Я спочатку подумав, що тільки в руку потрапило, і вона від болю впала. Дірка на руці була велика. А потім відсунув від себе, а у неї нічна сорочка вся в крові. В грудину куля зайшла.

Ще 15 хвилин мама дихала, а потім перестала. Я відразу «швидку» викликав. Але до ранку так ніхто і не приїхав. Вони ж не їдуть під час обстрілів. Тільки в 6 ранку медики приїхали. Забрали її в лікарню. Там кулі дістали. Віддали всі документи мені і все. В той день і поховали».

Мар'їнський район

За зібраними в результаті моніторингових поїздок даними нам стало відомо про 97 випадків загибелі цивільного населення на території Мар'їнського району. Найбільша кількість жертв зафіксовано в Мар'їнці, Красногорівці,

смет. Олександрівка та Новомихайлівка (окупована територія).

Тільки в перші місяці збройного протистояння, за станом на 31 липня 2014 року в результаті обстрілу в Мар'їнці загинули 11 цивільних осіб.

Серед загального числа загиблих 62 — чоловіки, 35 — жінки, 7 — діти до 18 років.

Нижче наведено кілька фрагментів інтерв'ю, зібраних моніторинговою групою під час візитів на територію району.

18 січня 2015 року житловий район Красногорівки потрапив під масований обстріл. Снаряди потрапили в приватні будинки по вул. Суворова, вул. Горького. Один з снарядів влучив у житловий будинок, в результаті чого загинула 39-річна господиня будинку.

У той же день в результаті прямого влучення снаряда в будинок на вул. Матросова в Мар'їнці загинули двоє дітей — брати — 7 та 16 років, 8-річна дівчинка, дочка сусідів, яка в цей час перебувала разом з хлопчиками, з важкими пораненнями була доставлена в лікарню.

22 січня 2015 року в результаті обстрілу Мар'їнки по вулиці Миру загинув 9-річний хлопчик, його брат та бабуся отримали осколкові поранення. Сім'я обідала на кухні, коли в будинок потрапив снаряд.

25 січня 2015 року в місті Мар'їнка близько 17:00 вечора К* знаходився в гостях у сусіда через два будинки від свого. Як тільки почався обстріл К* зібрався йти додому.

Ще кілька хвилин чоловіки постояли біля двору. Раптово К* відчув гострий біль в області спини, голови та ніг.

К* прийшов додому, сказав дружині, що, здається, його поранило осколками снаряда. Коли К* зняв верхній одяг, виявилось осколками чоловікові посікло голову та ноги, а два інших увійшли в спину.

Дружина К* відразу ж викликала «швидку допомогу». Медики довго не їхали через небезпеку потрапити під обстріл.

К* доставили в Курахівську лікарню, провели екстрену операцію по витягуванню осколків. Але рани виявилися занадто серйозними, до того ж К* втратив багато крові, поки приїхала бригада «швидкої допомоги» та по дорозі в лікарню.

Вночі того ж дня К* помер в лікарні від отриманих травм. На момент смерті чоловіка йому було 46 років.

8 жовтня 2016 року в м. Мар'їнка під гусеницями БМП ЗСУ загинула 38-річна Я*.

З інтерв'ю родича загиблої:

«У той час в Мар'їнці було неспокійно. І кожен вечір були обстріли. До того ж в темний час доби вулиці, не були висвітлені в цілях безпеки. Навіть транспорт весь їздив з вимкненими фарами. Ми тимчасово жили у моєї мамі. Це в іншій частині міста від нашого будинку, тому що наша частина міста постійно зазнавала обстрілів. А у мамі гарний підвал, в якому ми ночували.

Щовечора ми ходили додому, щоб наглядати за будинком та годувати домашніх тварин. У той день ми також втрех поверталися від нашого будинку до мамі.

Мама та я йшли трохи попереду, а Я* трохи позаду нас. В цей час були чутні звуки обстрілу, і тому, що ззаду їде БМП, ми не чули. Почув я, що працює щось важке та крикнув Я*, щоб відійшла з узбіччя. Але було вже пізно. Вона не озивалася.

Ми з мамою почали її кликати. Тиша. Я подумав, що дружина обігнала нас та вже йде десь попереду. Ми з матір'ю пішли додому. Думали, Я* прийде сама або вже прийшла та чекає нас.

Ми прийшли додому. Я* не було. Але був сильний обстріл та ми не зважилися йти її шукати.

До 5 ранку дружина додому не прийшла. А в 5 ранку до нас уже прийшов слідчий та сказав, щоб я збирався їхати на впізнання.

Мене привезли в морг. Виявилось Я*, збив і переїхав БМП. На ній не було живого місця. Спасибі, хоч похорон оплатили військові. Якийсь комендир».

7 листопада 2014 року в результаті прямого влучення снаряда на територію домоволодіння сім'ї Ц* загинула дружина потерпілого.

З інтерв'ю:

«Дружина на городі тоді прибирала картоплю. Я відносив відра в підвал. Коли виходив чув, що бахнуло. Мене вдарило в груди та я впав.

Потім нічого не пам'ятаю до того моменту, як приїхала «швидка». Але мене в той же день зібрали. Медики відвезли нас в Курахово.

Близько доби я там був. Частину уламків витягли, а частина не стали чіпати, тому що небезпечно.

Це о 13:30 було. Снаряд потрапив в абрикосове дерево в городі. Якраз там, де дружина стояла нагнувшись над картоплею. Від неї лише одне обличчя залишилося.

Діти, коли приїхали, то не могли нічого визначити, винесла її «швидка».

Хлопчина зі «швидкої» потім подзвонив та сказав: «тобі залишилося тільки попрощатися з дружиною..., обличчя залишилося ціле, щоб попрощатися...»

Дві доби минуло після її смерті, а потім поховали».

18 серпня 2015 року близько години ночі в результаті обстрілу житлових районів Мар'їнки снаряд потрапив в приватний будинок. Осколок поранив 5-місячну Л*. Через два тижні дівчинка померла в реанімації від отриманих поранень.

З інтерв'ю з родичами:

«Ми вже спали. Після 12:00 ночі почули — щось бахнуло. Я швидко зіскочила з ліжка та побігла до дітей.

Обох дитин на підлогу поклала, чоловік — поруч з ними сидів. Я тримала маленьку на руках. Не встигла пригнутися. Сильний вибух — на нас обрушився дах.

Куди з моїх рук потім поділася дочка я не зрозуміла. Я почала розгрібати завали руками. Почула слабкий плач. Коли дістала її, разом з іншими дітьми побігли до підвалу. Там побачила, що у моєї дівчинки живіт розпоротий та кишки визирають. Вона постійно кричала. Я не знала, що робити, — місто продовжували обстрілювати.

Приїхали військові з 28 бригади, сказали швидко сідати в машину і повезли нас в Курахівську районну лікарню. Однією рукою обіймала дитину, інший — притримувала її кишки. Боялася зачепити та пошкодити їх. Також переживала, щоб донька не задихнулася, бо очі, рот, ніс були засипані глиною.

Старшого сина зовсім не зачепило, у середнього обпечена спина. Чоловік весь в цяточку був. Напевно, склом посікло.

Нас усі питали, чому раніше не виїхали? Чи не могли наважитися кинути свій будинок. Та й раніше снаряди падали в городі, посеред вулиці, будинки обходили. Цього разу вийшло по-іншому...»

11 квітня 2016 року в результаті вогнепального поранення в городі власного будинку помер чоловік постраждалої Б*.

З інтерв'ю з постраждалої:

«Мій чоловік працював в городі, садив картоплю. Там же він і загинув від кулі, яка прилетіла незрозуміло з якого боку. Звуки постійно працюючих гармат в місті вже нікого не лякали, тому що це була стандартна для нашої місцевості ситуація. Тоді теж пострілювали. Але не сильно. Хто та звідки не було ясно. Всюди, так скажемо.

Я не відразу навіть зрозуміла, що щось трапилося. А його все немає та немає. Пішла на город, а чоловік вже мертвий та весь в крові.

В результаті бойових дій наш будинок теж сильно пошкоджений: вікон немає, дах пошкоджено кілька разів обстрілами. Але найстрашніше, що загинув чоловік.

Мені 57 років, йому було 58. Через таку обставину в місті і загибелі рідної людини здоров'я сильно постраждало. Всі 4 роки ми всією сім'єю провели в підвалі.

Я до сіх пір після загибелі чоловіка не можу прийти в себе та зрозуміти: як можна було вистрілити в цивільну людину, яка просто працювала у власному городі».

13 липня 2014 року в Красногорівці в приватному будинку по вулиці Горького загинула сімейна пара.

Сім'я планувала виїхати з-під обстрілу на своєму авто в більш безпечні регіони. За кілька днів до загибелі батьки вивезли дітей до бабусі та повернулися за особистими речами. У той день, коли вони повернулися до рідного міста, у дворі їх домоволодіння розірвався снаряд. Сімейна пара загинула. Обом було по 28 років. Сиротою залишилася 6-річна дівчинка, яка до цього дня проживає з дідусем та бабусею.

Також відомі випадки масової загибелі цивільних осіб в результаті обстрілів на території Мар'їнського району.

11 липня 2014 року під час бойових дій на території Мар'їнки внаслідок безперервних обстрілів загинули 5 цивільних.

3 червня 2015 року біля 4:00 ранку НЗФ почали наступ на місто. В результаті обстрілу загинули 9 людей з цивільного населення.

Волноваський район

За зібраними моніторинговою групою даними, за період з травня 2014 року по кінець 2017 року в НП Волноваського району загинули 34 мешканця.

Нижче наведено кілька фрагментів інтерв'ю, зібраних моніторинговою групою під час візитів на територію району.

28 серпня 2014 року в Волноваському районі виявлено автомобіль «Фольксваген», в якому знаходилися два обгорілі трупи. Слідчо-оперативною групою встановлено, що в 12:00 сім'я з 4 чоловік, 1982–1985 р. н. та дитина 2007 р. н., жителі Мар'їнського району, на мікроавтобусі їхали по території Новотроїцьку, об'їжджали поля.

Під час руху невідомими особами з невстановленої зброї було обстріляно вказаний автомобіль, в результаті чого він згорів повністю.

Двоє людей отримали тілесні ушкодження, несумісні з життям. Ще двоє, мати з 10-річною дитиною, були доставлені до Волноваської ЦРЛ для отримання медичної допомоги.

18 жовтня 2014 року селище Новотроїцьке Волноваського району зазнало масованого обстрілу з РСЗВ «Град». В результаті обстрілу в селищі більше за інших постраждала одна сім'я. Глава сім'ї загинув від крововтрати, дружина та їхній син з інвалідністю були сильно поранені. З інтерв'ю постраждалої Е*:

«Це було 18 жовтня 2014 року о пів на восьму вечора.

Чоловік спав в одній кімнаті, а я в іншій. Коли воно ото все почало бахати, ми спочатку навіть не пішли ховатися у підвал. Перший раз воно просвистело з боку Донецька сюди до нас. А як третій раз просвистіло, то я чомусь

сказала чоловікові, що треба до погребу бігти. А чого навіть сама не подумала... Ніколи не бігали, а тут чогось побігла.

І ото, як воно третій раз зовсім рядом бахнуло, то і чоловік з ліжка встав, почав штани одягати. Він ці штани тільки до коліна дотягнув. Потім, коли все закінчилося, то його так з діркою наскрізь під коліном і знайшли. Він впав прямо от між кімнатами у дверях. Я лише доля секунди та опинилася у погребі.

Отямилася, почала кричати сину: «Л*, Л*!» Я ж знаю, що син був десь на вулиці, а не в хаті.

Кричала, кричала та нічого. А він вже у погребі був. І звідти висунувся, огукнувся: «Що, мам?» І тіки він мовив, його лусь по руці! Сухожилля навиворіт. Кровища як хлинула, а рука повисла на шкірі. Я тільки голову до нього у погреб та мені по потилиці два уламка, більший та менший, мабуть від хати відлетіли та стукнули. Один по голові, а інший по боку. Запекло зразу аж дихати важко стало.

Світло в нас перебило. Побігли з сином по вулиці. А куди бігти? Бог його знає. Темно, хоч глаз виколюйте. Біжимо наобум з криками: «Допоможіть! Спасіть!» На вулиці оба ми з сином так свідомість і втратили. Нас вояки підібрали та відвезли на пост ДАІ, а вже з поста ДАІ нас «швидка» забрала, яка чекала. Близьче вони не могли під'їхати, бо боялися під обстріл потрапити.

Там вже допомогу нам надавали. Мене ж не сильно. А сину спочатку одну операцію зробили, потім другу. Спочатку казали: «Треба руку відрізати». Бо перебита сильно була. І кості, і сухожилля повністю розірвало. А я ні в яку. Говорю: «Робіть, що хочете, пришивайте». Ото спасибо воєнному хірургу. Йому раз штопав тую руку, а потім, через неділю ще одну. Так от руку і врятували. Хоч вона і не працює майже зовсім, але є.

А чоловіка не повернуть вже. Ну, а як я його могла врятувати! Я ж как бахнуло, то бачила, що чоловік ще дихає, але помирає! Він без тями був, як його прошило осколком. А у мене ж там ще й дитина! Я чоловіка ще живого перешагнула та побігла до підвалу! Син ще й з дитинства

інвалід! Я б ніяк не допомогла чоловіку! Ви ж розумієте?

Чоловіка сусіди хоронили. Мене з лікарні на дві години на похорон привезли та назад відвезли. Син на похоронах не був.

От в один день всіх перебило... Вибухова хвиля була такою, що і рибки в акваріумі здохли всі».

У селі Гранітне Волноваського району постраждала А*, моніторингової групі вона розповіла, що її 6-річна донька загинула в результаті пострілу чергою з автомата в 2015 році.

Постріл зробив її сусід, коли розпивав спиртні напої з українськими військовими.

Чоловік взяв у одного з військових автомат та вистрілив по дому постраждалої, в результаті чого маленька дочка постраждалої загинула, перебуваючи в своїй кімнаті. Також постраждала пояснила, що розслідування цієї події ведеться неефективно, про його хід або будь-яких результатах їй не повідомляють.

13 січня 2015 року близько 14:30 біля блокпоста під Волновахою був обстріляний пасажирський автобус.

Всього загинуло 12 осіб. На місці загинули 10 осіб, з них 4 чоловіків, 6 жінок, в тому числі 14-річна дівчина.

Ще 18 осіб отримали поранення, 13 з них були доставлені в лікарню міста Волноваха. Серед них 1 мільйонер та 1 прикордонник. Уже в лікарні міста Волновахи померла ще одна жінка.

Згідно опублікованими Донецької ОВЦА даними, всього було поранено 17 осіб.

Згодом стало відомо, що помер ще один чоловік. У багатьох містах України пройшли масові траурні акції. Трагедія під Волновахою стала однією з наймасовіших та жорстоких за історію проведення АТО.

15 червня 2015 року на службу не вийшли два співробітника ДАІ в Донецькій області — підполковник міліції та майор міліції.

В ході пошукових заходів встановлено, що до зниклих офіцерів звернувся з проханням про допомогу їх знайомий. На одному з блокпостів українських військових потрібно було зустріти його дружину з Донецька. Вона повинна була передати дитину на канікули. По дорозі офіцери

заблукали та наткнулися на бойовиків «ДНР». На місці був вбитий знайомий офіцерів та поранений в ногу майор.

В ніч з 16 на 17 серпня 2015 року під обстріл бойовиків потрапили селища Сартана та Лебединське. Внаслідок артилерійського обстрілу двоє людей — чоловік і молода жінка загинули, також отримали поранення ще шість мирних жителів, серед яких 10-річна дитина.

21 серпня 2015 року біля 2 години ночі обстріляли село Прохорівка. Загинув чоловік 1960 року народження. Снаряди потрапили на територію молочної ферми. Сторож підприємства отримав поранення, несумісні з життям.

29 листопада 2015 року неподалік від КПВВ «Новотроїцьке» обстріляний цивільний автомобіль, який рухався по трасі з Маріуполя до Донецька. Численні вогнепальні поранення отримав водій 1972 року народження, жінка, яка була в машині, не постраждала.

Встановлено, що, не доїжджаючи блокпоста так званої «ДНР», автомобіль почав розвертатись. Бойовики відкрили по машині стрілянину з вогнепальної зброї.

9 березня 2016 року чоловік 1952 року народження поранений в результаті нічного обстрілу села Миколаївка Волноваського району.

25 лютого 2017 року військовий автомобіль ЗІЛ-131 на смерть збив місцеву жительку.

Це сталося близько 9:30 ранку біля НП Старогнатівка.

Загибель цивільних осіб під час перетину лінії зіткнення у Волноваському районі

24 жовтня 2016 року під час перетину ЛЗ на КПВВ «Новотроїцьке» помер чоловік.

8 лютого 2017 року автобусі, який рухався до КПВВ «Новотроїцьке», помер чоловік.

77-річному жителю Донецької області стало погано, він втратив свідомість. Прикордонники викликали «швидку» та почали надавати першу медичну допомогу, але чоловік залишався без свідомості. Прибувши медпрацівники вже констатували факт смерті, яка, ймовірно, настала від серцевої недостатності.

28 квітня 2017 року чоловік 1942 року народження помер поблизу КПВВ «Новотроїцьке». Пенсіонер помер, не дійшовши до пункту пропуску для проходження контролю. Чоловік прямував на непідконтрольну Києву територію в пішому порядку. Вийшовши з автобуса, поблизу модуля невідкладної медичної допомоги, він відчув слабкість та втратив свідомість. Медичні працівники констатували факт смерті, ймовірно, настала від серцевої недостатності.

Авдіївка

За зібраними в результаті моніторингових поїздок даними в Авдіївці в період з 2014 по 2017 роки загинули в результаті обстрілу щонайменше 97 мирних громадян.

Нижче наведено кілька епізодів та уривків інтерв'ю з родичами загиблих.

7 липня 2014 року невідомі обстріляли пасажирський автобус у той час, коли він перебував на маршруті. В результаті обстрілу загинула 69-річна жінка.

Літня жінка була доставлена в центральну лікарню з кульовим пораненням шиї. Але пізніше від отриманої травми потерпіла померла в лікарні.

Жінка отримала смертельне поранення, коли їхала в автобусі на передньому сидінні. Невідомі, які рухалися в автомобілі в зустрічному напрямку, відкрили по автобусу вогонь.

27 липня 2014 року Авдіївка піддалася сильному обстрілу з установок «Град».

В результаті обстрілу загинуло 5 мирних мешканців. Понад 50 отримали поранення різного ступеня. В обласному департаменті охорони здоров'я підтвердили цю інформацію.

Основна хвиля «прильотів» припала на вулицю Молодіжна, 20, де розташована будівля гуртожитку. Снаряд потрапив в несучу стіну будинку, що призвело до великих руйнувань та загибелі цивільних людей. Також постраждали вулиці Менделєєва, 5; Молодіжна, 17; район 9 кварталу, 21.

30 вересня 2014 року бригада енергетиків, виконуючи відновлювальні роботи в районі села Семенівка біля Авдіївки, потрапила під раптовий обстріл з «Граду».

Один з енергетиків, 1964 року народження отримав смертельну травму.

9 листопада 2014 року в результаті обстрілу Авдіївки загинули 4 людини. 2 місцевих мешканця загинули на місці від вибуху снаряда, 2 померли в лікарні від отриманих поранень, 7 цивільних поранені. Дана інформація підтверджена головлікарем ЦРЛ.

23 листопада 2014 року в штабі АТО повідомили, що обстріляна Авдіївка, в результаті чого є жертви серед мирних мешканців.

30 листопада 2014 року в результаті обстрілу міста двоє мирних мешканців загинули.

8 грудня 2014 року біля 13:00 в Авдіївці обстріляний переїзд: загинула жінка.

В той момент обстрілу біля переїзду знаходився автомобіль, в якому знаходилися дві жінки та підліток. Від отриманих травм одна жінка померла, інша жінка і дитина доставлені в місцеву лікарню з пораненнями.

9 грудня 2014 року за добу в Авдіївці загинули двоє людей, ще 13 отримали поранення, в тому числі четверо дітей.

14 січня 2015 року в результаті обстрілу міста загинув місцевий житель. Один поранений.

16 січня 2015 року за обстріл Авдіївки загинула 45-річна жителька. Двоє місцевих чоловіків і 25-річна дівчина — доставлені в лікарню з пораненнями різного ступеня тяжкості.

27 січня 2015 року в результаті обстрілу Авдіївки після огляду руйнувань на вулиці Корольова, слідчо-оперативна група міськвідділу міліції виявила сімейну пару, яка загинула в результаті пожежі через влучення снаряда.

28 січня 2015 року в Авдіївці в результаті влучення снаряда в квартиру загинула жінка.

1 лютого 2015 року в результаті обстрілу міста загинула місцева мешканка за вулицею Степова. Також снаряди впали в районі міського ринку. Поранено двох людей — чоловіка і жінку.

9 лютого 2015 року в Авдіївці в результаті влучення снарядів у своїх будинках загинули 2 жінки по вулиці Леніна та по вулиці Нечаєва.

13 лютого 2015 року за черговому обстрілі Авдіївки снаряд впав біля коксохімічного заводу і розірвався поруч з жінкою, яка загинула на місці.

21 лютого 2015 року в результаті влучення снаряда в кафе «Колода» в районі Індустріального ринку в Авдіївці загинули 3 чоловіків.

4 березня 2015 року в результаті прямого влучення в одну з квартир житлового будинку в Авдіївці загинула молода жінка, 1974 року народження.

20 березня 2015 року близько 15:00 обстріляли Авдіївку. В результаті прямого влучення в приватне домоволодіння по вулиці Червоноармійській загинув мирний мешканець.

21 травня 2015 року зафіксовано 27 прямих влучень на територію Авдіївського коксохіму та залізничного депо. В результаті влучення одного з снарядів загорівся тепловоз.

У пошкодженому тепловозі виявлено труп чоловіка. Загиблий — 25-річний електромонтер заводу, мешканець селища Комар Великоновосільківський район Донецької області.

Поранено 2 жінки, 1956 року народження, співробітниця Авдіївського коксохіму.

18 липня 2015 року о 4 ранку в Авдіївці в результаті прямого влучення снарядів в восьмиповерховий будинок загинуло 3 людини — бабуса 1942 року народження, її онук 1995 року народження, інвалід 1 групи. Також в результаті прямого влучення снаряда в приватний будинок по вул. Спортивній сталося обвалення покрівлі та стіни. Під завалом загинув чоловік 1966 року народження.

22 липня 2015 року в результаті обстрілу Авдіївки згорів автомобіль з мирними мешканцями, в результаті чого загинули 2 людини. Обгоріле тіло однієї людини знайдено всередині машини, також поблизу виявлені останки другого пасажира. Також дві людини отримали поранення різного ступеня тяжкості — жінка, 1968 року народження та чоловік, 1965 року народження. Повністю зруйновано кілька будинків в районі вулиці Кірова.

26 липня 2015 року обстріляли Авдіївку. Є прямі влучення в житловому секторі. В результаті одного з них в будинку, район вулиці МПС, загинула жінка.

12 березня 2016 року чиновники повідомили, що всього за період проведення АТО внаслідок

обстрілу загинули 48 осіб в Авдіївці. Поранено — 458, з них 8 дітей.

Було зареєстровано 1378 звернень громадян за фактами пошкодження їх квартир та будинків.

8 квітня 2016 року в результаті артилерійського удару по НП Авдіївка загинула жінка 1945 року народження. Вона перебувала в городі на території свого домоволодіння по вулиці Куйбишева, 15.

13 липня 2016 року близько 19:15 на вулиці Ломоносова в результаті обстрілу околиць міста Авдіївка зі стрілецької зброї смертельне поранення отримав 75-річний пенсіонер. Чоловік перебував у власному дворі, коли почався обстріл з боку окупованої території. Куля потрапила в газову трубу, зрикошетила і потрапила пенсіонеру в живіт. Від важкого поранення чоловік помер.

19 липня 2016 року біля 16:00 під час обстрілу приватного сектора біля Авдіївської промзони від вогнепального поранення в голову загинув молодий чоловік 1997 року народження.

1 лютого 2017 року на вулиці Заводській знайдений труп жінки, 1955 року народження з численними осколковими пораненнями.

З інтерв'ю з донькою загиблої:

«Моя мама жила на самій крайній вулиці до промзони. Її будинок був ще у 2014 зруйнований та туди її пустили знайомі, які виїхали, пожити.

Я їй постійно говорила, щоб до нас перебиралася. А вона пручалася. Все говорила, що як на долю написано, так і буде.

Там їх постійно обстрілювали. Її Бог беріг. А ось в цей раз не вберіг. Було дуже страшно. Стріляли вже кілька днів.

Вона в цей день все ж вирішила бігти до мене, щоб сховатися в підвалі. Але не добігла. Її осколками всю посікло прямо на вулиці. Тіло знайшли вже через кілька годин, коли обстріл закінчився».

2 лютого 2017 року близько 22 години вечора в результаті поранення внаслідок обстрілу міста загинув співробітник МНС 1992 року народження на мобільному пункті обігріву біля стадіону. Також одна місцева жителька 1980 року народження загинула біля пункту обігріву.

16 лютого 2017 року зафіксовано влучення в багатоповерхові будинки по вулиці Гагаріна та 9-й квартал. В результаті осколкових поранень загинув чоловік, 1973 року народження.

13 травня 2017 року біля 19:30 в результаті обстрілу і приватного сектора Авдіївки загинули 4 мирних мешканців та один отримав важкі поранення.

В районі вулиці Сапронова снаряд потрапив у двір житлового будинку.

Загинули 3 жінки та 1 чоловік.

Ще одного чоловіка у важкому стані госпіталізували.

З інтерв'ю знайомої сім'ї:

«Син О*, А* на даний момент знаходиться в комі, в надзвичайно важкому стані в лікарні ім. Мечникова в Дніпрі. У молодій людини дуже пошкоджений головний мозок. О* була вдовою.

У О* також залишилася дочка 7 років. Після цієї трагічної події дівчинка залишилася сиротою. Вчора ввечері дівчинка бігла по вулиці і просила про допомогу, кричала, що у мами відірвана голова.

Також під час обстрілу на території присадибної ділянки в бесідці знаходилося ще 2 сім'ї (куми загиблої).

М* 1983 року народження загинула під час обстрілу. У неї залишилася дочка-сирота С* (4,5 років). Дівчинку забрала до себе бабуся, яка працює прибиральницею у місцевій школі, вони разом живуть на вулиці Воробйова. Раніше під їх квартиру також був приліт снаряду, вона частково має руйнування.

Дивом не постраждали двоє дітей, які теж були неподалік від епіцентру вибуху.

Третя сім'я — подружжя К*. В ході обстрілу вони отримали травми, несумісні з життям. Сиротою залишився син».

Бахмутський район

За зібраними в ході моніторингових поїздок даними зафіксовано не менше 42 випадків загибелі цивільного населення в Бахмутському районі.

Нижче наведено кілька епізодів та фрагментів інтерв'ю з родичами загиблих.

27 червня 2014 року рано вранці в Артемівську обстріляли рейсовий автобус, який обслуговував міський маршрут в Часів Яр і та від'їжджав з міста на рейс.

Вчинено кілька пострілів в лобове скло, водій автобуса не впорався з керуванням і врізався в гараж одного з приватних будинків по вулиці Чайковського. Водій загинув на місці, а постраждалу жінку доставили в лікарню, де вона померла від важких поранень.

26 січня 2015 року у селищі Луганське в 1:30 ночі снаряд потрапив в приватний будинок, загинув 70-річний чоловік.

27 січня 2015 року обстрілу зазнало місто Світлодарськ. Одна жінка, медсестра фізіотерапевтичного відділення міської лікарні Світлодарська загинула. Також під обстрілами загинула С. 1967 року народження, яка під час обстрілу знаходилася вдома.

У зв'язку зі сформованою обстановкою в районі смт. Миронівське, ДТЕК було прийнято рішення про тимчасову зупинку теплової електростанції. За час бойових дій в Донецькій і Луганській області під час роботи, відновлюючи пошкодження в електромережах, перебуваючи на ТЕС і шахтах загинули 8 співробітників ДТЕК; 12 загинули від обстрілу будинку.

31 січня 2015 року в селищі Зеленопілля під час артобстрілу снаряд потрапив в житловий будинок, там загинули двоє чоловіків, 28 і 47 років.

3 лютого 2015 року під час обстрілу НП Невельське, Водяне, Красногорівка, Піски, Тоненьке, Авдіївка, Мар'їнка, Дебальцеве, Дзержинськ загинуло 6 мешканців, в тому числі 11-річна дівчинка. Поранено 17 людей.

13 лютого 2015 року був обстріляний Артемівськ. Загинули 3 людей, серед яких — семирічний хлопчик. Його неповнолітня сестра і ще 4 людини отримали поранення і доставлені в лікарню. Із загальної кількості поранених — 3 дітей у віці від 6 до 8 років.

Влучення снаряда зафіксовано в районі школи № 4 по вулиці Загородна, 22.

В управлінні міліції Донецької області оприлюднили список загиблих і постраждалих в результаті обстрілу Артемівська.

Ракети бойовиків пошкодили будівлі школи № 4, дитячого садка «Лелечка», житлові будинки на вулицях Загородня, Михайлівська, Патріса Лумумби, 8 Березня.

18 лютого 2015 року під удар потрапило село Новолуганське. Постраждали 2 співробітника підприємства «Бахмутський аграрний союз», які перебували на своїх робочих місцях.

Від численних осколкових поранень загинув 27-річний молодий чоловік. Ще один працівник, 31-річний місцевий житель, поранений.

Пошкоджено будівлю на території підприємства.

15 червня 2015 року в селищі Луганське відбулося зухвале **вбивство** двох місцевих жінок: 77-річної матері та її 45-річної дочки. Мешканки селища померли від кульових поранень в голову.

Під час проведення слідчо-оперативних заходів затримано двох рядових військовослужбовців 23 і 25 років, які зізналися в скоєнні вбивств. Військовослужбовці проникли в будинок, де жили загиблі, яких вони підозрювали в сепаратизмі, і застрелили жінок з автомата.

15 липня 2015 року близько 21:00 в результаті бойових дій, під обстріл потрапило село Кодема. Один з снарядів влучив у будинок мирного жителя. Чоловік 47 років отримав важкі осколкові поранення і помер по дорозі в лікарню. Також в селі частково пошкоджені газові та електрокомунікації.

Всього з серпня 2014 по даний час снарядами були вбиті 6 осіб (чоловіки), поранено 7 осіб — 2 чоловіки, 4 жінки і дитина 2008 року народження — мешканці Артемівського району.

У Світлодарську загинули 3 людини, поранено 9.

У Зайцеве загинула 1 особа та ще один поранений.

У Луганському вбиті 6 осіб, поранено 7, в тому числі дитина. У селі пошкоджено 18 будинків, 10 будинків зруйновано повністю.

У Миронівському загинули 6 осіб, в тому числі дитина, поранені 9. Зруйновано 20 житлових будинків, 15 пошкоджені частково.

У Майорську, який до травня 2015 року входив до складу Микитівського району Горлівки, загинуло 6 осіб, зазнав поранень 31 мирний житель.

29 липня 2016 року на блокпосту в районі НП Луганське військові ЗСУ застрелили чоловіка, який намагався відібрати зброю у військовослужбовця контрактної служби.

26 березня 2017 року тіла чоловіка і жінки в селищі Зайцеве виявив військовий медик після мінометного обстрілу. Тіла були знайдені по вулиці Рибалко, у дворі приватного будинку. Вбитими виявилися мирні жителі — чоловік 1959 року народження і жінка 1964 року народження. Попередньо встановлено, що вони перебували на вулиці, коли почався мінометний обстріл НП.

З інтерв'ю з сусідами загиблих:

«До обстрілів ми звикли. І це наша помилка. Вже всі перестали ховатися, коли починає бахати. Хоча наше селище на самому краю.

Ось і в той же день також.

Вони хороші люди були. Їх сильно скалічило обох. Снаряд поруч з ними ліг.

Поховати синові допомагали всім селом. Грошей зібрали і поховали. Будинок весь зруйнований. Їх тільки поховали і через пару днів ще і на кладовищі кілька снарядів лягло. Ми тут виживаємо, а не живемо».

Маріуполь

За інформацією отриманою під час моніторингових візитів у Маріуполі під час активної фази бойових дій загинули 49 цивільних осіб.

Нижче наведені кілька епізодів та фрагментів інтерв'ю з родичами загиблих.

6 травня 2014 року в районі військової бази у Маріупольського аеропорту сталася перестрілка — люди в чорному і камуфляжі обстріляли кілька автомобілів. Відомо, що серед обстріляних авто — «Волга», якій прострелили радіатор, а також кілька мікроавтобусів. Користувачі в соцмережах повідомляють про одного загиблого. «У порту на «Стрілці» вбито чоловіка», — написав користувач в Twitter.

9 травня 2014 року в Маріуполі відбулася сутичка між силовиками АТО і проросійськими

бойовиками. Останні намагалися захопити будівлю місцевого управління МВС.

У місто увійшла бронетехніка сил АТО. В результаті протистояння з силовиками АТО будівля згоріла. Серед екстремістів, як повідомив виконуючий обов'язки міністра МВС, 7 вбитих.

У міліції Маріуполя заявили, що загинув начальник ДАІ Віктор Сасенко, а також співробітник батальйону патрульної служби Михайло Єрмоленко.

6 вересня 2014 року близько 23:00 вечора було порушено угоду про перемир'я і завдано артилерійського удару по місту. Був обстріляний блокпост української армії на східній околиці міста, але постраждали і цивільні об'єкти — зайнялася автозаправка на вулиці Таганрозькій, постраждала станція швидкої допомоги на перехресті вулиць Таганрозька і Олімпійська. Медики на станції швидкої допомоги повідомили про одного пораненого місцевого жителя.

У декількох кілометрах від центру міста на вулиці Набережній була обстріляна приватна машина, в якій від артобстрілу рятувалися три сім'ї: п'ятеро дорослих і двоє малолітніх дітей. Від отриманих поранень одна з пасажирок автомобіля померла, троє госпіталізовані. Один з них знаходиться в реанімації. Водій машини і обидві дитини не постраждали. За словами лікарів, осколок потрапив в серце загиблої Т*, і шансів врятувати жінку не було. Хірурги впевнені, що жінка загинула від осколків, а не від куль.

Чоловік загиблої І* отримав множинні осколкові поранення спини. У нього був серйозно пошкоджений хребет. Доньці сімейної пари лише чотири роки. Вона їхала на руках у матері. Мати закрила її своїм тілом, і дитина не постраждала. Не постраждав і шестирічний хлопчик — син водія автомобіля. Ще одна постраждала — жінка, яка перебувала зліва на задньому пасажирському сидінні, і отримала два поранення, наскрізне в плече і проникаюче в ліву руку. Чоловік пораненої Н*, що їхав за кермом автомобіля, був легко поранений осколками розбитого скла. Друг сім'ї В* був поранений в руку.

Один з постраждалих чоловіків описує в подробицях військову колону і «людей в касках», які наказали їм зупинитися. Машина не встигла

загальмувати, і, коли вона порівнялася з «колоною», по ній відкрили вогонь з автоматів.

Водій машини говорить, що не бачив ні вантажівок на узбіччі, ні озброєних людей, які нібито зупиняли машину. Йому здається, що він чув окрик «Стійте!». Але не знає, звідки він прозвучав і кому був адресований — по цій дорозі попереду і ззаду від них рухалися інші приватні машини. Чоловік не чув і автоматних черг — йому здалося, що прогримів вибух. Його дружина Н* теж говорить про те, що машина була обстріляна «з трави», «з-за кущів» з боку річки. Каже, що чула і гуркіт, і автоматні черги.

24 січня 2015 року вранці Маріуполь, зокрема лівий берег міста, а також мікрорайон Східний, піддалися обстрілу. В результаті загинули 31 особа, ще 118 мешканців було поранено і доставлено в лікарні. Снаряди потрапили в блокпост, розташований в селі Виноградне. Кілька снарядів потрапили в район ринку Київський, а також в багатопверховий будинок по вулиці Київська.

Штаб АТО сектора «М» повідомив, що Маріуполь був обстріляний з боку села Саханка. За даними розвідки, три установки «Град» випустили в напрямку житлових кварталів Маріуполя по повному боєкомплекту.

Однак, «ополчення» запевняє, що взагалі не відкривали вогонь по місту і звинувачує ЗСУ в провокації.

СММ ОБСЄ ідентифікувала джерело обстрілів житлових кварталів Маріуполя на території, підконтрольній самопроголошеній ДНР. Зокрема, аналіз місця влучення в районі вулиці Олімпійська в Маріуполі показав, що обстріл здійснювався ракетами «Град» та «Ураган».

«Згідно з аналізом удару, ракета «Град» була випущена з північно-східного напрямку, в районі Жовтневого (19 км на північний схід від вулиці Олімпійської), і ракети «Ураган» з східного напрямку, в області НП Зайченко (15 км на схід від вулиці Олімпійської), керованих «Донецької народною республікою» — сказано в звіті.⁴¹

СММ, вивчивши ситуацію, зробила висновок про 19 ракетних ударів по даній місцевості, але не виключає, що було і більше.

⁴¹ <https://www.osce.org/uk/ukraine-smm/136086>

Один з потерпілих в інтерв'ю розповів, що в один день він втратив всю сім'ю. На очах у А* його рідних розірвало осколками від ракет. Першим загинув син.

«Правнук, внучка і невістка, вони маленькі все, їм ноги повідривало, тут все було в крові», — говорить А*.

В одному з будинків мікрорайону Східний вціліли тільки ворота. Снаряд вбив господаря.

«Тут другий снаряд «Града» розірвався, весь поранений був, завалило цеглою», — каже брат загиблого О*.

Дружина і дочка встигли вибігти з будинку.

«Тут малятко стояла, а ось так зверху тут якраз ось ці дві стінки нас врятували, тут навколо все валиться. Після обстрілу пройшло 11 днів, а будинок досі тліє. Згоріло все. Особисті речі, заощадження, і фотографії. На пам'ять про чоловіка залишилися тільки ланцюжок і хрестик, які віддали в морзі. Дочка весь час плаче, в школу ходити боїться» — каже вдова Т*.

Новоайдарський район

За зібраними в результаті проведеної роботи по збору та обробці інформації моніторинговій групі стало відомо про 27 випадків загибелі цивільного населення в Новоайдарському районі.

25 травня 2014 року три легкових автомобіля розстріляні невідомими в с. Новоайдар. В результаті перестрілки одна цивільна людина загинула, ще одна поранена.

7 вересня 2014 року, близько 13:00 в місті Щастя пострілами снайпера були вбиті 2 людини. Серед загиблих один мирний мешканець і один український військовослужбовець.

26 вересня 2014 року біля 12:35 У результаті обстрілу Щастя один мирний мешканець загинув, 16 поранено, троє — важко.

У міській групі в соцмережах пишуть, що дуже багато людей постраждало біля лікарні, а також уточнюють, що загинув не один, а двоє людей.

24 жовтня 2014 року в селі Кримському розстріляли сільського депутата Геннадія Хитренко. Чоловіка 1971 р. н. стратили у дворі власного бу-

динку за проукраїнські висловлювання. Під час облоги села бойовиками, депутат Хитренко неодноразово висловлювався, що Кримське залишиться в Україні.

6 листопада 2104 року після чергового обстрілу села Трьохізбенка 27-річний місцевий житель виявив на своєму городі мінометну міну, яка не вибухнула, і вирішив самостійно винести її подальше від будинку.

Міна вибухнула, в результаті чого на місці загинула 28-річна дружина господаря.

14 листопада 2014 року в 9 ранку дівчинка 5 років загинула в результаті обстрілу села Трьохізбенка. Також поранена мама дівчинки 1976 року народження.

Крім того, під час артилерійського обстрілу загинула 82-річна бабуса. Снаряд вибухнув у неї на подвір'ї, завдавши жінці похилого віку смертельні поранення.

Також від вибуху снаряда з «Граду» загинув 58-річний чоловік, який знаходився на подвір'ї біля власного будинку.

2 грудня 2014 року вночі в результаті обстрілу с. Трьохізбенка загинули два мирних мешканця — подружжя пенсіонерів — 66-річний чоловік і 63-річна жінка.

6 грудня 2014 року обстріляли село Кряківка, в результаті чого загинули 2 мирних мешканця.

Одна з мін впала у дворі приватного будинку і поранила двох місцевих мешканців — чоловіків у віці 51 рік. Обидва від отриманих осколкових поранень померли на місці. З початку тижня на контрольованій урядом України території Луганської області в результаті обстрілу загинули шестеро мирних мешканців.

10 січня 2015 року о 9:45 до чергової частини Новоайдарського РВ ГУМВС України в Луганській області надійшло повідомлення від жительки села про те, що у дворі будинку № 34 по вулиці Набережна в селищі Кряківка загинули три людини.

У дворі будинку, який знаходиться на околиці селища, правоохоронцями було виявлено тіла загиблих — 14-річної дівчинки і її 64-річної бабусі, а в будинку було виявлено тіло загиблої 50-річної матері. Ця сім'я місяць тому поховала власника будинку, батька дівчинки.

Люди загинули в результаті артилерійського обстрілу селища, який вівся з трьох до шести ранку з реактивної системи залпового вогню БМ-21 «Град». Кілька снарядів потрапили у двір будинку.

13 січня 2015 року поблизу фільтраційного пункту після обіду був смертельно поранений місцевий мешканець, який проходив по вулиці. 53-річному чоловікові відірвало ногу, він загинув на місці від втрати крові.

Поранення також отримали двоє співробітників міліції, які охороняли фільтраційний пункт.

14 січня 2015 року під час обстрілів міста Щастя загинув заступник головного інженера ДТЕК Луганської ТЕС Сергій Котляров, 1958 року народження. Чоловік перебував на лікарняному і тому під час обстрілу міста був удома. Міна потрапила у двір його будинку.

Також під час обстрілу в місті загинула жінка по вул. Республіканської.

25 лютого 2015 року в районі села Кряківка місцевими жителями було виявлено труп чоловіка з кількома вогнепальними пораненнями. Вбитим виявився 49-річний місцевий мешканець, який зі слів односельчан пішов на риболовлю і потрапив під обстріл.

3 червня 2015 року біля 7.00 на польовій дорозі між селами Капітанове і Новоохтирка під мінометний вогонь потрапив автомобіль з подружжям з с. Кряківка, в результаті чого обидва загинули. 67-річний чоловік і 64-річна дружина рухалися з Кряківки в сторону Новоайдару, щоб продати на ринку сільськогосподарську продукцію.

19 червня 2015 року боєць одного з добровольчих батальйонів розстріляв подружжя з міста Щастя через автомобіль. Молода пара 1974 року народження, які з Щастя виїхали на автомашині Volkswagen Caddy додому не повернулися.

Через кілька днів їх знайшли розстріляними в лісу неподалік від Щастя. Автомобіль викрали та начепивши номери з назвою АТО, на ньому роз'їжджав житель м. Яворів Львівської області Е., який саме через машини і розстріляв подружжя.

17 лютого 2017 року біля 16.30 недалеко від НП Кримське від осколкового поранення заги-

нув український волонтер — представник одного з благодійних фондів.

Ясинуватський район

В результаті моніторингової роботи ХПГ стало відомо про не менше ніж 93 випадки загибелі цивільного населення в Ясинуватському районі внаслідок обстрілів.

Нижче наведені приклади епізодів та фрагменти інтерв'ю з родичами загиблих.

23 травня 2014 року біля блокпоста у села Піски невідомими людьми у військовій формі (ймовірно, бійцями т. зв. ДНР з батальйону «Схід») застрелені три людини. Тіла були залишені на узбіччі дороги.

13 вересня 2014 року в ході спроби прориву з Горлівки сил самопроголошеної ДНР селище Пантелеймонівка отримало значні пошкодження. За словами очевидців, в житловому масиві Пантелеймонівка загинули три мирні жителі, вісім отримали поранення.

Один з снарядів потрапив в машину, яка розвозила молочну продукцію. Один експедитор загинув, інший поранений.

22 січня 2015 року в результаті масованого обстрілу Ясинуватського району з осколковими пораненнями госпіталізована 48-річна жителька села Піски.

В результаті прямого влучення снаряда в будинок загинув 54-річний житель села Орлівка.

Під час артобстрілу села Північного травмована 63-річний чоловік і 38-річна жінка.

28 лютого 2015 року після мінометного обстрілу с. Піски загинули фотокореспондент газети «Сьогодні» Сергій Ніколаєв та доброволець Правого сектору Микола Флерко. Фотокор помер від ран у лікарні.

13 березня 2016 року про зникнення молодої жінки і трирічної дитини повідомила свекруха потерпілої.

Через 6 днів тіла обох були виявлені в селі Червоний Партизан. Жінка і трирічна дитина отримали смертельні поранення, підірвавшись на міні. Тіла загиблих були доставлені в морг Донецька.

Додаток 3. ЦИВІЛЬНІ ОСОБИ, ЩО ЗАГИНУЛИ ВНАСЛІДОК АВІАЦІЙНИХ УДАРІВ

Луганськ

2 червня 2014 року біля 15.30 біля Луганської облдержадміністрації прогрімів потужний вибух. Загибло вісім цивільних громадян.

За однією з версій снаряд був випущений з літака української ПЗС. Очевидці повідомляють, що вони дійсно спостерігали в небі в районі будівлі ОДА штурмовик Су-25. Українська сторона спростовує застосування авіації над Луганськом у цей день.

Станиця Луганська

2 липня 2014 року по Станиці Луганській було застосовано авіаційні керовані ракети. Найбільш постраждала вулиця Островського в районі Кондрашеві. Відразу ж зафіксовано 9 загиблих, в тому числі 5-річний хлопчик. Пізніше кількість жертв збільшилася до 12. Число поранених скла-ло не менше 9 осіб. Українська сторона спростовує застосування авіації над Станицею Луганською у цей день.

Сніжне

15 липня 2014 року о 6:30 ранку в Сніжному здійснене авіабомбардування міста. Літаки скинули на житловий квартал 4 авіабомби. Одна з них потрапила в будівлю податкової інспекції, інша — в 5-поверховий будинок, повністю зруйнувавши 2 під'їзди.

Жертвами удару стали 10 осіб. Врятувати вдалося тільки 7-річного хлопчика, витягнутого через деякий час з-під завалів.

Зугрес

13 серпня 2014 року на березі річки Кринки в Зугресі здійснений авіаудар по території дитячого пляжу. Жертвами авіанальоту на місці стали 13 осіб, в тому числі діти. Ще 40 осіб отримали по-

ранення різної тяжкості. Пізніше в лікарнях міста померли ще 6 осіб.

Постраждала громадянка Л* в результаті авіа-обстрілу касетними бомбами дитячого пляжу. Близько 18 години Л* разом зі своїм чотирирічним сином, а також сусідською дівчинкою, яка має синдром Дауна, проїжджали повз дитячий пляж. Дитина попросила Л* зупинитися та побути трохи на пляжі. Там було багато людей, Л* почула різкі гучні звуки, та тут же з неба посипалися касетні бомби. Л* схопила дітей та зникла за бетонні блоки. Вона накрила дітей своїм тілом, та впала на землю.

Під час цього обстрілу загинуло понад 40 осіб, сама Л* отримала такі травми, що коли прибула на місце бригада «швидкої допомоги» доставила її в морг, проте там Л* подала ознаки життя, та жінку перевезли до лікарні.

Л* доставили в лікарню з діагнозом: черепно-мозкова травма, забій головного мозку середньої тяжкості з контузією лобно-скроневих часток, множинні осколкові переломи основи черепа та лицьового скелета: нижньої щелепи зліва, верхньої щелепи справа, великого крила клиноподібної кістки орбіт, верхньощелепних пазух, дуг виличних кісток, лобової кістки справа, субарахноїдальний крововилив, травматичне пошкодження правого очного яблука, проникаюче поранення черевної порожнини з наявністю чужорідних тіл в зоні проекції шлунка та дванадцятипалої кишки; гепатомегалія, переломи 8 та 9 ребер справа.

Неповнолітній син Л*, під час обстрілу отримав осколкове поранення плеча. На сьогоднішній день уламок досі перебуває в тілі дитини.

Л* проходила довге лікування та до сіх пір потребує медичної допомоги систематично.

Л* втратила одне око, зір на іншому значно впало, жінка отримала другу групу інвалідності.

Син Л* має психологічні проблеми. Після події він не впізнавав мати, вважав, що вона померла, оскільки бачив її скалічене тіло.

У дитини на нервовому ґрунті пережитого розвинувся енурез, він до цих пір переживає психологічні наслідки.

Л* разом з дітьми була змушена покинути своє житло та переїхати на підконтрольну української влади територію, де знімає квартиру».

Додаток 4. ЦИВІЛЬНІ ОСОБИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ПОРАНЕНЬ ПІД ЧАС ОБСТРІЛІВ

Станично-Луганський район

За зібраними моніторинговою групою даними, за період з травня 2014 го по кінець 2017 року в НП Станично-Луганського району було поранено щонайменше 300 осіб.

Нижче наводяться кілька фрагментів інтерв'ю з постраждалими.

Вранці **29 серпня 2014 року** А* займалася разом з чоловіком домашніми справами на території свого домоволодіння. Несподівано почався обстріл, імовірно з РСЗВ «Град». Два снаряди лягли у дворі потерпілої.

З інтерв'ю:

«Вранці я вийшла з будинку у двір. Ранок був тихий. Раптом у двір впали снаряди. Ніякі звуки цього не віщували, тому ми не ховалися, а займалися звичайними справами. Наступне, що я пам'ятаю, я відкрила очі та зрозуміла, що лежу на землі. В повітрі стояла пилюка, так що нічого не було видно. У ніс вдарив запах пороху та пилу. Я почула голос чоловіка, який мене кликав, але я не змогла піднятися, так як була поранена. Осколки по всьому тілу впилися. Я не могла навіть кликати на допомогу. Чоловік знайшов мене, допоміг піднятися та відвів в укриття. Обстріл закінчився швидко та чоловік кинувся в гараж за машиною, але вона

була сильно пошкоджена в результаті обстрілу. Потім побіг шукати машину по селищу, щоб вивезти мене в лікарню. Один із сусідів довів мене на машині до найближчого блокпоста, де мені надали першу медичну допомогу, а звідти відправили в лікарню в Старобільськ. В результаті цього обстрілу серйозні пошкодження отримав і будинок. Уламки кімнату наскрізь прошили. Ремонт будинку вимагає величезних витрат. Грошей немає. Тим більше, що після поранення здоров'я дуже підкосило. Зараз дощами розмило стелю та вона впала на підлогу. Будинок уже не придатний для житла. У дворі стирчала частина одного снаряда, за його нахилу та пошкодження було зрозуміло, що стріляли приблизно з боку села Болотне зі східного боку».

16 січня 2015 року біля 6 годин вечора стався обстріл с. Нижнє Станично-Луганського району. В результаті цього квартира О* разом з усіма речами, побутовою технікою та документами була знищена. Житло стало повністю непридатним для подальшого проживання. Господиня квартири в результаті обстрілу була сильно поранена осколками снаряду.

За словами постраждалої медики не гарантували родичам, що О* виживе після отриманих травм. У той же день О* дуже обгоріла та з множинними проникаючими пораненнями тулуба та всього тіла була доставлена в лікарню міста Лисичанська. Після тривалого лікування та року реабілітації О* так і не змогла повернутися до нормального життя.

Після виписки з лікарні О* волонтери допомогли оплатити оренду кімнати, де постраждала проживає і донині.

Чи не рідкістю в період активної фази проведення АТО на території Станично-Луганського району стали випадки повторних поранень цивільного населення в результаті обстрілу.

Так 18 серпня 2014 року у 6 годині ранку Р* йшов по центральній вулиці селища. У цей час раптово почався обстріл. Один з снарядів впав поряд з Р*, після чого чоловік відчув, що по стегну стікає кров. Встати самостійно він не зміг. Проходивши повз односельці викликали карету «швидкої допомоги», яка відвезла потерпілого до лікарні.

З інтерв'ю:

«18 серпня 2014 року о 6:00 ранку я йшов по вулиці Леніна повз будівлю селищної ради.

Почався артилерійський обстріл. Снаряд впав десь поруч. Я впав на землю, з стегна полилася кров. Люди викликали «швидку допомогу». Мене відвезли в ЦРЛ, де я проходив лікування з 18 по 25 серпня 2014 року з діагнозом: «мінно-вибухова травма, осколковий вогнепальний перелом лівого стегна, забита рана лівої го-мілки. Виписаний був на амбулаторне лікування в зв'язку з артобстрілом ЦРЛ».

Другий раз опитаний був поранений 22 липня 2015 року біля 4 години ранку, коли почався черговий обстріл житлового масиву Станиці Луганській. У цей момент Р* знаходився вдома. Один з снарядів вибухнув поруч з будинком чоловіка. Осколки снаряда влетіли в ліжку, на якому спав Р*.

З інтерв'ю:

«22 липня 2015 року в 4:00 ранку був обстріл житлових кварталів селища Станиця Луганська.

В цей час я спав удома. Осколок потрапив прямо в ліжку, поранивши мене в праву стопу чотирма осколками. Дружина опрацювала ногу та перев'язала. У лікарню дзвонити не стали. Але на другий день нога стала опухати. Я був госпіталізований в Станично-Луганську ЦРЛ з діагнозом: «мінно-вибухова травма, осколкова рана правої стопи з наявністю сторонніх тіл, перелом основи кістки». Там я проходив лікування по 3 серпня 2015 року. Виписаний знову був у зв'язку з систематичними обстрілами ЦРЛ. Ось так. А кажуть два снаряда в одну воронку НЕ влітають... В Станиці ось влітають...»

11 листопада 2014 року отримав поранення 18-річний підліток.

24 листопада 2014 року селище обстрілювали з важкої артилерії, один цивільний поранений.

27 листопада 2014 року обстріляли маршрутку в Станиці Луганській, поранений пасажир, одна з мін потрапила в магазин будівельних товарів, 4 людини поранені, 1 госпіталізований у важкому стані.

15 січня 2015 року осколкові поранення отримала 64-річна жителька району.

16 січня 2015 року осколками РСЗВ «Град» поранена жінка.

19 січня 2015 року поранення отримали двоє жителів селища — 63-річна жінка та 46-річний чоловік.

9 лютого 2015 року в результаті артобстрілу поранений чоловік.

11 лютого 2015 року обстріл з РСЗВ «Град» селища Станиця Луганська. Охоронець банку та співробітниця райдержадміністрації отримали поранення.

10 травня 2015 року пряме попадання в будинок по вул. Червоноармійська. Господар будинку отримав поранення.

6 липня 2015 року 16-річний підліток з села Нижня Вільхова отримав вогнепальне поранення ноги.

8 липня 2015 року місцева жінка отримала легке осколкове поранення.

23 липня 2015 року було поранено в своєму подвір'ї місцевого мешканця 1951 року народження.

19 серпня 2015 року біля 16:00 в районі КПВВ з підствольного гранатомета був поранений 50-річний житель с. Валуйське.

24 серпня 2016 року жінка отримала поранення в результаті обстрілу.

20 жовтня 2016 року мінометними осколками поранено місцевого мешканця.

15 листопада 2016 року 10-річна В* отримала поранення. У будинок сім'ї потрапив снаряд.

18 лютого 2017 року районі КПВВ «Станиця Луганська» отримав осколкові поранення нижніх кінцівок чоловік 1969 р. н.

Попаснянський район

За зібраними моніторинговою групою даними, за період з травня 2014 року по кінець 2017 року у НП Попаснянського району були поранені 98 осіб (дані продовжують уточнюватися).

Нижче наведено кілька фрагментів інтерв'ю, зібраних моніторинговою групою під час візитів на територію району.

18 листопада 2014 року село Тошківка зазнало масованого обстрілу з РСЗВ «Град».

В результаті обстрілу 4 цивільних були важко поранені, ще 3 — були вбиті.

Найсильніше постраждала молода сім'я Д*. Батько родини, 41-річний В* загинув на місці,

32-річна дружина Ю* та двоє їхніх дітей М* — (5 років) та А* (5 місяців) важко поранені.

З інтерв'ю постраждалої Ю*:

«Спочатку я почула дивний шум за вікном, що нагадував шелест осіннього листя. Раптом будинок почав тремтіти. Злякавшись, я кинулася до сина. Його ліжечко стояло біля дивану, на якому спав чоловік. Я нагнулася, щоб підхопити А* на руки, але раптом страшенна сила підняла мене в повітря. На якийсь час я втратила свідомість. Прокинувшись від того, що мені на обличчя падав сніг. Розплющивши очі, я не розуміла, чому так тихо. Я лежала на спині, засипана шматками шлакоблоків. Чула, як приїхали військові. А* врятувало диво. Вийшло, що, інстинктивно потягнувши на себе дитяче ліжечко, я як би витягла сина із зони смерті. Мій чоловік спав за півметра від сина, та його придавило цегляною стіною. Коли В* дістали з-під завалу, він ще дихав. У нього була розтрощена грудна клітка, в лікарні В* помер. М* знайшли під ліжком.

Напевно, її туди відкинула вибухова хвиля, та дочка сильно вдарилася головою.

Першу добу, поки М* перебувала в міській лікарні Лисичанська, лікарі думали, що вона не виживе.

У доньки була важка відкрита черепно-мозкова травма. Вона пережила клінічну смерть та впала в кому. Я була тиждень в реанімації. Коли прийшла до тями, біля мого ліжка сиділи батьки чоловіка, «А де В*? — питаю. — Він тут, в лікарні?» Свекруха заплакала, а свекор, помовчавши, сказав:

«Ми його поховали...».

Так я дізналася, що мій чоловік загинув».

23 січня 2015 року був потужний обстріл села Троїцьке. Л* перебувала у дворі власного будинку, коли поруч з нею впав мінометний снаряд. Л* була поранена в ногу та тіло.

З інтерв'ю постраждалої:

«Я намагалася кликати на допомогу та по телефону викликати «швидку», там мені відповіли, що через обстріл виїзд карети неможливий. Тоді мій чоловік на нашій машині вирішив, що треба їхати самим, хоч і небезпечно. Мене привезли в Світлодарську лікар-

ню. Там мені ампутували поранену ногу. Врятувати не вдалося, тому що сильно розірвало осколками».

1 лютого 2015 року в результаті обстрілу з РСЗВ «Град» вулиці Куйбишевська в Новотошківському були поранені двоє чоловіків 1970 та 1973 року народження.

Коли почався артобстріл, чоловіки допомагали жінкам та дітям спускатися в підвал п'ятиповерхового будинку. Жінки та діти встигли сховатися в підвалі, чоловіки — ні.

М* осколком відірвало руку, Б* серйозно пошкодило стегно.

В результаті отриманих поранень обидва залишилися інвалідами. Допомоги в якості компенсації за понесені каліцтва не було. Все лікування, операції та реабілітаційні заходи сім'ї постраждалих оплачували самостійно.

З інтерв'ю одного з потерпілих:

«Я не хотів йти в підвал. Мені після інсульту важко кожен крок робити. Кожен день вибухи десь. Але в цей день дружина вмовила. Вони коли опустилися донизу, я тільки одну ногу встиг на сходинку поставити, як впав снаряд біля підвалу. Коли пил лягла, зрозумів, що з ногою проблеми, тому що не зміг її пересунути. Глянув, а там тільки половина стегна залишилась. А тут М* зверху кричить. Він взагалі не встиг вниз зійти. Він кричав, щоб я допоміг йому руку знайти.

Відірвало...»

У липні 2015 року місцева жителька села Троїцьке була поранена в результаті вибуху невідомого пристрою, встановленого на вході у подвір'я.

З інтерв'ю постраждалої:

«Наше село, коли сильно бомбили, то велика частина народу виїхала на більш безпечну відстань.

А ті хто залишилися, такі, як я, наприклад, доглядали за господарством тих, хто виїхали.

Мене сусіди попросили доглядати за худобою, поки вони дітей вивозили.

У них велике господарство: і барани, і птиці багато, і корова. Ось я кожен ранок і вечір ходила худобу годувала. В той день прийшла в обід корову доїти. І тільки двері хвіртки смикнула,

так відразу і гримнуло. Я ж ще й не зрозуміла нічого. Тільки потім, як з-під хвіртки намагалася виповзти, то зрозуміла, що це «розтяжка» була. Напевно на дім багатий спокусилася.

Ось і поставили господарів полякати. А там я стара. Потім як в лікарню привезли, з'ясувалося, що мені добре дісталася: і стегно порвало, і ноги все посічені осколками. В голові, руках та ногах осколки так і залишилися».

14 жовтня 2016 року в місті Золоте був поранений Б*.

З інтерв'ю потерпілого:

«Я повертався додому через балку з сумками. Я не чув нічого. Побачив спалах та хмару пилу. Потім вже побачив — щось пролетіло в сторону балки. Я не зрозумів, як впав. Був у свідомості. Просто попливло все навколо. З вух кров потекла, і встати не зміг. Поповз по полю до солдатів. Один закричав: «Батя, біжи звідси! Зараз почнеться!» Двоє військових побачили, що я поранений та побігли назустріч. Викликали швидку, привезли в Лисичанськ, зробили операцію, деякі осколки не можна було витягувати та вони так і залишилися.

8 листопада 2016 року в місті Золоте був поранений М*.

З інтерв'ю з матір'ю потерпілого:

А з початком війни так і тим більше. Так туди ж можна було ходити через ці дачі. Але ми ходили. І інші ходили. А що ж нам 200 км в об'їзд їхати, щоб в Первомайськ потрапити? Нам прямо 10 хвилин пішки. Ми з сином з ранку вийшли. Він ще йти не хотів. Казав: «Ти йди, нагодуй їх, а я наступним разом піду, ти відпочиниш». А я ж, ні в яку, стала його вмовляти на свою голову. Встали та пішли. Син вперед пішов, а я ззаду йду. Метрів за 50 від будинку моєї сестри чую бахнуло. Я присіла, думала обстріл починається та кричу: «М*, лягай!» А сама бачу, як він стоїть та навіть не присів. Тільки за голову тримається. Я до нього. М* повернувся, а одного ока немає та кров тече по обличчю. Я в сльози... А він не чує мене. Напевно оглушило. Залишився інвалідом на все життя. Добігла до магазину, попросила, щоб дівчата викликали «швидку».

Мар'їнський район

За зібраними в результаті моніторингових поїздок даними нам стало відомо про щонайменше 180 випадків поранень цивільного населення на території Мар'їнського району. Однак офіційну статистику числа поранених серед цивільного населення не можуть надати ні представники охорони здоров'я, ні поліція.

Нами були надіслані інформаційні запити в ОМС району, поліцію, установи охорони здоров'я з проханням про надання загального числа постраждалих в ході збройного конфлікту на сході України. Однак отримати точну цифру так і не вдалося.

Інформація відсутня з різних причин: якщо поранення не серйозне, то потерпілий міг і не звертатися в поліцію і лікарню; відсутність безперешкодного доступу до медицини і поліції і т. д.

Проте, найбільшу кількість постраждалих зафіксовані в Мар'їнці та Красногорівці. Тільки в 2014 році за даними поліції Донецької області були поранені в результаті ведення бойових дій на території району 173 цивільних особи, 7 з яких — діти.

Нижче наведені дані про поранення цивільного населення з відкритих джерел, а також фрагменти тих інтерв'ю з постраждалими, які вдалося зібрати моніторинговій групі під час візитів на територію Мар'їнського району.

13 липня 2014 року Красногорівка зазнала масованого обстрілу з РСЗВ «ГРАД».

З цивільних загинули, в тому числі сімейна пара та не менше 5 були поранені.

Серед поранених була Д*.

З інтерв'ю з постраждалою:

«Був звичайний день. Спочатку було тихо. А потім одразу почало летіти. Це був «Град».

Стало зрозумілим, тому що на нашій вулиці лягло відразу 7 ракет, та по місту ще до 30.

Перша ракета по нашій вулиці припала якраз на мій двір.

Я чоловіка з роботи чекала. Сиділа у дворі картоплю чистила. Син в будинку був. Я почула гул, зрозуміла, що почалося. Кинула цю каструлю з картоплею, побігла в будинок сина попередити, що в підвал треба бігти.

Тільки ногу встигла на поріг закинути та все. Снаряд ліг саме на тому місці, де я з каструлею сиділа. Відстань від того місця до будинку маленька. Мені добре дісталася. Я не пам'ятаю нічого. Втратила свідомість. Потім вже в лікарні розповів син, що мене хвилю порвало.

І голову штопали, і руки, обличчя так взагалі геть — гляньте, як пошили... Щелепу поправити так і не змогли. Тепер як їм або п'ю що, то все з рота летить. Осколки по тілу не витягувати, бо небезпечно. Сказали, що будуть гнити потихеньку та самі повиходять. А слух так теж не повернувся. Одним вухом повністю чути перестала, а другим ледве-ледве».

31 липня 2014 року в Красногорівці від артобстрілу постраждав 5-поверховий будинок на кварталі Сонячний, вигоріло кілька квартир. Навпаки магазину АТБ місцевому чоловікові снарядом відірвало ноги.

21 серпня 2014 року в Мар'їнці був поранений у дворі власного будинку Ц*.

З інтерв'ю:

«Та як було... Як у всіх... Не чекав, не гадав. Працював в городі. Пострілювали. Але це справа така... Кожен день пострілюють. Чую біль. По руках та обличчю кров потекла. Зрозумів, що осколки. Пішов до хати до дружини. Викликали «швидку». Не приїжджали довго, тому що стріляли. Подзвонили сусідові, попросили, щоб до Курахово відвіз. Там мене обробили, щось витягали, щось залишили. Полежав кілька тижнів та додому відпустили. Так нормально все. На погоду ніє і, коли осколки, які залишились, ворушитися починають, то боляче звичайно.

Але я живий, то хоч... А жінку-то мою через рік на смерть під тим же деревом, де і я стояв, коли поранило...»

24 серпня 2014 року 7-річна дитина з батьками та тіткою на мікроавтобусі під'їжджали до села Березове. Несподівано в мікроавтобус влетіла міна, випущена з важкого знаряддя. Батьки хлопчика загинули на місці, а тітка та дитина були сильно поранені.

6 жовтня 2014 року в результаті обстрілу шахти імені Абакумова пошкоджено адміністративну будівлю. Також загинув один цивільний та троє поранені.

7 жовтня 2014 року в результаті обстрілу Красногорівки сильно постраждали вулиці Ломоносова, Чайковського, Нахімова.

Місцеві жителі повідомляють про двох загиблих, а також про серйозно пораненого хлопця, якому осколком відірвало пальці.

30 жовтня 2014 року за обстріл села Новомихайлівка поранення отримали два місцевих мешканця.

30 листопада 2014 року протягом доби в результаті обстрілів НП Мар'їнського району поранені 2 та загинуло 2 цивільних осіб.

7 грудня 2014 року в Мар'їнський райвідділ міліції з лікарні надійшло повідомлення про те, що до них з численними осколковими пораненнями доставлені 4 мешканця с. Новомихайлівка. Жертвами стали 1 чоловік та 3 жінки.

12 січня 2015 року в результаті артобстрілів Красногорівки зафіксовано 7 повідомлень про постраждалих мирних мешканців, 5 з яких поранені.

18 січня 2015 року житловий район Красногорівки потрапив під масований обстріл. Снаряди потрапили в приватні будинки по вул. Суворова, вул. Горького.

4 людини доставлені в лікарню з осколковими пораненнями: 3 чоловіка та дівчина 1997 року народження.

8-річна дівчинка з важкими пораненнями доставлена в лікарню.

20 лютого 2015 року в результаті обстрілу Мар'їнки та Курахова було поранено місцевого жителя 1975 р. н.

3 червня 2015 року в районі Красногорівки та Мар'їнки тривають запеклі ближні бої. Поранення отримали 3 місцевих мешканця.

З осколковими пораненнями в лікарню міста Курахове госпіталізовані 2 чоловіків 1965, 1987 років народження та 1 жінка 1953 року народження, яка постраждала в результаті обстрілу села Степове.

5 червня 2015 року в Мар'їнці протягом ночі були поранені 4 мирних мешканця.

14 червня 2015 року в Красногорівці в результаті обстрілу поранено одну людину.

17 червня 2015 року внаслідок обстрілу Мар'їнки 2 місцевих жителів отримали оскол-

кові поранення. Серед постраждалих пенсіонер 1947 року народження.

Також у дворі приватного будинку осколками було поранено жінку 1973 року.

19 липня 2015 року під час обстрілу села Первомайського постраждала 31-річна жінка та її дев'ятирічна донька. Жінка була поранена в руку, а дівчинка отримала травму голови.

14 серпня 2015 року біля 22:00 у час обстрілу села Солодке постраждали 2 цивільних чоловіків, 1974 та 1982 років народження.

19 серпня 2015 мешканець Мар'їнки був поранений у дворі приватного будинку по вулиці Шевченка.

27 серпня 2015 року в селі Старомихайлівка отримали поранення 3 людини.

28 серпня 2015 року в результаті обстрілу Мар'їнки поранена дитина 2008 року народження.

25 листопада 2015 року під час стрілецького обстрілу околиць Мар'їнки в своєму дворі поранений в живіт хлопець 1989 року народження.

В цей же день стало відомо ще про одного постраждалого чоловіка, 1960 року народження. Він також отримав вогнепальне поранення під час обстрілу околиць Мар'їнки зі стрілецької зброї. Потерпілий перебував у дворі свого будинку, коли отримав дотичне поранення спини.

22 грудня 2015 року 41-річний чоловік в Мар'їнці отримав вогнепальне поранення біля власного будинку. Близько 13:00 він повертався з магазину, раптом почув хлопок та біль в області грудної клітини.

4 лютого 2016 року в результаті обстрілу Мар'їнки серйозні поранення отримав місцевий житель.

З численними осколковими пораненнями голови, кінцівок, травматичною ампутацією пальців потерпілого 1954 року народження доставлено в лікарню Курахова.

Встановлено, що чоловік був травмований у власному дворі близько 20:00 під час обстрілу.

10 квітня 2016 року в Мар'їнці обстрілу піддався житловий квартал в районі вул. Миру. Внаслідок розриву снаряда поранення отримав місцевий житель 1956 року.

Господар будинку намагався сховатися в підвалі, коли поруч з ним вибухнув снаряд.

22 квітня 2016 року поранення отримала 36-річна жителька Красногоровки по вул. Маяковського.

5 червня 2016 року в результаті обстрілу Красногорівки місцева жителька отримала поранення.

14 червня 2016 року 77-річна мешканка Мар'їнки на вулиці Леніна була поранена в голову в результаті обстрілу міста.

15 червня 2016 року під час обстрілу в Красногорівці була поранена жінка 1961 року народження, яка проживає в мікрорайоні Сонячний.

17 червня 2016 року в результаті обстрілу Мар'їнки поранений мирний мешканець 1973 р. н. по вул. Шевченко.

19 червня 2016 року в Красногорівці в результаті прямого попадання снаряда в квартиру на 5-му поверсі в будинку по вул. Суворова постраждали дві місцеві мешканки 1940 та 1968 року народження. Обидві жінки доставлені в лікарню: у них численні осколкові поранення голови, тулуба та кінцівок.

14 липня 2016 року житель Мар'їнки 1976 року народження госпіталізований з пораненням кінцівки. У цей час чоловік перебував у власному дворі.

17 липня 2016 року обстріляли житлові райони Мар'їнки. В результаті місцева жителька отримала поранення.

Мешканка вулиці Тельмана перебувала на кухні, коли біля її будинку розірвався снаряд. Жінку поранило осколком.

18 липня 2016 року в Новомихайлівці під обстріл потрапили житлові квартали.

Коли люди бігли в підвали, щоб там сховатися від куль та снарядів, поранення отримали 2 особи: 67-річний місцевий житель та його 35-річна племінниця, яка разом з чоловіком приїхала до родичів у гості.

6 серпня 2016 року в Мар'їнці була поранена жінка 1940 року народження, яка проживає по вулиці Прокоф'єва.

10 серпня 2016 року в результаті прямого попадання в приватний будинок по вулиці Леніна в Мар'їнці осколкові поранення отримали діти

8 та 13 років. Снаряд потрапив в дах приватного будинку, осколками посікло кімнати. У цей час діти були вдома, на щастя, вони грали в дальній кімнаті.

18 серпня 2016 року у місцевого мешканця, загорівся будинок в результаті попадання снаряда в дах. Чоловік отримав опіки голови, рук та ніг.

6 листопада 2016 року вночі запеклий обстріл пережила Красногорівка.

В результаті попадання снарядів в будинку по вул. Островського осколком був поранений чоловік 1996 року народження та жінка 1975 року народження.

Чоловік перебував у дворі будинку.

О 23:40 до чергової частини Мар'їнського відділення поліції надійшло повідомлення від фельдшера швидкої допомоги, що до них звернувся чоловік 1953 року народження з осколковим пораненням потиличної області голови. У момент обстрілу він перебував у дворі свого будинку, годував собаку.

19 листопада 2016 року Красногорівка зазнала потужного обстрілу, що тривав 4 години.

В результаті біля під'їзду житлового будинку поранена 50-річна жінка. У неї контузія та осколкові поранення обличчя та кісті руки.

14 грудня 2016 року в результаті вибуху одиночного снаряда на центральній вулиці Прокоф'єва в Мар'їнці був поранений 62-річний місцевий мешканець, який в той час їхав на велосипеді.

Чоловік отримав осколкові поранення обох ніг.

15 грудня 2016 року в результаті обстрілу Мар'їнки постраждали 83-річна жінка та 60-річний чоловік.

16 грудня 2016 року мешканка Максимільянівки 1956 року народження отримала осколкове поранення стегна. Жінка була поранена в околицях Мар'їнки.

1 січня 2017 року внаслідок обстрілу в Красногорівці важке поранення отримав чоловік 1950 року народження. Було пряме попадання в п'ятиповерховий будинок по вулиці Суворова.

12 січня 2017 року обстріляли житловий сектор по вулиці Леніна в Мар'їнці.

64-річна місцева жителька в момент обстрілу перебувала на власному городі і була поранена.

31 січня 2017 року внаслідок обстрілу Мар'їнки жінка отримала поранення. У момент розриву снаряда жінка перебувала у дворі приватного будинку по вулиці Тельмана.

1 березня 2017 року внаслідок артилерійського обстрілу Красногорівки була поранена місцева жінка. Під вогонь потрапив приватний сектор по вулиці 1 Травня. Жінка в цей час перебувала в будинку. Під час чергового вибуху осколок залетів через вікно та поранив її. Пенсіонерка 1946 року народження отримала осколкове поранення правої руки.

Також жінка 1969 р. н. отримала тілесні ушкодження під час обстрілу вул. Донецькій.

2 квітня 2017 року осколкове поранення отримав в результаті обстрілу 15-річний житель Мар'їнки.

Потерпілий повертався додому від сусідів по вулиці Москаленко. Несподівано він відчув гучний звук, а потім — біль в районі правої ноги.

11 квітня 2017 року внаслідок обстрілу Мар'їнки поранення отримав 38-річний житель міста.

Чоловік був поранений у власному будинку під час вчорашнього обстрілу, який почався о 18:50. Потерпілий отримав осколкове поранення грудної клітини та живота, проте встиг прикрити дружину, завдяки чому вона залишилася неушкодженою.

22 квітня 2017 року, перебуваючи на власному городі по вулиці Шевченка в Мар'їнці, 37-річний чоловік, отримав осколкове поранення ноги.

25 квітня 2017 року в Мар'їнці під час обстрілу був поранений 30-річний волонтер.

29 квітня 2017 року житель Мар'їнки, перебуваючи у власному дворі по вулиці Поліграфічній, постраждав від вибуху. О 20:00 чоловік, перебуваючи у дворі, почув вибух. Він отримав осколкове поранення обличчя та струс мозку. Напередодні події чоловік проходив лікування в терапевтичному відділенні міської лікарні та поїхав в будинок за необхідними речами, де і потрапив під обстріл.

1 травня 2017 року приватний сектор Мар'їнки потрапив під обстріл, поранено 2 місцевих мешканців.

Коли почався обстріл 64-річний чоловік та його 43-річний син знаходилися на власному городі по вулиці Прокоф'єва 220. Постраждали отримали численні осколкові поранення спини, рук та ніг.

5 травня 2017 року за обстріл потрапила Красногорівка. Мінно-вибухову травму отримала мешканка Красногорівки 1960 року народження. Вона під час обстрілу перебувала на дачній ділянці, її госпіталізували з осколковим пораненням спини.

8 травня 2017 року Мар'їнці була поранена 51-річна жінка по вул. Жовтневій, 69.

28 травня 2017 року внаслідок обстрілу Красногорівки 3 місцевих мешканців отримали поранення та травми. Серед них — 2 жінки, які лежали в неврологічному відділенні міської лікарні.

Також в результаті попадання снаряда в житловий будинок по вул. Сковороди (колишня Ворошилова) поранення отримала жінка.

2 червня 2017 року одну з мін потрапила в житловий будинок по вулиці Прокоф'єва, в результаті чого 20-річна дівчина та 71-річний пенсіонер отримали осколкові поранення.

3 червня 2017 року в мікрорайоні Сонячний в Красногорівці поранена 64-річна жителька.

8 червня 2017 року біля 13:00 під час обстрілу Мар'їнки була поранена 50-річна жінка.

В ніч з 9 на 10 червня 2017 року під час обстрілу Мар'їнки в результаті обстрілу в житловому будинку по вулиці Жовтневої поранені 52-річний чоловік та 53-річна жінка.

У чоловіка відкритий перелом гомілки, осколкові поранення стегна, травматичний шок 2-го ступеня. У жінки відкритий перелом стегна, осколкові поранення обох стегон.

22 червня 2017 року під час обстрілу Мар'їнки в Садовому провулку поранена 43-річна жінка.

3 липня 2017 року під час обстрілу Мар'їнки поранення отримав 59-річний господар будинку по вулиці Жовтневій, коли він виходив з магазину додому.

21 липня 2017 року під час обстрілу Мар'їнки були поранені четверо місцевих жителів.

54-річна жінка постраждала на власному городі по вул. Героїв Чорнобіля.

Біля приватного будинку по вул. Молодіжна № 11 постраждали відразу 3 людини. Дівчинка 3,5 років отримала осколкове поранення передньої стінки живота, 14-річний хлопчик — осколкове поранення спини, правої гомілки та плеча, 19-річна дівчина — осколкове поранення лівого передпліччя та лівого стегна.

28 липня 2017 року в Мар'їнці поранений чоловік, який знаходився у власному будинку. Ввечері 35-річний чоловік отримав кульове поранення ноги по вулиці Прокоф'єва.

З інтерв'ю:

«Я був у будинку. Обстрілу не було. Тому і вів себе як зазвичай. Іноді відбувалися постріли зі стрілецької зброї. Я почув в одну мить дзвін скла та біль. Випадкова куля ймовірно була. У нас тут це звичайне явище».

Волноваський район

За зібраними моніторинговою групою даними в Волноваському районі в період з травня 2014 року по грудень 2017 року було поранено не менше 50 осіб. Однак точної цифри немає через те, що не ведуться реєстри поранених по всім районам і НП, де проходять бойові дії. А якщо ведуться, то інформація туди потрапляє не в повному обсязі.

Нижче наведено кілька прикладів і фрагментів інтерв'ю з людьми, які були поранені в результаті ведення бойових дій.

28 січня 2015 року біля 13:00 почався обстріл села Миколаївка. З інтерв'ю потерпілого в результаті обстрілу:

«Я, як завжди працював на фермі, на навантаженні. Тут бах-бах! Все в диму. А потім ударила хвиля. А потім на тільнику бачу кров. Ну думаю: «Все. Напрацювався».

Ну керівництво сказали, щоб водій відвіз мене в лікарню. А другого нашого парня-тракториста теж осколком зачепило. Тільки тому менше пощастило. Він помер на місці.

Мене в лікарню привезли, операцію зробили. Спасибі керівництву, що оплатили усе.

Ось тепер тільки шрами залишилися невеликі на грудях та спині».

2 червня 2015 року біля 07:00 обстріляне село Лебединське. В результаті мінометного обстрілу осколкове поранення грудей отримала місцева мешканка 1956 року народження. Постраждала доставлена в лікарню Маріуполя.

12 липня 2016 року в результаті ведення бойових дій в с. Трудівське поранення отримала мирна мешканка 1958 р. н.

17 лютого 2017 року 22.00 почався і тривав більше години обстріл селища Трудівське.

В результаті пошкоджено більше 15 будинків по вулицях Центральна, 60 років Перемоги та Щорса.

В результаті попадання снаряда в будинок по вулиці Центральній травмовані 15-річний хлопчик і його батько 43-х років. Постраждали знаходяться в Волноваської лікарні, у хлопчика — осколкове поранення передпліччя.

12 травня 2017 року 58-літня жителька села Чермалик отримала вогнепальне кульове поранення під час роботи на городі. Будинок потерпілої, розташований в 300 метрах від ЛЗ, а город відокремлює від позицій бойовиків тільки річка та відкрите поле. Крик жінки почув її чоловік та викликав «швидку».

23 травня 2017 року внаслідок обстрілів селища Яковлевка поранення отримав мирний мешканець Р. 1977 р. н.

Авдіївка

По зібраним в результаті моніторингу даним стало відомо про не менше ніж 500 випадків поранення цивільного населення в Авдіївці.

4 грудня 2014 року неподалік від Авдіївки, в Орлівці, в результаті обстрілу було поранено 4 людини, серед них — 6-річна дитина.

20 липня 2014 року з 14:30 до 15:00 у районі Авдіївського кар'єра розірвалося кілька снарядів. У міській лікарні Авдіївки повідомили, що до них звернувся один потерпілий з осколковим пораненням передпліччя.

17 січня 2015 року відбувся масований артобстріл Авдіївського коксохімічного заводу.

В результаті обстрілу поранення отримали 3 співробітників заводу, а також постраждало основне обладнання підприємства.

Також в результаті влучення снаряда в фазанарій на АКХЗ постраждали двоє співробітників.

20 січня 2015 року в результаті влучення снаряда в багатоповерхові житлові будинки на вулиці Молодіжна була поранена місцева мешканка.

26 січня 2015 року в результаті влучення снаряда на подвір'я багатоповерхівки важке поранення голови отримав хлопчик В., 2005 року народження.

5 лютого 2015 року в результаті обстрілів НП 12 осіб були поранені в Авдіївці, Єнакієве, Вуглегірську, Ясинуватському, Артемівському та Мар'їнському районі. Шість мирних мешканців загинули в Донецькій області за добу в результаті обстрілу.

20 квітня 2015 року близько 11:00 обстріляли околиці міста Авдіївка. За інформацією правоохоронців Донецької області, одна з мін потрапила в приватний будинок по вулиці Некрасова. Осколкові поранення отримала місцева мешканка. Жінка була госпіталізована в лікарню.

2 травня 2015 року біля 19:00 в результаті артилерійського обстрілу Авдіївки поранена місцева мешканка, 1975 року народження.

14 травня 2015 року о 17:20 в Авдіївці в результаті влучення снаряда в районі СШ № 2 (вулиця Корольова 11) був поранений підліток 2002 року народження.

Поранення дуже важке, дитині осколок пробив черевну порожнину і пробив легеню.

Тому у важкому стані був доставлений в лікарню. Його відразу виявили і не було великої втрати крові. Хлопчика доставили в лікарню, прооперували.

4 червня 2015 року житлові квартали Авдіївки обстріляли. Прямі влучення зафіксовані за адресами Ювілейний 1 та 4. Між 4 та 5 будинком по цій вулиці поранило чоловіка, 1969 року народження. З осколковим пораненням передпліччя він доставлений в міську лікарню Авдіївки.

11 червня 2015 року Авдіївка потрапила під обстріл. В результаті прямого влучення в житловий будинок осколкові поранення отримали дві людини, 1969 і 1971 років народження. Поранені доставлені в міську лікарню.

22 червня 2015 року за обстрілом опинилася вулиця Молодіжна в Авдіївці. Поранено двоє

місцевих мешканців: 21-річна дівчина і чоловік 1954 року народження. Під час обстрілу вони перебували в своїх квартирах, де і отримали осколкові поранення. Постраждалі були доставлені в лікарню Авдіївки.

12 липня 2015 року під час обстрілу в Авдіївці поранення отримали двоє цивільних.

У Димитрові чоловікові 1965 року народження ампутували руку. Другий потерпілий 1971 року народження з осколковими пораненнями тіла госпіталізований до лікарні Авдіївки.

За весь час бойових дій в Авдіївці загинули 43 мирних мешканця.

27 липня 2015 року Авдіївка в черговий раз зазнала потужного обстрілу, в результаті якого отримав осколкові поранення 80-річний пенсіонер.

В Авдіївці в результаті обстрілів з початку 2015 загинув 31 чоловік, ще 87 отримали поранення, троє з яких — діти (2002, 2006 і 2014 роки).

6 серпня 2015 року з 20:00 вівся вогонь по приватному сектору Авдіївки.

Зафіксовані влучення снарядів в районі будинків 262–264 по вулиці Леніна.

Осколкові поранення отримав чоловік похилого віку, 75 років.

У важкому стані його доставлено в міську лікарню.

8 серпня 2015 року, починаючи з 19:26 до 20:37 обстріляна Авдіївка. Спостерігачами СЦКК зафіксовані пошкодження приватних будинків в районі Стара Авдіївка по вулиці Леніна 233а, 248, 277 і вулиці Спортивна 16, 44, 48, 49.

Пошкоджено лінії електропередач по вулицях Чернишевського і Спортивна.

На присадибних ділянках зафіксовані воронки глибиною 80 см, діаметром 2,1 метра. Місцевий житель отримав важкі осколкові поранення.

9 серпня 2015 року в результаті обстрілу Авдіївки отримав осколкові поранення чоловік, 1958 року народження, район провулка Лісовий.

12 серпня 2015 року ввечері Авдіївка піддалася двогодинному обстрілу, в результаті чого постраждало 3 мирних мешканця. Осколкові поранення отримали жінка, 1954 року народження, і чоловіки, 1960 року народження та 1928 року народження.

29 березня 2016 року під час обстрілу 37-річний місцевий житель отримав кульове поранення голови. Чоловік отримав поранення голови у власному будинку: під час обстрілу куля залетіла у вікно. Потерпілому пощастило: «шалена» куля пройшла по дотичній і пошкодила тільки м'які тканини.

15 травня 2016 року близько 17:40 обстріляли житлові квартали Авдіївки. В результаті мінометного обстрілу 44-річний місцевий житель, який знаходився на автобусній зупинці по вулиці Леніна, отримав осколкове поранення. Медики констатували у нього мінно-вибухову травму, осколкове поранення і перелом лівого стегна.

22 травня 2016 року осколкові поранення отримала місцева мешканка Авдіївки.

Внаслідок прямого влучення снаряда 59-річна місцева жителька отримала осколкові поранення по вулиці Кірова, 225.

3 червня 2016 року біля 20:00 в Авдіївці під час обстрілу бойовиками поранений мирний мешканець. Чоловік 1982 року народження з кульовим пораненням ноги доставлений в лікарню. Місцевий житель отримав поранення, коли повертався додому по вулиці Калініна, яка знаходиться на околиці міста поблизу блокпоста бойовиків.

7 червня 2016 року біля 15:00 був обстріляний житловий масив Авдіївки. Один з снарядів розірвався на приватному подвір'ї, в результаті чого 58-річний господар отримав численні осколкові поранення. Під час вибуху чоловік знаходився в своєму дворі по вулиці Кірова. Потерпілого було госпіталізовано.

11 червня 2016 року під час обстрілу околиці Авдіївки був поранений 11-річний хлопчик. Хлопчик катався на велосипеді біля свого будинку по вулиці Ломоносова, коли через лісопосадку з боку окупованої території почалася стрілянина. Куля потрапила дитині в ногу. З наскрізним пораненням гомілки, пошкодженням м'яких тканин хлопчик був доставлений в міську лікарню.

22 червня 2016 року в Авдіївці під обстріл потрапили мирні квартали. В результаті обстрілу було поранено місцевого жителя на вулиці Орджонікідзе.

4 липня 2016 року, близько 20:00 87-річний місцевий житель Авдіївки, перебуваючи у дворі

свого домоволодіння отримав осколкове поранення в результаті обстрілу. Чоловік вийшов покурити на своє подвір'я по вулиці Ломоносова, саме в цей час і був поранений осколком міни, який зачепив його вухо.

17 липня 2016 року в результаті обстрілу по вулиці Лермонтова поранений Новаков Олександр 1974 року народження. Він отримав осколкові поранення і був відправлений на «швидкої» до лікарні.

21 липня 2016 року в результаті нічного обстрілу Авдіївки на власному подвір'ї по вулиці Спортивній близько 20:00 отримав осколкове поранення руки місцевий житель.

В результаті вибуху снаряда 63-річний мирний житель отримав поранення.

23 липня 2016 року в Авдіївці в результаті обстрілу отримала поранення мирна мешканка.

5 серпня 2016 року в лікарню був доставлений чоловік з вогнепальним пораненням плеча. Місцевий житель, 1952 року народження, отримав поранення, перебуваючи в будинку приватного сектора по вулиці Кірова.

15 серпня 2016 року стало відомо про двох поранених в результаті обстрілу мирних мешканців Авдіївки.

6 вересня 2016 року біля 19:20, перебуваючи на городі власного будинку по вулиці Металургів (Червоноармійській), в районі біля промзони, жінка отримала вогнепальне поранення.

Медики констатували у жінки вогнепальне поранення живота з виходом в області лопатки.

17 вересня 2016 року в Авдіївці при спробі розібрати знайдений ними реактивний вогнемет трагічно загинули двоє місцевих мешканців.

24 вересня 2016 року біля 13:00 у Авдіївському відділенні поліції надійшло повідомлення про те, що в місцеву лікарню госпіталізовано чоловіка з вогнепальним пораненням.

Чоловік отримав поранення, перебуваючи у дворі свого будинку по вулиці Ясинуватській в районі промзони. Ця вулиця потрапляє під обстріл навіть з стрілецької зброї.

Потерпілий отримав вогнепальне поранення, стан важкий, але стабільний, був спрямований у лікарню міста Покровськ.

3 листопада 2016 року ввечері в Авдіївській лікарні було госпіталізовано місцевого мешканця, чоловік, який отримав осколкові поранення у дворі свого будинку.

30 листопада 2016 року під час обстрілу Авдіївки поранення черевної порожнини отримав мирний мешканець 1967 року народження. Рано вранці, близько 6:00, був відкритий вогонь по цивільних кварталах прифронтового міста. Потерпілий був поранений осколками від снаряда, який розірвався в його дворі.

49-річний чоловік був госпіталізований в місцеву лікарню.

29 січня 2017 року внаслідок обстрілу житлових масивів біля Авдіївської промзони, в районі вулиць Заводська і Седово, двоє місцевих отримали поранення.

Чоловік 1976 року народження на момент обстрілу знаходився у дворі. Поруч з ним розірвалася міна. Отримав осколкове поранення спини, стегна і обличчя.

Також осколкове поранення стегна і спини отримала 57-річна жінка, яка йшла додому, коли поруч розірвалася міна. Її також госпіталізували в лікарню.

Також відомо про поранення місцевого жителя 1991 року народження в цей день.

31 січня 2017 року у 5 годині ранку в результаті обстрілу житлового будинку по вулиці Колосова був поранений місцевий житель 1975 року народження.

1 лютого 2017 року у лікарню звернувся місцевий чоловік 1940 року народження з осколковими пораненнями передпліччя. Поранення потерпілий отримав 31 січня в 19:00 під час обстрілу вулиці Колосова. Також поранення гомілки отримала дружина потерпілого.

Також в результаті серії ранкових обстрілів міста в цей день поранення отримав 63-річний місцевий житель з вулиці Металургів. З мінно-вибухової травмою він був госпіталізований в місцеву лікарню.

2 лютого 2017 року троє поранені — начальник МНС 1972 року народження (доставлений в реанімацію міста Покровськ), місцева мешканка і фотокореспондент, громадянин Великобританії 1983 року народження.

9 лютого 2017 року в Авдіївці були поранені двоє місцевих мешканців, чоловіки 1967 і 1957 років народження. Близько 14:40 було завдано масований удар по вулицях Соборна і Тургенєва.

На момент обстрілу один з потерпілих — 49-річний чоловік знаходився у дворі власного будинку по вулиці Соборній. З пораненнями руки і лопатки був госпіталізований в місцеву лікарню.

60-річний чоловік їхав по вулиці Тургенєва на велосипеді. Його зачепило осколком снаряда, який розірвався неподалік.

16 лютого 2017 року на зупинці, район вулиці Рубіновий (колишня Семашко), отримав поранення в ногу чоловік, 1983 року народження.

17 лютого 2017 року біля 17 години завдано удар по мирних кварталах. Снаряди потрапили в багатоповерховий будинок, зруйновані два поверхи. Постраждали два юнаки, рідні брати 1997 і 2002 років народження.

18 лютого 2017 року в Авдіївці загорілася квартира в п'ятиповерховому будинку по проспекту Центральному в результаті обстрілу. В результаті пожежі постраждав власник квартири 1958 р. н., який був госпіталізований в центральну міську лікарню Авдіївки.

9 березня 2017 року в Авдіївці під обстріл потрапила вулиця Леваневського. 36-річний житель приватного домоволодіння вийшов у двір, щоб набрати дров, як неподалік впав снаряд. В результаті вибуху чоловік отримав осколкове поранення голови. Потерпілого госпіталізовано в міську лікарню.

14 березня 2017 року в Авдіївці в результаті обстрілу поранено волонтера, жінку 1980 року народження, яка отримала мінно-вибухове поранення при обстрілі промислової зони.

19 березня 2017 року розстріляли стару частину міста. Зруйнований будинок на вулиці Колосова, 139, трапилась пожежа. Отримала поранення жінка 1949 року народження.

24 березня 2017 року, близько 14:30 у дворі власного будинку по вулиці Леваневського в старій Авдіївці кульове поранення отримав місцевий 62-річний житель.

Правоохоронці Донеччини повідомили, що з початку 2017 року Авдіївки через обстріли по-

шкоджено 347 приватних будинків і 137 квартир в багатоповерхівках.

Від куль, осколків мін і снаряд загинули в цьому році 5 місцевих мешканців, 18 отримали поранення.

6 квітня 2017 року внаслідок обстрілу міста поранення отримав 62-річний місцевий житель у власному городі по вулиці Шевченка, яка знаходиться недалеко від промислової зони.

4 травня 2017 року біля 11 ранку в результаті мінометного обстрілу в Авдіївці було поранено дві жінки 55 років і 81 рік на вулиці Спортивній.

23 травня 2017 року вісім снарядів потрапили в приватні будинки на вулицях Лермонтова, 45, Кірова, 96, Леваневського, 16 і Колосова 94, 96. Один чоловік 1987 року народження отримав поранення голови.

Бахмутський район

23 липня 2014 року в Горлівці під час бойових дій на територію Мічурінський виправній колонії потрапили 12 снарядів. В результаті черговий помічник начальника колонії і двоє засуджених отримали осколкові поранення. Двоє — загинули.

31 січня 2015 року в результаті обстрілу села Луганське осколкові поранення отримали мирні жителі. Мати, 1982 року народження, і дочка, 2009 року народження. Постраждали доставлені в міську лікарню Артемівська.

14 лютого 2015 року у 15:45 ракетного обстрілу зазнало селище Дослідне. Одна з ракет знищила фельдшерсько-акушерський пункт, дві ракети влучили в гуртожиток місцевого ліцею, одна розірвалася у дворі школи і ще одна — у дворі приватного житлового будинку. В результаті обстрілу один з місцевих мешканців отримав поранення середнього ступеня тяжкості і був госпіталізований в Артемівську лікарню.

26 квітня 2015 року в результаті обстрілу селища Новолуганське було поранено двох підлітків 1998 і 1999 р. н.

Дітям на місці була надана медична допомога, поранення виявилися легкими. Крім поранень, які отримали діти, в результаті влучення снаряда згорів автомобіль ВАЗ-2105. Осколками пошко-

джені вікна фільтрувальної станції та деяких житлових будинків.

7 травня 2015 року були поновлені артобстріли по всій ЛЗ, в результаті влучення снарядів отримали поранення три мирних жителя: два — у селищі Калинівка.

До лікарні з мінно-вибуховими травмами доставлені 58-річний житель села і його 39-річний син, житель селища Луганське.

Правоохоронці встановили, що батько і син потрапили під обстріл, коли пішли на пасовище забрати корову. Постраждалих доставили в лікарню міста Світлодарська, де їм була надана медична допомога. Батько, який отримав тяжкі тілесні ушкодження, госпіталізований в лікарню Артемівська з діагнозом: «мінно-вибухова травма, проникаюче осколкове поранення грудної клітини». Син після надання допомоги проходить лікування вдома.

14 травня 2015 року під обстріл потрапило селище Луганське. В результаті обстрілу поранений хлопчик 7 років. Потерпілого доставлено в Артемівську районну лікарню.

4 червня 2015 року в селі Луганське чоловік 1939 року народження отримав осколкове поранення плеча в результаті розриву снаряда в його городі.

4 червня 2017 року внаслідок обстрілу НП Зайцеве поранена 24-річна мирна мешканка.

82-міліметрова міна вибухнула у дворі житлового будинку, через годину постраждалу госпіталізували в Бахмутську лікарню.

8 березня 2017 року волонтери Юлія Толмачова та Сергій Адам'як були поранені в результаті снайперського вогню в районі Зайцеве. Обидва постраждалих прооперовані в Бахмуті і доставлені в Дніпро санавіацією.

14 березня 2017 року в селищі Луганському в результаті обстрілу була поранена місцева мешканка. Жінка, 1954 року народження, отримала осколкове вогнепальне поранення стегна і в травматичному шоці була відправлена до лікарні. Вона перебувала на власному городі по вул. Степовий. Це одна з крайніх вулиць, розташована на лінії зіткнення.

15 березня 2017 року в результаті обстрілів в Луганському та Благодатному постраждали дві мирні мешканки.

Мешканка селища Луганське отримала вогнепальне поранення і була госпіталізована в травматологічне відділення центральної районної лікарні Бахмута.

Пенсіонерка отримала поранення на власному городі.

Мешканку Благодатного з вогнепальними пораненнями доставили в реанімаційне відділення тієї ж лікарні.

18 грудня 2017 року бойовики обстріляли Новолуганське з реактивних систем залпового вогню. Поранено 12 місцевих мешканців.

Маріуполь

13 квітня 2014 року о 16.45 близько 500 людей в масках і з битками прийшли до будівлі Маріупольського міського управління міліції. У будівлі проходив мітинг за єдину Україну. Між мітингувальниками зав'язалася бійка, в результаті якої постраждало 15 українських активістів. 6 з них з пораненнями різної тяжкості (переломи і травми голови) знаходяться в реанімації.

За словами представника поліції: *«Ми знаходилися на вулиці і всіляко намагалися запобігти конфлікту. Все-таки нам це вдалося, протестуючі розійшлися, зараз у міськуправлінні нікого немає. У міськуправлінні знаходилися співробітники міліції, які несли службу, але більша частина була задіяна на охороні громадського порядку в місці проведення масових заходів»*.

16 квітня 2014 року невідомі в камуфляжі сірого кольору почали штурм військової частини МВС № 3057 в Маріуполі. Як повідомляють очевидці події, захоплення почалось о 20:30.

До військової частини під'їхали мікроавтобуси. З них висадилися люди в сірій формі, балклавах. Багато з георгіївськими стрічками. Вони вишикувалися по периметру військової частини і стали закидувати на її територію вибухові пристрої.

У відповідь пролунали постріли. Солдати стріляли в повітря.

Перестрілка тривала близько 20 хвилин. Загарбники вимагали видати їм зброю, але отримали відмову. Після чого стали по рації вимагати

підкріплення. Запросили також доставити їм коктейлі Молотова.

Чисельність нападаючих досягла 500 осіб.

О 22:20 вечора стало відомо про одного постраждалого. Чоловік з вогнепальним пораненням був доставлений в одну з лікарень міста. Швидка забрала його від Маріупольської міськради.

Всього травмовано до 12 осіб.

В 00:25 стало відомо, що в районі школи № 9 двоє людей з вогнепальними пораненнями. У одного пошкоджена спина, в іншого — травмовано щелепу і ногу. О 01:31 стало відомо, що перестрілка була і в районі підземного переходу. Надійшла інформація про 4 загиблих за кілька годин.

24 квітня 2014 року в Маріуполі міськраду звільнили від загарбників, але потім вони заявили, що відбили «штурм».

Близько 20 чоловік почали бити загарбників міськради. Ті, в свою чергу, викликали міліцію. Приїхали правоохоронці, які забрали частину людей до райвідділу.

Відомо про 5 постраждалих з боку загарбників мерії. Їх з різними травмами відвезли до міських лікарень.

21 вересня 2014 року в результаті обстрілу поранений 16-річний підліток в Маріуполі.

Також в лікарню звернувся робітник з «Азовсталі». Чоловік потрапив під мінометний обстріл у Виноградному (передмістя Маріуполя).

4 жовтня 2014 року в Маріуполі група невідомих обстріляла маршрутне таксі № 124.

Це сталося о 22.35 на пр. Перемоги в районі кінотеатру «Союз». Постраждало 3 особи.

За словами очевидців відомо, що маршрутку обігнав автомобіль таксі, після чого прозвучало дві автоматні черги. В результаті чого кілька людей було поранено і одна з куль пробила автобус.

У лікарню Маріуполя поступили три хлопця, одному з яких куля потрапила в голову. Другий госпіталізований з осколковим пораненням голови.

2 листопада 2014 року близько блокпоста на вулиці Таганрозькій в Маріуполі під час огляду цивільного автомобіля стався вибух. В результаті інциденту двоє військових загинули і один був

поранений. Водій також з пораненнями доставлений в лікарню.

Інцидент стався 7:28 вранці. За версією слідства була спроба провезення вибухівки через блокпост. У момент огляду автомобіля вибухівка здетонувала. Водій не знав, що він перевозив.

24 січня 2015 року Маріуполь зазнав масованого обстрілу з РСЗО «Град». В результаті було поранено 118 цивільних мешканців.

З інтерв'ю одного з потерпілих: «24 січня 2015 року приблизно о 9 годині ранку, я вийшов за продуктами зі своєї квартири, в якій проживаю з сім'єю. Пішов в магазин АТБ. Підійшовши до входу в магазин АТБ, приблизно о 9:20, почув вибухи, що наближаються з боку сходу.

Згадав, як нас вчили по телевізору військові, що в разі обстрілу потрібно лягати і ховатися за сходинок або бордюр на дорозі, так як від снаряда під час розриву осколки летять паралельно землі, і, якщо встигнути сховатися за бордюр, осколки від снаряда пролетять повз та не зачеплять.

Я встиг впасти за сходинок, після чого через кілька секунд снаряд потрапив в торговий павільйон «Єва» який знаходиться біля входу в АТБ. Незважаючи на те, що я встиг впасти за сходинок, все одно отримав осколкові поранення в живіт, ліву ногу (стегно) і праву стопу.

У зв'язку з шокним станом я не можу назвати точно час, коли прибула «швидка допомога». Звідки вона взялася, не пам'ятаю. Напевно, хтось викликав, і мене відвезли в міську лікарню.

Там відразу прооперували. Лікарі вирішили з ноги осколок не діставати, сказали небезпечно, можна під час операції пошкодити нервові закінчення і це призведе до серйозних проблем з ходьбою.

Під час перебування в реанімації і хірургічному відділенні медикаменти купувалися фондом Ріната Ахметова. Умови та медичне обслуговування було відмінне, лікування проводилося безкоштовно.

Один осколок так і залишився біля лівого стегнового суглоба, тому іноді німіє нога. Постійний стан тривоги, погано сплю, дратівливість не проходить.

Зустрічався з представниками ЗМІ, змісту бесіди не пам'ятаю, в той час по телевізору часто говорили про обстріли «Східного» в Маріуполі».

З інтерв'ю іншої потерпілої: «24 січня 2015 року в Маріуполі поранило мого 14-річного сина.

Ми разом вийшли купити питної води.

Не доходячи до магазину, ми почули залпи важкого зняряддя.

Побігли під козирок нашого під'їзду. Я перша підбігла до під'їзду, так як ключ від під'їзду був у мене, син трохи позаду.

У цю ж секунду біля будинку впав снаряд. Мій син упав, з його правої ноги текла кров. Я підтягла його до під'їзду під козирок, відразу не зрозуміла, що у нього за поранення.

Через кілька хвилин зрозуміла, що він отримав осколкові поранення в ногу та руку. Текла кров з ноги та руки. Я спробувала викликати «швидку допомогу» по мобільному телефону, але не було зв'язку. Кілька разів спробувала, не вийшло. Машин навколо не було. Раптом з'явилася одна легкова машина та водій відвіз нас в лікарню, де медперсонал надав допомогу. Сина прооперували відразу ж. Потім 10 днів пролежав у лікарні.

Після виписки з лікарні, за допомогою більше ми не зверталися. Але три осколка в тілі дитини, так і залишилися.

Після того що сталося, дитина постійно здригається від різких звуків. Він боїться, що раптом це повториться знову».

З інтерв'ю ще однієї постраждалої під час обстрілу: «24 січня 2015 року з 8:00 я була на роботі в магазині. Раптом приблизно о 9:20 почула за вікном магазину вибухи. Все сталося настільки швидко, що я не встигла зрозуміти, як артилерійський снаряд прилетів прямо під колону магазину, де я перебувала.

Осколки залетіли в магазин, і я отримала важкі осколкові поранення в область верхньої губи, лівого передпліччя, обох нижніх кінцівок.

Відразу хлинула кров, був шок, через кілька секунд боліло все, але я виповзла на дорогу, навпроти 5-ої школи, на кутку будинку.

Проходили перехожі, я просила людей викликати «швидку», але ніхто не викликав.

На кутку будинку була аптека, до якої я доповзла. Працівники аптеки мене перебинтували і викликали «швидку».

Хвилин через 25–30 приїхала «швидка допомога» і мене доставила до міської лікарні ім. Мацуки № 4, а до її приїзду я лежала на підлозі в аптеці перебинтована і стікала кров'ю.

У лікарні прооперували, в той же день, і 13 лютого 2015 року виписали.

Після всього цього, я більше року не могла сама пересуватися.

На момент лікування в лікарні, і після 2-місячної реабілітації, допомагав фонд Ріната Ахметова «Допоможемо». Подальше лікування та медикаменти по сьогоднішній день здобуваю за свій рахунок, суми бувають різні.

Допомоги зараз на лікування немає ні від кого, з останніх сил та з мізерної пенсії намагаюся хоч якось існувати в цьому житті.

Дуже великі витрати на медикаменти і при цьому дуже багато відмовляю собі навіть в їжі, рідко купую м'ясо, рибу, сметану, сир — який необхідний для розвитку кальцію. Залишається грошей після покупки медпрепаратів переважно на хліб і молоко.

Похитнувся психологічний стан, з'явилися дратівливість, дуже важко пересуваюсь після поранення».

24 січня 2015 року в Маріуполі О* отримала поранення під час масованого обстрілу міста.

З інтерв'ю постраждалої: «Приблизно о 9:20 ранку я прийшла на роботу, працюю продавцем на ринку «Київському».

Тільки відкрила двері магазину і раптом за спиною загриміли вибухи.

Поруч почали падати снаряди, скільки не можу сказати, але кілька вибухів було точно, я відчула гострий біль в нозі і впала, зрозуміла, що мене поранило. Я доповзла до сусіднього магазину і лежала на підлозі, поки не припиниться обстріл. Після того, як все стихло, перехожі, які були на ринку, допомогли мені дійти до дороги і сісти в швидку допомогу, яка вже там стояла.

Я здивувалася, бо не викликала і не просила нікого викликати швидку допомогу. Швидка допомога відвезла мене в міську лікарню № 4 ім. Мацуки.

Там мені відразу обробили рани і наклали гіпс. 28 січня 2015 роки мені видалили осколок з лівої стопи.

4 лютого видалили сторонній предмет з лівої гомілки та правого стегна.

У стаціонарі маріупольської лікарні я пролежала до 11 лютого 2015 року.

Після мене на автомобілі швидкої допомоги перевезли в обласну клінічну лікарню ім. Мечникова міста Дніпропетровська, де я пройшла курс реабілітації.

19 березня 2015 роки мене виписали в задовільному стані. Після виписки протягом року проходила реабілітацію перебуваючи вдома.

Вдома ходила на милицях і боялася вийти з дому, думала впаду на вулиці і не встану.

Я втратила роботу, стала вразливою, плаксивою, на тілі багато рубців, які треба приховувати, тому що рубці не прикрашають тіло дівчини.

У мене III група інвалідності.

Зверталася до фонду Ріната Ахметова — частково допомогли з медикаментами.

24 січня 2015 року під час масованого обстрілу міста Маріуполь, поранення отримав Р*.

З інтерв'ю з потерпілим: «Вранці, близько 9:00, вийшов за хлібом в хлібний кіоск по вулиці Станіславського. Купивши хліб, я не поспішаючи йшов у напрямку вулиці Київська.

Раптом приблизно о 9:30 почув вибухи, від важких знарядь. Я спробував сховатися біля магазину «Продукти» на вулиці Київській. Все сталося настільки швидко, що я тільки забіг в магазин, і впав на підлогу, як артилерійський снаряд впав поряд з магазином. Осколки залетіли в магазин, і я отримав осколкове поранення в область стегна.

Відразу хлинула кров, був шок, деякий час, хвилини п'ять, пролежав на підлозі.

Потім скочив на ноги і в шоковому стані побіг додому, де була моя маленька донька і дружина.

По дорозі, коли біг, по вулиці Київській бачив тіла, які лежать на землі.

Прибіг додому, дружина побачила, що у мене з ноги тече кров, почала викликати швидку. На 103 неможливо було додзвонитися, то чи

зв'язку не було, то чи багато викликів було. Хвилини через 25–30 приїхав мій товариш (якому я подзвонив) на своїй машині і відвіз мене в міську лікарню ім. Мацуки № 4. У цій лікарні мене не взяли. Ми змушені були їхати в інший район в лікарню № 1, де мене прийняли на лікування.

Відразу ж мене прооперували, потім пролікували все безкоштовно, витрати з лікування та оперування, взяло на себе місто».

Новоайдарський район

По зібраним в результаті моніторингу ХПГ стало відомо про поранення не менше ніж 35 цивільних осіб. Нижче наведено кілька епізодів та фрагментів інтерв'ю з постраждалими.

26 травня 2014 року автобус, що виконував рейс Луганськ–Сєвєродонецьк, потрапив під обстріл в районі залізничного переїзду в Новоайдарі. Увечері близько 18.15 автобус обігнали дві легкові машини. Чий блокпост — пасажирів не зрозуміли, українського прапора на ньому не було.

З цього блокпоста по машинам навздогін відкрили стрілянину, прострелили колеса, і ті зупинилися. З них стали вискакувати люди і виповзати поранені. Люди в камуфляжі і масках переслідували втікачів і поклали їх обличчям на землю.

Після цього дали чергою перед автобусом, і він зупинився.

Водій сказав пасажирам вибиратися назовні. Пасажирів намагалися сховатися, повзти, але однієї з жінок куля по дотичній здерла шкіру з голови, а чоловікові прострелили ногу.

Люди сховалися за стінами розташованого поруч кафе, господар пустив їх всередину, посадивши на підлогу, щоб голови були нижче рівня підвіконня.

Постраждали ще двоє — жінка за кермом «Ланоса», який опинився в епіцентрі подій, і місцевий мешканець.

Жінці куля потрапила в хребет і трохи пізніше, коли під'їхала місцева «швидка», її відправили до Луганська.

Місцевий мешканець отримав поранення голови з витіканням мозкової речовини. Він був

доставлений в Новоайдарський ФАП, де залишений, так як був нетранспортабельний.

Нападники кинули поранених і одного, як стверджують очевидці, вбитого в автобусі, розгорнули, і, мабуть, повернулися на свій блокпост.

7 липня 2014 року в результаті бойових дій в місті Щастя постраждали мирні мешканці, всім надано кваліфіковану медичну допомогу. Зокрема, поранений мирний житель по вулиці Челюскінців.

50-річний чоловік госпіталізований до лікувального закладу з пораненням ноги. Також в районі автовокзалу Луганська в результаті артобстрілу постраждали шість чоловік. Всі вони були доставлені в лікувальні установи міста і госпіталізовані.

В м. Щастя в лікарню також були доставлені двоє людей, один з них пізніше помер.

31 серпня 2014 року близько 13:00 завдаю удару по позиціях ЗЗФ поблизу міста Щастя. Постраждали як військові, так і місцеві жителі. За інформацією медиків, загинули 2 і більше 10 людей поранені.

26 вересня 2014 року біля 12:35 у результаті обстрілу м. Щастя поранено 16 місцевих мешканців, троє — важко.

Із інтерв'ю однієї з постраждалих під час обстрілу: «Це трапилося 26 вересня 2014 року в 11 годині дня в сквері Пам'яті в місті Щастя.

Ми сиділи з подругою на лавці, коли почули вибух. Переді мною впала жінка на велосипеді, жінка похилого віку. Свідки були в магазині навпроти, куди мене вже поранену притягла подруга.

Нас було багато поранених по Щастю.

Обстріл вівся з Веселої гори. В цей час там сиділи кадировці, от не чеченці, а кадировці. Вони там перебували в цей час, це я точно знаю.

У той день ще загинула жінка, але я не знаю її. Нас везли на «швидкій» і спочатку сказали під'їхати на Донецьку 38, черепно-мозкове поранення.

Потім сказали «відбій, тут вже труп». Жінці було 42 роки, але я не знаю її. І в цей же день була поранена моя знайома, ми з нею були на перев'язках, в хірургії Щастя.

Подруга затягла мене в магазин, тому що ще тривав обстріл. І ми не могли спочатку взагалі зрозуміти, що відбувається, тому що снаряд так близько розірвався, що хиталося повітря, летіли ось ці маленькі осколки. І коли я побачила, що у мене з правого рукава капає кров, то зрозуміла, що поранена.

Люди в магазині наклали джгут. Нас, всіх поранених, забрала «швидка» в лікарню у Щасті. Там і військових привезли, які поранені були, і ми цивільні.

Потім допомога надавалася в лікарні. Все робилося так швидко, так злагоджено. Більш важкі пацієнти були прийняті відразу ж. Я сама ходила ногами, мене відразу подивилися на комп'ютері і відправили на операційний стіл. Але тут я вже втратила свідомість. Мене привели до тями, сказали, що жити буду, кістки не зачеплені. Все пройшло через тканини м'які. Дуже кваліфікована була допомога і так же іншим людям теж.

Рана загоїлася, зняли шви і все.

Напевно, до кінця свого життя, я буду чути постріли. Як починаються феєрверки, у мене починається потік сліз і істерик. Відразу хочеться кудись сховатися».

4 жовтня 2014 року в місті Щастя днем продовжили обстріл. З міномета потрапили в Будинок культури, де в цей момент проходило одруження. Поранення отримали чоловік і жінка, яку через важку травму відвезла «швидка» допомога.

Також сильно поранений місцевий хореограф В. У нозі у нього засіли чотири осколки і ще один — в черевній порожнині.

Снаряди також потрапили в район ринку, музичної школи, в сквер біля Будинку культури, автостанцію, середню школу № 46.

Також в результаті мінометного обстрілу околиць м. Щастя поранено 9 мирних мешканців.

11 жовтня 2014 року під час чергового мінометного обстрілу Луганської ТЕС в Щастя осколком була поранена 50-річна працівниця електростанції, яку госпіталізували.

17 листопада 2014 року в Трьохізбенці один з артилерійських снарядів вибухнув на приватному подвір'ї і важко поранив 43-річну жінку — їй відірвало ногу.

З села Трьохізбенка фельдшер місцевого медпункту схвилювано повідомила про те, що під час мінометного обстрілу поранено жінку. Через нестихаючі обстріли «швидка» допомога приїхала не відразу.

З інтерв'ю з сусідкою постраждалої: *«На «швидкій» «відповіли, що приїдуть, коли все вщухне. А коли все вщухне, нікому невідомо. Коли додзвонилася в поліцію, то там якраз перебував якийсь начальник. Він наказав негайно піднімати по тривозі чергову групу в повному складі. Приїхали дві машини з військовими або поліцією. Не зрозуміло було. Всі ж в формі. Їй зробили укол знеболюючий і зупинили кров. Вирішили везти її назустріч «швидкій». Доставили Н* в лікарню в Райгородці. Відразу ж зробили операцію. Нозу довелося ампутувати. І багато крові вона тоді втратила. Між іншим, кров для Н* прийшов здавати майже весь райвідділ».*

20 листопада 2014 року о 15:45 з території с. Весела Гора обстріляно м. Щастя, в результаті чого четверо місцевих мешканців (1963, 1977, 1996, 1997 р. н.) з осколковими пораненнями госпіталізовані в районну лікарню.

3 грудня 2014 року в Щасті в результаті нічного обстрілу з установок «Град» кілька снарядів і мін потрапили в житлові будинки на вул. Дружби, Республіканській та Гагаріна, в результаті чого були поранені мирні жителі.

Чоловіка 1977 року народження поранило осколком снаряда в передпліччя, а жінка 1961 року народження отримала осколкове поранення правої руки.

12 січня 2015 року близько другої години після півночі з боку с. Весела Гора обстріляли Щастя з мінометів. Кілька мін вибухнули поблизу ТЕС і важко поранили 38-річну жінку — чергову стрілочного поста, яка пропускала на ТЕС залізничний ешелон з вугіллям. Постраждалу з п'ятьма осколковими пораненнями доставили в лікарню.

14 січня 2015 року дві людини — 59-річна жінка і 68-річний чоловік — отримали осколкові поранення і доставлені в лікарню.

26 січня 2015 року двічі з боку селища Весела Гора стався артилерійський обстріл у напрямі

вулиця Пріозерна, профілакторію, стадіону і району теплоелектростанції в м. Щастя. В результаті обстрілу отримали поранення місцеві жителі — чоловік і жінка 1960 і 1969 років народження.

27 січня 2015 року обстріли Щастя з боку Веселої Гори продовжилися. Пошкоджено 4 будинки на вул. Енергетиків та Гагаріна.

На вулиці Республіканській в результаті влучення снаряда в житловий будинок, поранені три людини, в тому числі — 7-річна дитина.

18 квітня 2015 року під час бою в Трьохізбенці поранені двоє мирних мешканців. Подружжя у віці 63 і 61 рік отримали осколкові поранення від снаряда, який залетів у житловий масив.

1 травня 2015 року в результаті обстрілу поранена місцева мешканка в селі Кримське. Жінка 1941 року народження отримала важке осколкове поранення в власному дворі. Постраждала була доставлена в лікарню міста Лисичанська.

15 травня 2015 року мирний житель поранений в результаті обстрілу села Кримське. Одна з мінометних мін вибухнула у дворі житлового будинку і осколками поранила господаря — чоловіка років 40.

З інтерв'ю з родичкою постраждалого: *«Чую, як він закричав. Він хрещеник мені, закричав не своїм голосом. Виходжу, а він лежить, лежить і кров свище. Першу допомогу ми з сусідами йому самі чинили. Потім приїхала «швидка» забрала його».*

25 травня 2015 року три бійця батальйону територіальної оборони Збройних сил України, а також кілька місцевих мешканців поранені в результаті нападу більше 50 озброєних людей на ряд виборчих дільниць в Новоайдарському районі.

Внаслідок хаотичної стрілянини отримали вогнепальні поранення кілька місцевих мешканців. Також поранено трьох бійців батальйону територіальної оборони.

30 травня 2015 року протягом дня з села Весела Гора обстрілювали Щастя. Під час одного з обстрілів мінометна міна залетіла в житловий масив і поранила місцевого жителя. Осколкові поранення отримав 66-річний чоловік, який перебував у цей час у дворі. Поранений госпіталізований в лікарню.

4 липня 2015 року в результаті обстрілу було поранено двоє мирних мешканців 1974 і 1986 року народження в м. Щастя.

7 липня 2015 року вночі з боку с. Весела Гора обстріляли з мінометів територію Луганської теплоелектростанції в м. Щастя.

Дві міни потрапили в розподільче обладнання, одна — в дах турбінного цеху.

У зону вогню потрапили двоє мирних мешканців, які ловили рибу в каналі поблизу ТЕС. Обидва отримали поранення.

31 серпня 2016 року через обстріли в місті Щастя згорів приватний житловий будинок, 28-річна місцева жителька отримала поранення. Жінка з мінно-вибуховою травмою і осколковими пораненнями госпіталізована в лікарню.

15 червня 2017 року внаслідок обстрілу Щастя з боку села Весела Гора (підконтрольне бойовикам «ЛНР») осколкові поранення отримала 16-річна дівчина.

19 червня 2017 року внаслідок обстрілу міста Щастя був поранений дев'ятирічний хлопчик. Також дитина отримала контузію.

Ясинуватський район

По зібраним в ході моніторингу даним нам стало відомо про не менше ніж 150 випадків поранення цивільних осіб.

Нижче наведені кілька прикладів та фрагментів інтерв'ю з постраждалими.

12 січня 2015 року в результаті обстрілу постраждала 46-річна жителька с. Піски.

14 лютого 2015 року близько 11:30 обстріляне селище Очеретине. Від осколків снарядів поранені троє місцевих мешканців — двоє чоловіків і жінка. Постраждалі доставлені до лікарні м. Костянтинівки.

3 травня 2015 року близько 16.00 в ході мінометного обстрілу селища Піски був поранений місцевий житель 1972 року народження. З множинними осколковими пораненнями кінцівок потерпілого госпіталізовано до лікарні м. Селидове.

19 травня 2015 року близько 01:00 ночі під час артилерійського обстрілу с. Піски тілесні ушкодження отримали двоє пенсіонерів — чоловік

і дружина. З осколковими пораненнями постраждалих доставлено в лікарню Селидове. Чоловік отримав поранення грудної клітини і гомілки, його дружина поранена в плече і стегно.

8 серпня 2015 року біля 19.00 в будинок № 6 по вул. Перемоги в селі Невельське, де перебувала мати 1985 року народження та троє її дітей, потрапив танковий снаряд. В результаті обвалення будинку важкі тілесні ушкодження отримали брати 2008 і 2012 років народження. Молода жінка і старший, 11-річний син не постраждали. Дітей з важкими травмами голови доставили в лікарню м. Селидове, пізніше їх перевезли в дніпропетровську клініку.

Із інтерв'ю з матір'ю поранених дітей: *«Був вечір, ми пішли прогулятися з дітьми по вулиці.*

Солдати (українські) — сказали — що можна виходити. О 18:30 діти захотіли переглянути мультфільми.

Ми зайшли у двір моєї мами. Старший мій син, Слава Богу, не пішов в будинок та був з мамою на вулиці. А молодшим дітям я включила мультфільми. Сама вийшла в іншу кімнату.

Снаряд потрапив в будинок о 19:00.

Я була в кухні. А старший син з мамою моєю (його бабуся) управлялися по господарству.

Набирали воду.

Рівно о 19:00 потрапив снаряд в будинок. Коли я відкрила очі-то не було даху.

Нічого не було навколо, крім руїн. Я пам'ятаю з того моменту, коли мене почали бити по обличчю, щоб привести до тями.

Я була на підлозі, а меблі вилітали через вікна. Був чорний дим, та коли я відкрила очі — я нічого не чула. Побачила солдат, дуже багато українських солдат. У них на формі були українські відзнаки. Вони побачили, що снаряд потрапив в той будинок, де були діти. У селищі всього 6 вулиць, та тільки я була в селищі з дітьми. На допомогу прибули українські солдати та відкопали нас.

Відкопали та під триваючими обстрілами вивозили. Коли мене солдати приводили до тями, трясли та били по щоках, діти були засипані під руїнами міжкімнатних стін та стелею. Їх теж витягли солдати.

Середнього сина відразу знайшли, тому що було видно його ноги. А меншого довго шукали. Але знайшли.

Старший син з моєю мамою були на вулиці та почули, що щось летить та моя мама встигла кинути сина на землю. Йому осколком ногу трохи зачепило.

Мама теж на землю впала та вони закотилися під стіну. Вони були у дворі біля сараю, тому вибух пройшов їх стороною. Снаряд впав прямо на дах та частина будинку розсипалася. Снаряди лягали в шаховому порядку.

Нас відправили в лікарню в Дніпро, там доктор запрошував телебачення, щоб вони проінтерв'ювали нас.

Коли нас відкопали, відразу погрузили в першу машину для вивозу в шпиталь.

Молодших синів відразу вивезли на легковий солдатської машині. А на другій машині виїхала я та старший син. Різниця в часі 20 хвилин. Тобто я майже відразу поїхала за молодшими синами слідом на іншій машині. Нас всіх повезли в Селидове, де надали першу медичну допомогу. Там же я написала дозвіл — що дозволяю дітей вести на операцію на вертольоті в Дніпро.

Сказали — що тільки там врятовують дітей. Діти були без свідомості. Допомогу в Селідово надали тільки маленьким дітям. Мені і старшому синові допомоги не надавали, та я їй і не просила.

Тому що думала тільки про молодших дітей. Як їх врятувати.

У Селидовому ми перебували протягом однієї години. Допомогу меншим дітям надали всю.

Їм поставили крапельниці і чекали гвинтокрил. А вночі вже були в Дніпрі, і дітей оперували. Всю допомогу і всі операції моїм дітям робили безкоштовно. Ніхто грошей не просив. Місяць ми всі лежали в лікарні в Дніпрі, а потім протягом року знімали квартиру в районі лікарні. Знаходилися постійно в лікарні. У нас була окрема палата. Всі ліки були та навіть медсестру давали в допомогу по догляду за дітьми. Все було безкоштовно.

Дітям дали «інвалідність». Тепер де б ми не жили — постійно прив'язані до лікарні.

Орендодавці житла, коли дізнавались, що у мене діти інваліди (а особливо якщо їх бачили — все обличчя в шрамах) — відразу відмовляли. У гуртожитку відмовляли також.

Так вийшло що мене все відкинули та мені довелося з дітьми повернутися додому.

Жили в підвалі якийсь час.

Я повернулася в цей же будинок, за цією ж адресою. Ми прожили місяць там. Потім я потрапила жити в Запорізьку область. Представники «Карітас» побачили, що я з дітьми живу в таких умовах — та вони протягом тижня перевезли нас в Запоріжжя. Спочатку в реабілітаційний центр. Ми там 3 місяці були, жили в самому Запоріжжі. Жили 3 місяці безкоштовно. А потім дали гуртожиток. Півроку жили в гуртожитку. Весь цей час лікувалися безкоштовно.

Вся моя родина жажливо боїться шуму, ударів, феєрверку. Нам постійно потрібні психологи та психіатри (діти стали дуже агресивними).

До травми я працювала та добре заробляла. А зараз тільки по догляду за дітьми отримую, але всі гроші йдуть на лікування.

Діти ніяк не знаходять контакт у звичайній школі. Інші діти їх дратують через шрами на обличчях, і вони відразу починають битися».

12 серпня 2015 року вночі мирна мешканка 1926 року народження поранена в результаті артобстрілу села Красногорівка Ясинуватського району.

17 серпня 2015 року станція Пантелеймонівка потрапила під артилерійський обстріл. В результаті постраждав слюсар питної насосної станції. Чоловік з осколковими пораненнями обох ніг був доставлений в лікарню.

17 квітня 2016 року біля Пісок в ході обстрілу поранено двох волонтерів, які їхали в мікроавтобусі в сторону с. Водяне і потрапили під гранатометний обстріл. З вогнепальними пораненнями вони були доставлені в лікарню. Один з них отримав вогнепальне поранення плеча, а другий — вогнепальне поранення грудної клітини. Обидва чоловіки родом з Київської області.

25 лютого 2017 року в селищі Червоний Партизан в результаті обстрілу ввечері мирна мешканка 1976 року народження отримала поранення.

Фрагменти інтерв'ю з особами, які зазнали поранень в результаті обстрілів в інших регіонах Донецької та Луганської областей

Особа 1, дитина якої була сильно поранена біля Горлівки під час обстрілу: «25 липня 2014 року в місті Горлівка поранення отримав мій син Е*. На той момент йому було 10 років. В результаті вибуху моста на Артемівському шосе міста Горлівка моя дитина залишилась інвалідом.

Це великий міст, під яким проходить залізничне полотно.

Ми з сином йшли з магазину, ми його вже пройшли і не знали, що він замінований.

Прогримів вибух, ми відлетіли, потім полетіло каміння, пил, з носа у дитини текла кров, він кричав, плакав, тер очі. Я зрозуміла, що щось потрапило в очі.

На тому мосту, крім нас, були й інші люди. Але з іншого боку (з боку селища імені Румянцева).

Але що було з ними, я не знаю. Доля їх мені невідома.

На місці події нам не було надано ніякої допомоги. Я просто прикрила дитині око носовою хусткою.

26 липня 2014 року нас із сином вивезли на поїзді до Одеси. Там уже він був доставлений в лікарню. Спочатку в Одесі. Потім в Києві.

Тільки коли ми приїхали до Одеси нам в лікарні надали першу допомогу. Потім ми переїхали в місто Вишгород. Синові була надана вся необхідна допомога. Безкоштовно. Дитину навіть клали в лікарню, але у нього ще був шоківий стан, і він не хотів залишатися без мами. Але так як йому 10 років, то мамі в лікарні місця не надали.

Ми з чоловіком поруч з лікарнею зняли житло і лікували дитину. Лікування було в повному обсязі, але статусу інваліда ми ніхто не маємо.

Коли лікувала сина, я задавала це питання лікуючим лікарям. Відповідь отримала в усній формі — що ми не можемо претендувати на інвалідність. У багатьох дітей очей немає.

А у вас коли-то все зажило (поранення). Вам не належить».

Особа 2, яка була поранена під час обстрілу в смт. Гродівка Красноармійського (Покровського) району: «10 лютого 2015 року біля 7 години вечора в смт. Гродівка я була вдома.

Наше селище контролювали українські військові.

Я і бабуся були у ванній. Ховалися. Було чути звуки обстрілу. В цей час осколок пробив дах будинку саме над ванною. Шматки цегли і даху посипалися на нас і травмували мені голову. Поранення могли бути більш серйозними, але мене своїм тілом прикрила бабуся.

На вулиці було вже темно, ми чули тільки звуки снарядів і бачили вибухи, але той снаряд, який прилетів в наш двір, був з Донецька або Горлівки.

Після того, як обстріл припинився, дідусь відвіз мене на своїй машині в лікарню в Димитрові. Там мене оглянули лікарі, наклали пов'язку на рану на голові.

Я була в шокі після того, що сталося, і ще два дні боялася вийти з дому. Приїжджала поліція, опитували, заводили справу. Але як йде розслідування — нічого не відомо».

Особа 3, яка була поранена під час масованого обстрілу міста Донецьк: «Я з Донецька. Я мама маленької дитини. А коли все сталося, то була вагітна. Це був серпень 2015 року.

Я їхала на роботу на автобусі маршруту 111. Не доїжджаючи 100 метрів до зупинки «Автостанція Яма», почався обстріл з «Градів».

Водій відкрив двері автобуса і велів терміново всім вийти, евакуюватися. Я вийшла з автобуса і притулилася до огорожі місцевого ринку. Присіла і втиснулася в паркан. Мене від страху паралізувало. Кругом лежали поранені люди. Я була в шоківому стані та на четвертому місяці вагітності. Сама сирота. Виросла в дитбудинку.

Я працювала токарем і їхала на роботу.

Після побаченого мені стало дуже погано. Від вибуху оглушило. Потім приїжджали «швидкі» і військові. Вони надавали допомогу тільки

ки тим, хто лежав у крові, і в кого потрапили осколки. А іншим, хто стояв чи сидів на своїх ногах — попросили розійтися. Першу допомогу мені не надавали.

На наступний день по телебаченню в Донецьку в російських новинах показували сюжет «Про вибух в Донецькій автостанції Яма». Українські канали були заборонені на той момент.

Потім я поїхала додому і стала збирати речі, замовила пропуск для виїзду з Донецька на територію України і поїхала.

Поки що жила в Донецьку, то мені давали продуктову допомогу. Як сироті. Приїжджали вантажівки з російськими прапорами. Знімати не дозволяли. Наслідки непередбачувані були, якщо хтось збирався фотографувати.

Після того обстрілу я приїхала на територію України. Мене поклали в лікарню на збереження, щоб переконатися, що зі мною все в порядку після отриманого стресу.

Я лежала в лікарні місяць. Була весь час під наглядом. У мене була палата. За мною добре доглядали. Нас лежало 6 осіб. Грошей з мене за лікування не брали. Мені надавали психологічну допомогу.

Через стрес, отриманий під час вагітності, син народився з атомічним дерматитом. Зараз намагаємося оформити йому групу інвалідності.»

Особа 4, яка була поранена в Горлівці під час масованого обстрілу: «З лютого 2015 року в Горлівці це сталося. Я тоді там жив. Зараз ось без руки залишився.

Зима, було темно на дворі, коли раптом снаряд потрапив в дах. Світло згасло, повалив дим, побачив, що кісті правої руки немає до ліктя, роздроблена ступня ноги, на лівій руці немає пальців (їх потім в лікарні пришиють).

Мені впало перекриття на голову, стало важко дихати, пекло легкі, текла кров з рота, спробував піднятися (так як знав, що в будинку дружина), але втратив свідомість. Сусіди допомогли викопати нас з під уламків і відвезли в лікарню.

Я лежав після вибуху 6 місяців в лікарні, і тільки, коли мене вивозили волонтери з Гор-

лівки, то бачив блокпости і українські, і «ДНР», бачив військових, бачив чоловіків у формі.

На українському блокпосту — висів прапор України, і на шевронах у військових був синьо — жовтий прапор. На блокпосту «ДНР» — чоловіки були одягнені просто в військову форму.

Я лежав багато часу в лікарні, мені там зробили всі необхідні операції — відрізали праву руку по лікоть, пошили пальці на лівій руці, лікували ногу — у мене перебиті кістки ступні, робили пункцію легких, у мене там було повітря, витягали з голови осколки, зашивали вуха (я тепер погано чую), ліки давали. Все було безкоштовно.

Я втратив руку, мені дуже важко жити, я втратив слух. Почуття пригніченості, почуття покинутості, непотрібності в державі. Як зайвий елемент. Мені важко самостійно одягатися, харчуватися, постійно дуже нудна права нога.

На комісії з отримання інвалідності написали, що я інвалід третьої групи, загальне захворювання».

Особа 5, яка була поранена у Горлівці під час масованого обстрілу міста: «З лютого 2015 року в Горлівці ввечері снаряд впав на дах мого будинку. Від вибухової хвилі я вилетіла через зруйновану стіну, пролетіла близько 60 метрів.

Мене ошпарило гарячою парою, потім на мені все загорілося і мене потягли кудись. Впав дах, стіна. Я втратила свідомість. Більше нічого не пам'ятаю. Мене шукали сусіди. Я дивом залишилася жива.

Я лежала в другій лікарні в місті Горлівка, і там було багато поранених людей. Але я довгий час лежала без свідомості і в шоковому стані. Ні з ким не розмовляла. У мене був опік всього тіла, мені було боляче говорити. Не було сил. Від удару стелі по голові — була майже без свідомості весь час.

Мене знайшли сусіди і відвезли в лікарню.

Мені надавалася всяка медична допомога. Мені кололи знеболювальне. Кололи антибіотики. Мазали шкіру, бо сильні опіки. У несвідомому стані я перебувала тривалий час в лікарні. Потім жила в лікарні, чекала, коли зможуть

виписати чоловіка. Йому тоді також сильно дісталось. Йому руку відірвало».

Особа 6, яка зазнала поранень у жовтні 2014 року у селищі Гладівка: «Я з селища Гладівка, що поблизу Донецька. Донецький аеропорт зовсім поруч. Наше селище вже «ДНР» контролювали тоді.

Це був жовтень 2014 року. Я йшов по вулиці, було багато народу, почався мінометний обстріл, паніка, люди побігли, почали ховатися. Хтось падав, рвалися міни. Люди падали, були поранені. Я бачив поранених. Люди повзли, ховалися. Мені стало погано, я впав, закрив руками голову.

Потім обстріл припинився. Але на допомогу ніхто не прийшов. Ніякої «швидкої» не було. Я встав і пішов. Сам зміг дійти додому. Відчував себе недобре в той момент. Мене колотило від страху і болю. Трусило, піднявся тиск.

На наступний день — я цей обстріл бачив по російським каналам. Показували селище Гладівка, наслідки після мінометного обстрілу.

Відразу після того, як трохи відійшов від події, я виїхав з Гладівки. Ліг у лікарню, в кардіоцентр. Там поставили діагноз «контузія».

Зробили повне обстеження, капали крапельниці, робили уколи. Грошей з мене не брали за лікування. В результаті травми — у мене вийшли інфаркт, інсульт, і цукровий діабет».

Особа 7, яка 10 лютого 2015 року в НП Гродівка Красноармійського району, виходячи зі своєї літньої кухні відчувала удар по нозі, відразу впала, відчувала що нога не діє, стала теплою оскільки була в крові.

Звідки стріляли вона не бачила, піднятися не могла, так і сиділа в калюжі крові. Покликала чоловіка, він допоміг піднятися.

Світла в будинку не було, снарядом перебило на вулиці електропровід. Телефон не працював.

Поруч, в метрах 300–400, проживали син з невісткою. Вони побачили, що світла в будинку немає і почули крики про допомогу. Покликали лікаря місцевої лікарні, яка проживала поруч, і та зробила перев'язку.

На своїй машині родичі доставили поранену до Димитрівської лікарні.

В той день в Гродівці отримали поранення 8 цивільних осіб.

Постраждалу одразу прооперували і ампутували праву ногу. Після того 10 днів жінка знаходилася в реанімації і ще місяць лежала в загальній палаті.

Ліки в лікарні купувала за свої гроші, витратили за 10 днів, поки перебувала в реанімації, десять тисяч гривень.

Як зазначає опитувана, все життя вона була хорошою господинею. А тепер, на її думку, вона стала тягарем для чоловіка і сина з невісткою.

Однак жінка пристосувалася виконувати всю домашню роботу, пересуваючись на милицях. Зараз вона прибирає, носить відра з водою і вугіллям для розпалювання, пече хліб, доїть корову. Стіну будинку, скалічену осколками снаряда, шпаклювала власноруч.

Суттєвою матеріальною допомогою, крім чотирьох тисяч гривень від міжнародного благодійного фонду, жінка після поранення не отримувала.

Обіцяні 50 тисяч гривень за втрачену ногу їй ніхто не заплатив. Все, що надала держава покаліченій жінці — це друга група інвалідності на підставі «загального захворювання».

Особа 8, була поранена, коли 10 лютого 2015 року селище Гродівка Красноармійського району зазнало масованого обстрілу, в результаті якого 8 чоловік місцевого населення були серйозно поранені.

З інтерв'ю постраждалої: «Приблизно о пів на сьому вечора я вийшла з дому, щоб відправитися на роботу. Біля сусіднього будинку несподівано почула вибухи. Я переселенка з Авдіївки, такі вибухи мені знайомі, та я механічно впала на землю, та це врятувало моє життя, тому що в ту ж мить посипалися осколки снаряда, який впав на сусідському подвір'ї.

Хотіла підповзти ближче до металевого паркану, щоб краще сховатися від снарядів, почувала біль в нозі та попереку, необхідно повернутися додому та подивитися що сталося? Чому біль в нозі та попереку?

Вдома, чоловік, побачивши що вся нога в крові, перев'язав, наклав джгут, та ми вийшли на дорогу, щоб їхати в лікарню. В цей час проїжджав місцевий, не дуже нам знайомий чоловік, але він відразу погодився вивезти в лікарню в Дмитров.

Пізніше в лікарні він відвідував мене, цікавився про здоров'я.

Було темно, я бачила тільки спалахи та чула звуки від снарядів та знову відчуваю те, що було в Авдіївці, коли її обстрілювали терористичні угруповання.

Більше місяця пролежала в Дмитрівській лікарні (в травматологічному відділенні).

Один осколок вилетів наскрізь, зачепивши кістку, а другий загубився в м'яких тканинах тазостегнового суглоба, та лікарі порекомендували не чіпати його, так цей осколок і залишився в моєму тілі.

Ліки в лікарні ми купували за свої кошти, витратили до чотирьох тисяч гривень».

Додаток 5. ЦИВІЛЬНІ ОСОБИ, ЩО ЗАЗНАЛИ ПОРАНЕНЬ АБО ЗАГИНУЛИ В РЕЗУЛЬТАТІ ПІДРИВУ НА НЕВСТАНОВЛЕНИХ ВИБУХОВИХ ПРЕДМЕТАХ (ФУГАСИ, РОЗТЯЖКИ ТА ІН.)

Станично-Луганський район

Станично-Луганський район не став винятком із загальної картини. З початку бойових дій тут було зафіксовано не менше 20 випадків, підриву на вибухових пристроях, в результаті чого цивільні особи постраждали в різному ступені, або загинули.

Одним з найбільш кричущих випадків стався **7 квітня 2018 року** в селі Піщане Станично-Луганського району в результаті наїзду автомобілем на фугас. Під час вибуху загинула сім'я з чотирьох чоловік: 57-річне подружжя, їх 38-річний син зі своєю цивільною 38-річною дружиною.

11 серпня 2014 року Ш* 1980 р. н. наїхала машиною на замасковану міну на блокпосту Національної Гвардії і загинула.

12 вересня 2015 року місцева жителька Станиці Луганській отримала множинні осколкові поранення в результаті підриву на «розтяжці». Крім того будинок потерпілої кілька разів піддавався сильним пошкодженням в результаті обстрілів.

Уривок з інтерв'ю: *«Первый раз мой дом пострадал 13 января 2015 года. Обстрел причинил большой вред моему домостроению, так как мина разорвалась прямо под окнами дома. Обстрел велся со стороны Луганска.*

Второй раз дом был поврежден 3 июня 2015 года, потом 28 августа, а потом еще два раза в 2016 году.

А со мной вот что случилось 12 сентября 2015 года. Около 19.00 я вышла из дома и пошла в сторону лесополосы, чтоб собирать зеленых веток для удобства. Я когда наступила на мину, то услышала странный звук, как щелчок, но сразу же прогремел взрыв прямо под ногами. Сразу же почувствовала сильную боль в голове, шее, ногах, и не смогла подняться, чтоб вернуться домой. Потом стала звать на помощь. Слава Богу, люди услышали и пришли на помощь».

23 вересня 2015 року Т* під час випасу корів отримав поранення в результаті підриву на невідомому вибуховому пристрої. Звук вибуху чули місцеві жителі, тому прийшли на допомогу.

Т* був доставлений в Станично-Луганської ЦРЛ, де йому була проведена складна операція — скелетне витягування.

У зв'язку з тим, що за кілька місяців до підриву Т* отримав важке поранення осколком під час обстрілу селища і прямого потрапляння снаряда у власний двір, то період відновлення у Т* після отриманих травм тривав дуже довго і проходив з ускладненнями.

До цього дня сім'я Т* не може повернутися до нормального життя.

Зима 2014 року для жителів Станично-Луганського району видалася дуже важкою.

Жителям с. Кряківка нічим було опалювати свої оселі: вугілля в села не завозили у зв'язку

з постійними обстрілами, а лінія електропередач була пошкоджена.

Місцеві жителі виживали в холодну зиму тільки завдяки тому, що ходили в найближчі лісосмуги і збирали там дрова для опалення житла.

6 грудня 2014 року вранці З* разом з двома друзями Г* і Ч* пішли в найближчу лісосмугу за дровами. Через півгодини один з трьох чоловіків прийшов додому сильно поранений і повідомив рідним, що в лісосмузі стався вибух невідомого предмета, і його друзі загинули на місці.

Ніхто з місцевих жителів села не наважився йти в лісосмугу, щоб забрати тіла загиблих чоловіків. Дружина С*, який загинув, сама відправилася в лісосмугу на пошуки тіла чоловіка. Через кілька годин жінка притягла тіло загиблого чоловіка додому.

28 червня 2015 року Н* 1961 р. н. загинув, підірвавшись на фугасі.

25 червня 2015 року від вибуху протипіхотної міни важкі поранення отримала 74-річна жінка.

11 вересня 2014 року на блокпосту в районі південно-західній околиці Станиці Луганській на міні підірвався цивільний автомобіль, загинула жінка-водій, чоловік-пасажир отримав поранення.

23 грудня 2014 року поблизу кладовища на гранаті підірвалися два місцевих жителя Г* і К*. Один з них помер на місці, інший був госпіталізований.

27 лютого 2015 року житель району постраждав від вибуху замаскованої розтяжки з гранатою.

19 травня 2015 року чоловік підірвався на розтяжці в лісосмузі.

31 травня 2015 року на розтяжці підірвалися батько і двоє синів. 14-річний підліток і батько від отриманих поранень загинули на місці. Другий з синів отримав поранення, але залишився живий.

24 липня 2015 року місцева жителька отримала поранення, наступивши на розтяжку на околиці Станиці Луганській.

14 вересня 2015 року жінка підірвалася на розтяжці, на вулиці Ломоносова в центрі селища.

24 вересня 2015 року на розтяжці підірвався пастух — місцевий житель селища.

15 жовтня 2015 року на вул. Донецькій на невідомому вибуховому пристрої підірвалися дві

жінки-луганчанки, отримавши тілесні ушкодження, несумісні з життям.

24 листопада 2015 року мешканка Станиці підірвалася на розтяжці.

27 лютого 2016 року на розтяжці підірвалися двоє місцевих жителів, один чоловік загинув, другий отримав поранення.

Попаснянський район

20 жовтня 2014 року біля м. Золоте дві жінки підірвалися на міні. Наступивши на розтяжку, отримали важкі осколкові поранення. Одна з них пізніше померла в лікарні.

12 лютого 2015 року біля Новотошківському було знайдено тіло місцевого жителя з осколковими пораненнями. Чоловік підірвався на розтяжці.

9 березня 2015 року в с. Устинівка на фугасі підірвався 13-річний хлопчик.

17 березня 2015 року, між селом Новоолександрівка і Попасній на розтяжці підірвався 49-річний чоловік, який намагався пішки пройти з окупованої на контрольовану Україною територію.

30 квітня 2015 року в Золотому на розтяжці підірвався 38-річний житель Луганська.

5 червня 2015 року під час виконання сільськогосподарських робіт в полі в селі Вовчоярівка на вибуховому пристрої підірвався водій трактора «МТ 382».

6 червня 2015 року в с. Катеринівка на розтяжці підірвався 54-річний місцевий житель. Він виганяв стадо корів на пасовище в сторону Попасній і зачепив розтяжку з гранатою, яка вибухнула.

16 червня 2015 року 83-річний житель смт. Новотошківське підірвався на розтяжці.

8 серпня 2015 року в селі Боброве під час обходу території працівник будівельного майданчика фортифікаційних споруд підірвався на розтяжці.

14 жовтня 2015 року в місті Золоте-4 в результаті підриву на вибуховому пристрої отримав смертельні поранення 44-річний електрик, житель с. Катеринівка. Загиблий працював на шахті електриком, в зв'язку з чим в цей день здійсню-

вав обхід повітряної лінії електропередач з метою виявлення пошкоджень.

19 жовтня 2015 року біля міста Гірське жінка підірвалася на розтяжці.

29 березня 2016 року в с. Троїцьке в результаті підриву на вибуховому пристрої постраждала жінка.

15 квітня 2016 року в селищі Троїцьке на розтяжці на власному подвір'ї підірвався місцевий житель.

23 травня 2016 року в районі селищ Троїцьке і Калинове на розтяжці підірвалася жінка 1966 р. н.

15 липня 2016 року в «сірій зоні» в районі Золото-4 на вибуховому пристрої підірвалася 61-річна жінка.

19 липня 2016 року в районі міста Золоте на розтяжці підірвалася сімейна пара переселенців з Алчевська — чоловік 1964 року народження і жінка 1970-го.

8 листопада 2016 року житель Золотого отримав поранення, підірвавшись на невстановленому предметі.

4 квітня 2017 року 64-річна мешканка села Троїцьке госпіталізована з діагнозом «осколкове поранення обох ніг». Тілесні ушкодження жінка отримала в результаті підриву на розтяжці у дворі власного будинку.

7 липня 2017 року, о 5.30 ранку в місті Золоте-5 на розтяжці підірвалася пенсіонерка 1939 року народження. Вона отримала мінно-вибухові травми поперечної області справа і правої гомілки.

7 листопада 2017 року в «сірій зоні» біля міста Золоте військові виявили останки 80-річного чоловіка, який зник безвісти рік тому, коли той повертався від рідних з Лисичанська додому в Алчевськ. Загинув чоловік в результаті підриву на фугасі.

Мар'їнський район

10 жовтня 2014-го року енергетики, які відновлювали високовольтну лінію в Мар'їнському районі, пошкоджену в результаті вибуху, підірвалися на невідомому пристрої. Машина наїхала на міну, і стався вибух. В результаті спалаху авто-

вишка згоріла повністю. Чоловіки отримали легкі поранення.

8 грудня 2014 року в Мар'їнці два чоловіки отримали поранення через вибух на розтяжці.

Один з потерпілих — начальник служби газу Мар'їнського району. Другий — підполковник Державної служби надзвичайних ситуацій. Рятувальник і газовик прибули до газопроводу для початку ремонтних робіт.

14 березня 2015 року в районі Красногоровки загинув відомий волонтер групи «аеророзвідка» Володимир Кочетков-Сукач на прізвисько «Чубакка». Він підірвався на розтяжці.

21 серпня 2015 року біля 9:00 у районі блокпоста в с. Березове загинув житель Донецька 1950 року народження. Чоловік відійшов в поле і наткнувся на вибуховий пристрій.

У свою чергу в поліції повідомляють, що за останні два місяці під час перетину лінії зіткнення в Донецькій області на розтяжках в поле травмувалися 6 громадян, які отримали осколкові поранення різного ступеня тяжкості. Серед постраждалих — 3 жінки та 3 чоловіки.

7 вересня 2015 року місцева жителька села Березове 1980 р. н. була поранена близько 7 ранку через підриг на розтяжці біля блокпоста в селі, неподалік Новотроїцького. Потерпіла рухалася з Макіївки в сторону Маріуполя. Постраждала з осколковими пораненнями доставлена в лікарню міста Волновахи.

У районі села Березове були поранені дві жінки 1950 і 1966 років народження, які рухалися з Донецька в Волноваху, відійшли в посадку і наткнулися на вибуховий пристрій. В результаті вибуху постраждали отримали осколкові поранення переважно поперекової області і кінцівок.

18 вересня 2015 року на розтяжці в районі Мар'їнки підірвалася сім'я: батько і мати 1972 р. н. і син 1992 р. н.

23 жовтня 2015 року в районі села Березове місцевий 45-річний чоловік підірвався на розтяжці.

2 листопада 2015 року в районі села Березове жінка 1953 року народження загинула, підірвавшись на розтяжці. У МВС зазначили, що це вже 12-й випадок підриву біля цього НП протягом року.

13 листопада 2015 року в Мар'їнці на міні підірвалося легкове авто, загинули двоє чоловіків (батько і син). При виїзді з вулиці, в сторону Курахова.

З інтерв'ю з родичкою загиблих: *«Ми ж, як все почалося, то ні на день не виїжджали з міста. Тут же нічого не буде, якщо житло кинути. Вирішили вже залишатися до кінця.*

Але ми припускали, а Бог у своєму розпорядженні...

Сина молодшого і чоловіка в одну мить не стало... Все моє життя в осколки...

Вони ж просто запитали, куди їхати. Ну, їм і сказали... І машина пішла, і їх двох не стало.

Чоловік і син обидва напередодні ввечері повернулися з роботи додому як завжди. Обидва працювали на підприємстві в сусідньому місті. Увечері повернулися, заїхали удвір. Вранці о 7.30 годині виїхали, а вулиця наша з двох сторін вже перекрита. З одного боку забарикадовані, з іншого теж. ЗСУ базувалися метрах в 50 від того місця, де все сталося.

Мої туди-сюди по вулиці проїхали, виїзду немає. Підїхали до військових запитати, як тепер виїжджати. Ну, їм і відповіли, щоб спустилися на паралельну вулицю і звідти виїхали на дорогу.

Мої хлопці так і зробили. Зїхали на паралельну вулицю уздовж сусідських парканів.

Я проводила їх і пішла у двір, коли вони зникли за поворотом. Через одну хвилину я почула вибух. Не знаю чому, але я зрозуміла, що це мої...

Все це сталося близько 8 години ранку. А міліція приїхала тільки після 10 години. Все зафіксували. Завели кримінальну справу, потім передали все це в СБУ. На цьому етапі всі розслідування і закінчилися.

Тіла чоловіка і сина ми вивозили з місця події самі. Старший син попросив своїх хлопців з роботи допомогти нам. Ось самі їх забрали з місця загибелі, самі повантажили, самі відвезли в морг, самі поховали 15 числа. Міліція забирати їх не стала. У нас же, як завжди: труповозок немає, а якщо і є, то все одно відмовляють. Машину з місця подій ми не стали забирати, там так і стоїть згоріла і пом'ята».

18 листопада 2016 року в Мар'їнці місцевий житель 1961 року народження отримав осколкове поранення кінцівки в парку поблизу водойму. Чоловік вийшов прогулятися та наткнувся на розтяжку.

10 лютого 2016 року ранковий вибух автобуса біля КПВВ «Мар'їнка» забрав життя 4 мирних мешканців. Також щонайменше як 10 осіб отримали осколкові поранення, травми та контузії.

14 травня 2016 року місцеві мешканки, дві сусідки, 1955 та 1963 року народження, на вулиці Гагаріна в Мар'їнці пішли виносити сміття та наткнулися на розтяжку. Поранених жінок побачили городяни, які і викликали швидку допомогу.

25 листопада 2016 року в селищі Ясна в полі на міні підірвався 16-річний підліток, коли мав намір перетнути лінію зіткнення. Хлопець помер на місці події.

26 листопада 2016 мешканець Мар'їнки, 1949 року народження, пішов перевірити будинок своєї родички, відкрив двері та підірвався на розтяжці. В результаті отримав численні осколкові поранення.

11 листопада 2017 року в Мар'їнському районі підірвався на розтяжці житель Донецька 1959 року народження.

У МВС повідомляють, що всього з початку року в результаті підриву на вибуховому пристрої загинуло 12 осіб, з яких 1 дитина, поранені ще 20, з яких 3 дітей.

21 грудня 2017 року на відстані до 100 метрів від блокпоста «Березове-2», на розтяжці підірвався чоловік. Це була розтяжка гранати РГД-5. Чоловік був поранений, коли пішки переходив контрольний блокпост та зайшов за асфальтове покриття в лісосмугу.

Волноваський район

29 липня 2015 року за Волновахою в районі блокпоста на узбіччі на міні підірвався чоловік. Пізніше він помер в лікарні.

29 жовтня 2015 року вранці на пункті пропуску «Новотроїцьке» люди, які стояли в черзі повідомили про вибух.

Житель селища Строїтель Старобешівського району 1964 року народження отримав осколкові

поранення ноги і був доставлений в центральну лікарню міста Волноваха.

Встановлено, що чоловік рухався з Старобєшівського району в місто Красногорівку Мар'їнського району.

Пізніше деякі проїжджаючі блокпост очевидці підтвердили інформацію про те, що поблизу КПП на розтяжці підірвався чоловік:

«На нейтральній території перед КПП «Новотроїцьке» підірвався чоловік на розтяжці. Черга величезна. Повезли в Донецьк. В Україну не пустили пільговики і псевдопільговики. Не кожному судилося вижити в черзі на КПП в Україну», — пишуть користувачі соцмереж.

2 листопада 2015 року мешканка Луганської області 1953 р.н., яка разом з чоловіком рухалась з боку Донецька у напрямку Волновахи, вийшла з автомобіля і зійшла з дороги в поле. В результаті вибуху міни, жінка загинула на місці. За словами свідків, на узбіччі були таблички з написом «Обережно, міни».

8 листопада 2015 року в 14:30 в полі біля села Миколаївка Волноваського району трактор підірвався на міні. В результаті наїзду трактора на вибуховий пристрій постраждала подружня пара, чоловік у важкому стані. Фермер і працівники поїхали в поле за сином.

На зворотному шляху трактор, в якому знаходилися чоловік 1959 року народження та його дружина 1962 року народження, наїхав на міну. Чоловік отримав осколкові поранення голови і був госпіталізований до лікарні Маріуполя, його стан дуже важкий. Дружина знаходиться в Волноваської лікарні. Фермер, який рухався позаду на мотоциклі, не постраждав.

3 березня 2017 року у місті Волноваха стався вибух, в результаті якого загинув місцевий мешканець. Вибух стався по вулиці Центральній неподалік від СТО. На місці події правоохоронці виявили тіло 60-річного чоловіка і фрагменти гранати РГД-5.

Повідомляється, що загиблим виявився виконуючий обов'язки керівника Приазовської геологорозвідувальної експедиції. За словами колег, чоловік був на роботі та вийшов на вулицю у справах, а через кілька хвилин почули вибух та побачили дим.

Бахмутський район

11 листопада 2014 року в Артемівську двоє чоловіків загинули від вибуху гранати. Гранату в салоні автомобіля, в якому їхали чоловіки під керуванням одного з потерпілих, підірвала 19-річна дівчина. Водій від отриманих травм помер на місці, пасажир помер в лікарні. Дівчина отримала тяжкі тілесні ушкодження з травматичною ампутацією руки.

27 лютого 2015 року в селищі Червоне двоє дітей підірвалися на міні, один з підлітків загинув на місці. Інцидент стався близько 18:30. Неповнолітні знайшли боєприпаси і намагалися їх розібрати. Вік загиблого — 15 років.

27 жовтня 2015 року в районі селища Луганське місцеві жителі виявили понівечений труп людини. Тіло пролежало кілька місяців і сильно пошкоджено дикими тваринами. Слідство припускає, що людина загинула, наткнувшись на вибуховий пристрій.

21 травня 2016 року в селі Пилипчатині 72-річний пенсіонер загинув, розбираючи гранатомет.

Чоловік загинув у власному дворі. До пенсії загиблий працював вчителем геологорозвідки та виявляв інтерес до вибухових предметів і військових знарядь. У його дворі сусіди часто бачили військові ящики з картоплею і інші предмети військового характеру, які він знаходив і приносив додому.

Як повідомили сусіди потерпілого, кількома днями раніше дідусь ходив в лісосмугу за грибами, де, ймовірно, і знайшов ручний протитанковий гранатомет РПГ-22.

Станом на 20 серпня 2016 року за час проведення АТО на підконтрольній частині Донецької області загинули 50 дітей, ще 140 отримали поранення. Внаслідок знаходження вибухонебезпечних предметів та несанкціонованого поводження з ними загинули 2 дітей, поранені — 6.

29 липня 2014 року ввечері, в селі Берестове на вибухонебезпечному предметі підірвалися 9 осіб, троє з яких — діти.

Діти принесли на подвір'я якийсь вибухонебезпечний предмет, який вони знайшли в укріпленні бойовиків. Можливо, це була мінометна міна або снаряд. Стався потужний вибух.

7 осіб доставлено в Артемівську міську лікарню. Всі в дуже тяжкому стані — потрібні термінові ампутації рук, ніг. Деякі назавжди втратили зір.

В особливо важкому стані знаходиться Поліна Фірсова у віці 1 рік і 3 місяці, яка була в цьому дворі, та її двоюрідні брат Даниїл та сестра Олександра 4 і 14 років відповідно.

У Даниїла пошкоджені сухожилля і оголені нерви на ногах.

У 14-річної Олександри відкритий перелом лівої ноги, дівчина лежить з апаратом Ілізарова.

Загинули також двоє дорослих — 45-річна жінка і 20-річний чоловік.

25 березня 2015 року в районі Артемівська (Бахмуту) на міні підірвався пасажирський автобус, в результаті чого загинули 3 пасажирів, 6 отримали важкі поранення, 13 осіб зазнали поранень різної важкості. Автобус підірвався на міні, «намагаючись об'їхати блокпост».

Не доїжджаючи блокпоста ЗСУ поблизу Майорську, водій вирішив його об'їхати і виїхав на ґрунтову дорогу, намагаючись проїхати в бік Горлівки. Заднім колесом підірвався на міні.

9 травня 2015 року поблизу селища Ново-луганське під час виконання робіт з ремонту лінії електропередач водій автопідйомника наїхав на міну.

Чоловік доставлений в лікарню. 9 травня в міліцію надійшло повідомлення про госпіталізацію 47-річного жителя Костянтинівки. Чоловік потрапив до лікарні з діагнозом: мінно-вибухова травма, закрита черепно-мозкова травма, забій поперекового відділу хребта, контузія.

Постраждалого доставили в лікарню Костянтинівки, де йому була надана медична допомога.

8 липня 2016 року близько 15:00 44-річний житель Бахмута, майстер сільського РЕМ, проводячи обхід лінії електропередач в лісопосадці біля селища Луганське, настав на розтяжку і підірвався.

Чоловік був доставлений в лікарню, де йому була надана необхідна медична допомога.

З початку 2015 року це вже 111-та людина, яка постраждала в результаті підризу на розтяжках, мінах й інших вибухових пристроях. Поранення за таких обставин отримали 80 осіб, загинула 31 цивільна особа.

Новоайдарський район

6 квітня 2015 року в Новоайдарську районну лікарню з численними осколковими пораненнями був госпіталізований 53-річний житель Луганська. Потерпілий переходив по зруйнованому мосту через річку Сіверський Донець в селищі Трьохізбенка і підірвався на вибуховому пристрої.

14 серпня 2015 року в Щасті невідомі кинули гранату у вікно житлового будинку, в результаті чого серйозні поранення отримав місцевий житель 1972 року народження.

Співмешканка потерпілого пояснила, що ввечері чоловік прийшов додому в стані алкогольного сп'яніння і почав дивитися телевізор, а вона пішла на вулицю зі своїм собакою. Пізніше в приміщенні стався вибух.

1 жовтня 2015 року в місті Щастя був поранений 37-річний місцевий житель. Він з двома товаришами, перебуваючи на рибалці, спробував просунути колоду і при цьому зачепив «розтяжку», в результаті чого спрацював невідомий вибуховий пристрій. Інцидент стався поблизу ставка охолодження Луганської теплової електростанції.

10 травня 2016 року біля 17:00 в місті Щастя на території Луганської ТЕС двоє працівників електростанції підірвалися на гранаті, їх госпіталізували.

29 травня 2017 року троє мешканців села Кряківка отримали поранення в результаті підризу

на розтяжці. Військові медики надали постраждалим допомогу та доставили їх до військового шпиталю міста Сєвєродонецьк.

Ясинуватський район

20 лютого 2015 року в селищі Верхньоторецьке у власному городі під час спроби ремонту лінії електромереж, пошкоджених обстрілами, загинули два брати 1953 року народження, підірвавшись на невідомому вибуховому пристрої.

Із інтерв'ю з дружиною одного з чоловіків: *«Я досі не можу без сліз про це говорити...»*

Того дня, ми були вдома. До цього ми вже місяць жили в підвалі: мій чоловік, його брат з дружиною і я. У нас підвал великий і теплий.

Сиділи без світла. Обстрілами лінію електромереж пошкодили. Так ось чоловік з братом і пішли подивитися, де лінія перебита, і як її полагодити. Це було близько четвертої вечора.

Тільки вони в кінець городу дійшли, ми в будинку почули вибух. З Л* подумали, що обстріл почався, тому кинулися до підвалу. Але більше вибухів не було. І чоловіків не чути було. Я почала з городу кричати: «М*! М*!». А він не відгукується. А тут сусід повз проходить і каже, що там за нашим городом двоє на «розтяжці» підірвалися.

Побігла я в будинок до військових. Кажу: «Хлопці, допоможіть, мій чоловік пропав. Там «розтяжка» спрацювала! Мені відповіли, що у них немає цивільного одягу і тому вони не можуть туди йти, тому що територія проглядається. Так ніхто і не зрушив з місця.

Ні «швидкої» допомоги (не виїжджали через обстріли), ні міліції. На вулиці темно.

Побігли з Л* до сусіда. У нього є машина, а у брата мого чоловіка був причіп. Вирішили самі забрати тіла і цим причепом відвезти до моргу.

Ми коли знайшли місце підриву і наших чоловіків, то обоє мертві були, хоча брат чоловіка ще теплим був... Руки відірвало обом, і ногу одному...

Ніхто так і не приїжджав... Самі все зробили. Тільки на поховання Пенсійний фонд дав грошей.

Дружина брата мого чоловіка відразу після похорону виїхала звідси і більше не приїжджала. А мені нікуди їхати. Тут і буду жити...»

14 березня 2015 року біля села Червоний Партизан на фугасі підірвався легковий автомобіль. В результаті вибуху загинули чотири людини, в тому числі двоє дітей.

З території України в Горлівку спробував проїхати «легковик» в об'їзд одного з блокпостів ЗСУ. Машину помітили військові і подали їй знак зупинитися, але та згорнула від військових в заміновані поля. І тут же пролунав вибух. Двоє людей, що знаходилися в машині — померли на місці, а ще двоє доставлені в горлівську лікарню.

18 березня 2015 року в полі біля села Невельське в результаті наїзду на міну і вибуху загинули дві людини. У лікарню м. Селидове були доставлені тіла двох чоловіків з мінно-вибуховими травмами. Один із загиблих — 39-річний житель с. Невельське.

25 березня 2015 року в лікарню м. Дзержинська з мінно-вибухової травмою доставлений житель с. Новобахмутовка. Тілесні ушкодження 32-річний чоловік отримав в полі біля свого села в результаті вибуху невстановленого вибухового пристрою.

5 квітня 2016 року в с. Піски місцевий житель у своєму городі підірвався на вибуховому пристрої. 32-річний житель села займався прибиранням свого городу. Зібравши хмиз, чоловік розвів багаття. Раптово стався вибух, в результаті якого господар отримав поранення стегна. Чоловіка госпіталізовано у лікарню міста Селидове.

29 квітня 2016 року в селі Новобахмутівка мирний житель підірвався на розтяжці. Чоловіка госпіталізовано до міської лікарні з численними поверхневими осколковими пораненнями спини і грудної клітини.

40-річний житель Костянтинівки заступив на зміну з охорони водойми в с. Новобахмутовка. Під час чергового обходу території він натрапив на «розтяжку».

15 травня 2015 року в місті Авдіївка на розтяжці підірвалася місцева мешканка.

Інцидент стався близько 6:00, коли жінка 1983 року народження пішки поверталася додому з Донецька в Мар'їнку. З осколковим пораненням стегна постраждала була госпіталізована в лікарню Димитрова.

Додаток 6. РУЙНУВАННЯ В ОРДЛО ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ

Слов'яносербський район

На території Слов'яносербського району в результаті бойових дій пошкоджено 36 об'єктів соціальної сфери, 19 об'єктів життєзабезпечення, в тому числі 10 адміністративних будівель, 68 багатопверхових житлових будинків, 1826 приватних будівель приватного житлового сектора, з них 29 приватних будівель повністю зруйновані, 7 загальноосвітніх шкіл, 3 дитячих дошкільних установи, 5 об'єктів охорони здоров'я, 1 об'єкт соціального захисту, 3 об'єкти культури.

Шахтарський район

В ході бойових дій в місті Шахтарську та Шахтарському районі постраждали такі соціальні об'єкти:

- 33 об'єкти освіти;
- 19 об'єктів охорони здоров'я;
- 9 об'єктів водопостачання;
- 12 об'єктів тепlopостачання;
- 8 об'єктів культури;
- 6 об'єктів державного сектора;
- 2 спортивні об'єкта;
- 2 поштові відділення;
- 5 об'єктів іншого призначення.

Серйозно постраждав житловий фонд. Загалом пошкоджено 1899 житлових будинків, з них 85 належать до комунальної власності, 1814 — до приватної. На території Нікішинської сільської ради бойові дії почалися в вересні 2014 року і тривали до середини лютого 2015 року. За цей час

була зруйнована вся інфраструктура села Нікішине: школа, дитячий сад, амбулаторія, церква, сільський Будинок культури, магазин, частково зруйновано будівлю адміністрації і два багатоквартирних будинки. Згоріли або були зруйновані 148 житлових приватних будинків. 233 будинки пошкоджені в результаті обстрілу.

У селі Шевченко Розівської сільської адміністрації бойові дії проходили в період з серпня 2014 року по лютий 2015 року. У селі неодноразово ушкоджувалися електролінії, нитка газопроводу. Також постраждали будинки жителів села вулицями Шевченка, Степова, Асфальтна та інші. Повністю зруйнований від попадання снаряда будинок № 61 по вул. Степова. 4 вересня 2014 року за обстріл самого села Розівка були пошкоджені багатоквартирні 5 житлових 2-х поверхових будинків по вулиці Щорса, а також п'ятиповерховий будинок по вул. Островського.

З середини серпня розгорілися бої в Мало-орловській сільській адміністрації. За період з 15.08.2014 по 16.02.2015 на території цієї сільської адміністрації постраждали такі об'єкти соціальної сфери: амбулаторія, школа, дитячий садок «Теремок», Камишатська школа, Ново-орловський фельдшерський пункт (повністю зруйнований). Різною мірою пошкоджено 5 багатоквартирних будинків і 170 приватних будівель (9 з них повністю зруйновані).

У той же період часу йшли бої і на території Петропавлівської сільської ради. В ході бойових дій в населених пунктах сільської ради було пошкоджено 46 приватних житлових будинків (34 будинки в селі Петропавлівка, 3 будинки в селищі Польове), повністю зруйновано 6 житлових будинків (3 будинки в селі Петропавлівка, 1 будинок в селищі Польове, 2 будинки в селі Стіжкове). 3 жителя села Петропавлівка отримали поранення. Пошкоджено будівлю загальноосвітньої школи с. Петропавлівка. Зруйнована покрівля дошкільного закладу № 25 «Веселі зайчата».

1 серпня 2014 року почалися бої на території сіл Орлово-Іванівка та Михайлівка Шахтарського району, які закінчилися тільки в кінці лютого 2015 року. В результаті бойових дій на території Орлово-Іванівської сільської ради були пошкоджені:

- 62 житлових будинки з руйнуваннями до 30%;
- 5 житлових будинків з руйнуваннями більше 30%;
- 1 житловий будинок був зруйнований повністю.

На території Дмитрівської сільської ради бойові дії тривали з середини червня по серпень 2014 року. За цей час було повністю зруйновано 25 житлових будинків та 176 частково пошкоджено. Були пошкоджені об'єкти соціальної сфери: школа, дитячий сад «Дюймовочка», будівля сільської ради, амбулаторія, сільський будинок культури с. Дмитрівка, сільський клуб с. Дібрівка, нафтоналивна станція.

В с. Чугуно-Крепинка і с. Дмитрівка частково пошкоджено 2 мости стратегічного призначення. За час бойових дій загинуло 14 осіб мирного населення.

Чистякове (Торез)

В результаті воєнних дій постраждали 56 будинків, в т. ч. соціальної інфраструктури — 12, житлових — 29, приватних будинків — 15.

Хрестівка (Кіровське)

Загалом в місті Хрестівка в результаті бойових дій 2014–2015 років було пошкоджено 115 об'єктів багатоквартирних будинків комунальної власності, з них 102 будинки мають незначні пошкодження, 12 будинків — значні, і 1 будинок не підлягає відновленню.

Було пошкоджено 98 приватних житлових будинків, з них 83 мають незначні пошкодження, 11 — значні, і 4 будинки зруйновані дощенту.

Було пошкоджено або частково зруйновано 18 об'єктів соціальної сфери — 3 школи, 4 дитячих садка, Будинки дитячої творчості.

Внаслідок обстрілів загинуло майже 50 мешканців міста.

Докучаєвськ

У 2015 році в результаті артобстрілів пошкоджені 7 освітніх установ Докучаєвська: 4 школи (№№ 1, 3, 4, 5) і 3 дитячих садка (№№ 8, 10, 13). Також в результаті артобстрілів пошкоджено 3 дитячих садка №№ 2, 4, 7 і Докучаєвська спеціалізована загальноосвітня школа-інтернат № 27.

Горлівка

Загалом за період проведення бойових дій на території м. Горлівка пошкоджено або зруйновано понад 1 700 постраждалих об'єктів — понад 800 будинків приватної власності, понад 850 будинків комунальної власності, з них 128 житлових будинків з порушенням конструкції, зруйновано 6 мостів.

Сніжне

Пошкоджено або зруйновано 98 житлових будинків, 2 школи, 3 медичних установи, 4 об'єкти соціальної сфери, 3 установи культури, 5 промислових підприємств.

Додаток 7. ЗАХОПЛЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА АТАКИ НА НИХ

Авдіївка

З 20 липня 2015 року будівлю дитячого садка «Притулок» було захоплено солдатами ВСУ, які використовували його як свою базу. В приміщенні школи № 1 деякий час базувався батальйон Київ-1.

Школа № 7 в Авдіївці піддавалася обстрілу двічі за час проведення бойових дій.

26 січня 2015 року під час обстрілу були зафіксовані попадання в будівлю школи.

В результаті було пошкоджено дах, вибито вікна, уламками посічено фасад.

Вранці 3 лютого 2017 року ця школа потрапила під вогонь танка. Один снаряд розірвався між школою і міською лікарнею, інший потрапив в шкільний стадіон.

Ймовірний напрямок ведення вогню з міста Ясинувата, яке підконтрольне т. зв. ДНР.

2 березня 2017 року під час вечірнього мінометного обстрілу уламками снарядів розбило входні двері, розбиті два склопакети.

Один зі снарядів пробив металеві прутки паркану і розірвався в 20 метрах від стіни будівлі, пошкодивши фасад, пробивши уламками входні двері і склопакети. Під час цього обстрілу в школі були троє дітей, які прийшли на секцію з баскетболу.

У середині травня 2015 року, між школами № 2 і 5 потрапив мінометний снаряд, в результаті розриву якого двоє дітей отримали осколкові поранення і були госпіталізовані.

2 лютого 2017 року під час обстрілу, який стався між 22:00 і 23:00, в результаті розривів мінометних снарядів біля будівлі школи № 2 отримали сильні поранення двоє чоловіків. Один з них помер на місці, другому надали допомогу і перевезли в лікарню, де прооперували.

У школі № 2 в той час був один з пунктів видачі гуманітарної допомоги від організації ЮНІСЕФ. Імовірно обстріл вівся з боку т. зв. ДНР.

В кінці червня 2015 року під час невідомого обстрілу з використанням РСЗВ один зі снарядів розірвався в 3 метрах від стіни школи № 4.

З інформації, отриманої від очевидців, обстріл вівся з боку Макіївки, контрольованої т. зв. ДНР. Будівля школи також отримала осколкові ушкодження під час обстрілів 4 серпня 2014 та січня 2015 років.

7 січня 2015 року близько 10 ранку один з місцевих жителів проїжджав повз школи № 3, коли відчув сильну вибухову хвилю, від якої підкинуло автобус.

В результаті цього обстрілу постраждала школа № 3 і училище № 43, якому мінометний снаряд потрапив в дах.

2 березня 2017 року о 17:10 було потрапляння міни в будівлю місцевого дитячого садка «Малютка», в результаті якого було пошкоджено ясельну групу, вибито 24 вікна, два балкони. Також сильні уламкові пошкодження отримали кабінети саду і фасаду.

У дитячому садку в той час перебували діти і персонал установи. Дивом ніхто не постраждав. Всі люди вчасно сховалися в притулок.

Красногорівка

З 11 вересня 2014 року по 30 вересня 2015 року в приміщенні школи № 4 була розміщена база ВСУ.

Незважаючи на протести місцевих мешканців, солдати не покидали школу, а в результаті інтенсивних обстрілів і пошкоджень навчальних закладів всі діти міста, в тому числі і учні школи № 4, тривалий час змушені були вчитися в приміщенні тільки однією з п'яти місцевих шкіл.

В результаті створення бази ВСУ в школі 30 жовтня 2014 року будівлю навчального закладу було обстріляно з території так званої ДНР, фасад отримав осколкові ушкодження.

Також після перебування солдатів в школі вона була сильно розграбована.

3 червня 2015 року в результаті обстрілу постраждала школа № 3. В той день відбулося два попадання в дах будівлі, п'ять прямих попадань по фасаді.

Всього в ході обстрілу було 8 влучень на територію школи і 7 прямих влучень в будівлю школи. На 90 відсотків школа була зруйнована. Система

опалення була розірвана під впливом морозів взимку 2015 року.

Школа № 1 міста часто страждала від невибіркових обстрілів. Безліч влучень мінометних снарядів по фасаді школи зафіксовано приблизно з боку Старомихайлівці, підконтрольної так званій ДНР.

Місцеві мешканці, які проживають в багатоквартирному будинку на вулиці Сонячній у будинку 7, кажуть, що тільки завдяки цій школі їх будинок досі стоїть, оскільки навчальний заклад прикриває його від обстрілів.

3 червня 2015 року, в ході спроби прориву з боку т. зв. ДНР, почався мінометний обстріл НП, який вівся цілеспрямовано по житловому сектору з боку НП Старомихайлівка. Частина снарядів потрапила в будівлю школи № 1. Також обстріли житлового району і школи № 1 відбувалися: 19 червня, 1 і 17 липня 2016 року.

Школа № 2 в Красногорівці на вулиці Радянській рідко потрапляла під обстріл. Однак постраждала найбільше і в даний момент повністю зруйнована.

Перші потрапляння в школу відбулися в період **13–30 липня 2014 року**. Після цього школа знаходилася на тривалому ремонті. Влітку 2016 року школу готували після ремонту до відкриття, але **28 травня 2017 року**, після закінчення ремонту, вона була повністю зруйнована в результаті масованого обстрілу міста. На даний момент школа не придатна для навчання.

Донецький технікум Луганського національного аграрного університету в Красногорівці неодноразово піддавався обстрілу.

14 лютого 2015 року близько 13:00 стався мінометний обстріл, в результаті якого 6 снарядів потрапили на територію технікуму.

Постраждали два гуртожитки, їдальня, навчальний корпус, ветеринарна клініка. Був розбитий корпус механізації.

3 червня 2015 року зранку стався потужний невибірковий обстріл міста. У той час 30 дітей були в технікумі. В результаті цього обстрілу сильно постраждав спортзал закладу.

Також обстріли будівлі технікуму були зафіксовані **22 липня, 4 і 7 серпня 2016 року, 25 травня 2017 року**.

Зараз більшість корпусів відновлені і придатні для навчання.

Вище професійне училище Красногорівки також неодноразово потрапляло під обстріли: **з 13 по 30 липня 2014 року, в серпні 2014 року і 12 січня 2015 року**.

В результаті попадання снарядів **12 січня 2015 року** старий корпус загорівся, пожежу гасили два дні.

Також в ході обстрілів цивільних кварталів міста ушкодження отримали школа № 5, дитячий садок «Золота рибка».

Після цього школа № 5 довгий час була єдиною школою міста, в якій проводили навчання всіх дітей Красногорівки — в ході боїв вона постраждала найменше.

Мар'їнка

11 липня 2014 року під час тривалого обстрілу населеного пункту пошкоджено будівлю школи-інтернату № 3. В цей день в результаті атаки загинули 6 цивільних жителів міста.

Під час бойових дій в місті в 2014 році діти не могли вчитися в школі № 2 в Мар'їнці. У той період в результаті численних влучень в будівлю всі вікна були вибиті, школа сильно порізана уламками.

3 липня 2015 року в місті тривали бої. В цей час в будівлі школи № 2 протягом трьох днів базувалися бійці ЗЗФ.

За результатами опитування місцевих жителів, після виходу солдатів з будівлі приміщення всередині все було розграбовано і пошкоджено в різному ступені: двері вибиті, частково зламана

деяка оргтехніка, розгромлений комп'ютерний клас, зникли 12 комп'ютерів.

Останнє потрапляння в школу № 2 зафіксовано **23 серпня 2016 року**. Тоді постраждав фасад будівлі. Зараз школа періодично також отримує осколкові ушкодження фасаду будівлі.

Школа № 1 і Дитячо-Юнацька спортивна школа частіше за інших страждали в результаті обстрілів, так як знаходяться на досить близькій відстані до місць дислокації представників НЗФ «ДНР».

11 і 19 липня 2014 року в результаті обстрілу пошкоджено дах будівлі і фасад. Вибуховими хвилями і уламками вибиті вікна будівлі.

25 січня 2015 року зафіксовано пряме попадання в фасад будівлі Школи № 1. Снаряд наскрізь пробив стіну.

В результаті подальших обстрілів фасади будівель отримували сильні пошкодження, були попадання в фундамент, вікна.

Дебальцеве

У **грудні-січні 2015 року** відбувалися інтенсивні обстріли населеного пункту, в результаті яких постраждали більшість навчальних закладів міста.

В кінці **грудня 2015 року** в результаті обстрілу постраждав дитячий сад № 9.

Загальноосвітні школи № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 міста Дебальцеве були сильно пошкоджені обстрілами в період **2014–2015 років**.

Також в результаті сіневих обстрілів 2015 року постраждали такі навчальні заклади: музична школа, загальноосвітні школи №№ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. У результаті прямого попадання в будівлю школи № 6 повністю кілька поверхів обвалилися.

Світлодарськ

У **лютому 2015 року** школа № 11 потрапила під мінометний обстріл. Чотири снаряда пошкодили гараж поруч зі школою, майстерню. Фасад школи було посічено осколками, вікна вибито.

24 січня 2015 року в результаті обстрілу постраждав дитячий сад «Ластівка» та стадіон школи № 8. Садок отримав осколкові ушкодження фасаду і було вибито вікна, була загроза замо-

рожування системи опалення. Після обстрілу заклад вдалося відремонтувати — садок продовжує функціонувати.

13 лютого 2015 року відбувся обстріл школи № 8. Снаряд впав біля паркану школи, вибуховою хвилею вибило вікна, уламки посікли фасад школи.

Семенівка (під Слов'янськом)

У **червні 2014 року** місто знаходилося під контролем представників НЗФ «ДНР», які влаштували на території школи казарму, чим провокували обстріли району.

В результаті одного з таких обстрілів, **1 червня 2014 року** поблизу школи загинув місцевий житель, отримавши осколкові поранення.

Станиця Луганська

В кінці **січня 2015 року** в результаті інтенсивного обстрілу населеного пункту постраждала школа № 1 в селищі. Ймовірно обстріли велися з боку Луганська.

Центральні двері школи були вибиті, стіни повністю посічені осколками. Були вибиті вікна в спортзалі, кабінеті директора, майстерні, їдальні на другому поверсі. Також вибито три двері класних кабінетів на третьому поверсі, в бетонному перекритті між третім поверхом і дахом була велика діра від снаряду.

У **лютому 2015 року** відбувся повторний обстріл, в результаті якого знову була пошкоджена школа № 1. Вікна, що не були розбиті під час

попереднього обстрілу, були вибиті цього разу, також порвало плівку, якою закривали вибиті вікна.

Подальші обстріли школи відбулися в **липні і серпні 2015 року**. Вони завдали велику кількість осколкових пошкоджень школи, побили вставлені вікна. Зараз школа функціонує.

Найсильніші пошкодження в місті отримала школа № 2 в селищі.

У **серпні 2014 року** в результаті обстрілу школа повністю згоріла. На її місці залишився фундамент і фрагменти стін. Школа не підлягає відновленню. За свідченнями місцевих жителів територія школи замінована.

Попасна

4 грудня 2014 року під час проведення уроків в школі, близько 9 години ранку, у будівлі школи № 25 розірвався снаряд. Вибуховою хвилею вибило вікна в кабінетах.

14 липня 2014 року представники НЗФ на території школи організували базу з вогневими точками. В результаті в той же день в районі школи відбувся обстріл.

29 листопада 2014 року в результаті інтенсивного обстрілу міста будівля дитячого садка в Попасній сильно постраждала. На території дитячого садка впали 4 міни. В результаті чого були вибиті всі вікна, а також сильно пошкоджено всю будівлю.

Відновити дитячий сад після обстрілу допомагав фонд «Карітас», який надав 75 вікон.

Обласний бюджет виділив 600 тисяч гривень на ремонт даху, системи опалення, встановлення вхідних і міжкімнатних дверей, лінолеум.

Сонячні батареї, які стоять на даху дитячого садка з 2011 року, при обстрілі вціліли.

Відновлений дитячий сад відкрили 23 листопада 2015 року.

Троїцьке

29 вересня 2014 року під час обстрілу населеного пункту сильні пошкодження отримала місцева школа. В результаті обстрілу сталося два прямих попадання в дах над шкільною майстернею і над коридором переходу. Повністю зруйновано дах школи. Вибуховою хвилею і осколками снарядів розбило 13 вікон.

У травні-червні 2015 року, між солдатами ВСУ і місцевими жителями стався конфлікт у будівлі школи. Місцеві жителі проводили ремонтні роботи і готувалися крити дах школи. Військові попросили у працівників лист покриття, ті відмовили. В результаті військові побили працівників школи і відкрили вогонь по будівлі закладу.

Северодонецьк

1 липня 2014 року о 12:10 почався інтенсивний обстріл міста. У той час в ньому перебували формування т. зв. ЛНР і велися бої за місто. В результаті обстрілу постраждала школа-інтернат. Один зі снарядів розірвався на дитячому майданчику. Інші пошкодили будівлю школи. Постраждали навчальний і спальний корпуси, їдальня і пральня, вибуховими хвилями і уламками вибило вікна.

Первомайськ

3 серпня 2014 року відбувся обстріл Первомайська, який знаходиться під контролем т. зв. ЛНР. В результаті обстрілу ушкодження отримали дитячий садок «Казка» та загальноосвітня школа № 6.

Трьохізбенка

У січні-лютому 2015 року було зафіксовано систематичні обстріли НП. В результаті цих атак постраждала місцева школа, в якій не було дітей, а також 473 цивільних будинка.

В школу потрапило дві ракети «Град», які пробили дві плити перекриття. Одна ракета розірвалася усередині приміщення, інша на плацу.

Наступна атака по школі відбулася в лютому 2017 року. Тоді сталося пряме попадання в стіну школи. В результаті в будівлі було вибито вікна та двері.

Під час прицільних обстрілів школи українські добровольчі батальйони «Айдар» та «Донбас» базувалися в її будівлі.

Після того, як батальйони звільнили приміщення школи, місцеві жителі відзначають, що вона була повністю розграбована і сильно пошкоджена самими бійцями батальйонів.

Стаханов (Кадіївка)

Станом на 1 серпня 2014 року в приміщенні спортивного інтернату міста була розміщена база і місце незаконного позбавлення волі, організоване представниками т. зв. ЛНР.

Новосвітлівка та Хрящувате

20 червня 2014 року в цих населених пунктах Краснодонського району були зруйновані практично всі соціальні об'єкти: школи, заклади охорони здоров'я, селищні ради, установи культури.

За словами очевидців, яких вдалося опитати, обстріли велися з боку НЗФ.

На сьогоднішній день вся інфраструктура селищ відновлена за допомогою гуманітарних організацій РФ і міжнародних фондів.

Кіровськ (Голубівка)

Перші снаряди в місті лягли 3 листопада 2014 року.

22 січня 2015 року снаряди розірвалися в безпосередній близькості від школи, пошкодивши пластикові вікна, які пізніше були відновлені.

Снаряд впав на територію шкільного подвір'я, на спортивний майданчик недалеко від входу в бомбосховище в трьох метрах від кута будівлі, де знаходяться шкільні майстерні.

У спортзалі пробиті вікна наскрізь і вибиті шибки в приміщенні їдальні.

7 лютого 2015 року біля школи знову лягли снаряди, в результаті чого постраждали близько ста вікон.

В січні 2015 року в результаті обстрілів постраждав дитячий садок «Надія» у місті. Розбито скло в двох групах і коридорі.

7 лютого 2015 року о 10 годині 30 хвилин в результаті артобстрілу відбулося пряме попадання снаряда в дах, в результаті чого було зруйновано 9-ти метрове бетонне перекриття в музичному залі і пошкоджено будівлю газової котельні.

Зруйнований дитячий садок «Надія» у Кіровську

Крім вищезазначених, зафіксовані пошкодження і руйнування навчальних закладів в НП Донецької області: Артемівськ, Залізне, Чермалик, Краматорськ, Торецьк, Новгородське, Амвросіївка, село Луганське, Горлівка, Святогірськ, Гранітне, Єнакієве, Дебальцеве, Маріуполь; та в НП Луганської області — Луганськ, Лутугине, Молодогвардійськ, Золоте.

Додаток 8 ЗАХОПЛЕННЯ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ТА АТАКИ НА НИХ

Слов'янськ

Навесні-влітку 2014 року велись обстріли по об'єктах інфраструктури м. Слов'янськ. У той період зазнали пошкоджень 10 будівель лікувальних закладів міста.

Були зафіксовані влучення міни в дах головного корпусу клінічної лікарні (загинула старша сестра хірургічного відділення), пряме влучення у фасад дитячої лікарні, розірвалася міна перед пологовим будинком, пошкоджено осколками снаряду дах й вікна поліклініки.

11 квітня 2014 року будівля управління Служби безпеки України м. Слов'янська була зайнята збройними формуваннями. Поряд з будівлею СБУ знаходилися стаціонарні корпуси міської лікарні № 1. Збройні формування використовували лікарню для розміщення в ній своїх бійців, їх проживання, приготування їжі в розташованому там харчувальному блоці.

Семенівка

В селищі Семенівка під час боїв за Слов'янськ у травні 2014 року була повністю знищена обласна психіатрична лікарня.

5 травня 2014 року в результаті бою неподалік від лікарні снаряд влучив у корпус, де знаходилися хворі. Незабаром на територію установи прилетіла міна, осколками посікло стіни. В той час в лікарні перебувало понад 500 осіб.

До 25 травня всі пацієнти під обстрілами були перевезені в інші психіатричні лікарні.

Невдовзі лікарня перестала працювати. Установу зайняли НЗФ т.зв. «ДНР», розмістили на території артилерійські знаряддя, міномети, вели обстріл позицій ЗЗФ. Основні руйнування були нанесені закладу після того, як пацієнти й персонал залишили лікарню.

30 травня 2014 року будівля міської дитячої лікарні постраждала внаслідок мінометного обстрілу. На той момент в лікарні перебувало 16 співробітників, 15 дітей від одного до шести років і дві мами. В результаті обстрілу снарядом була пробита стіна, постраждали кабінети першого й другого поверхів, дах приймального відділення, зруйнований вхід в стаціонарне відділення, вибито близько 100 вікон.

Лиман

3 червня 2014 року в результаті артилерійського обстрілу сильно постраждала будівля Лиманської залізничної лікарні.

В той день на територію лікарні впало дев'ять снарядів. Було повністю зруйновано дах, другий та третій поверх терапевтичного корпусу, вибиті всі вікна в переході, пошкоджений кут будівлі хірургічного корпусу, покрівля в будівлі харчоблоку та бухгалтерії пробита уламками снаряда, в аптеці від вибухової хвилі вибиті всі вікна й двері, осколками пошкоджено гараж.

4 червня в лікарню зайшли українські військові. Під час обшуків всіх приміщень і підвалів ними були зламані двері в кабінетах установи.

Світлодарськ

Вперше лікарня постраждала 27 січня 2015 року. Близько 15.00 від міни, що розірвалася неподалік, посипалося скло, від осколка загинула медсестра, яка поверталася з роботи додому.

В результаті обстрілу було зруйновано двоповерховий корпус інфекційного відділення, частково постраждали будівлі пральні, харчоблоку, патологоанатомічного корпусу. Також пошкоджено дах головного корпусу лікарні, вибиті вікна

всіх корпусів, що призвело до непридатності медичного обладнання та м'якого інвентарю. Згодом на території лікарні було знайдено п'ять мін, що не розірвалися.

Миронівське

Перший обстріл Миронівської амбулаторії стався вранці 22 січня 2015 року. Міна влучила в фасад будівлі. Через п'ять днів другий снаряд пошкодив торець, постраждали газопровід, система опалення.

На території амбулаторії хотіли розташуватися українські військові, але медичний персонал був проти цього, аргументуючи тим, що «де вони знаходяться, туди й прилітає».

Селище Луганське

В селищі Луганське співробітники амбулаторії розповідали про розміщення частин української армії в медичній установі. Після відступу з міста Дебальцеве в кінці січня 2015 року в амбулаторію та дитячий садок, що знаходиться поруч, заїхали військові 128-ї окремої гірсько-піхотної бригади разом із технікою. В амбулаторії вони перебували близько місяця, а в садку — до початку травня.

Перший раз лікарню обстріляли 26 січня 2015 року — були вибиті всі вікна. З цього дня і до 23 березня амбулаторія не працювала, багато співробітників виїхало.

Коли тут жили солдати, в лікарню та на її територію три рази влучали снаряди — знесло дах, загорілася й згоріла сторожка. Під час перебування військових в будівлі установи пропало два комп'ютери, обладнання з фізіокабінету, глюкометри, ксерокс. Солдати також використовували в своїх цілях три медичні машини.

Після початку роботи амбулаторії в квітні 2015 року військові віддали співробітникам лікарні тільки один автомобіль УАЗ, другий постраждав під час бою в Дебальцевому, третій віддавати відмовилися, незважаючи на наполегливі прохання персоналу. Користувалися автомобілем, поки в травні його не розбили, і в непридатному стані передали в лікарню. Були зафіксовані

випадки, коли українські військові стріляли з території амбулаторії. Останній раз це було 5 червня 2015 року.

Опитне

14 лютого 2015 року одноповерхова цегляна будівля Опитнянської амбулаторії при артилерійському обстрілі зазнала значних пошкоджень. В результаті прямого влучення снаряду в приміщення фізіопроцедур будинок спалахнув, постраждало обладнання, меблі, медична документація. Будівля не підлягає відновленню.

Мар'їнка

Найсерйозніших пошкоджень будівля амбулаторії в Мар'їнці зазнала в серпні 2015 року. Під час ранкового обстрілу з боку Донецька в будівлі було пробито дах, постраждали вікна, під фундамент установи, де знаходилася дитяча консультація, зайшов снаряд.

Протягом 2014–2015 років було два масованих обстріли міста. В результаті обстрілів повілітало все скло в будівлі. Із співробітників та пацієнтів ніхто не постраждав.

Влітку 2014 року точилися бої за визволення міста. Близько місяця медичний персонал не виходив на роботу. В місті бойовиками т.зв. «ДНР» були встановлені блокпости. Співробітники підтвердили, що їх представники зі зброєю заходили на територію лікарні, прикладами автоматів били вивіски кольору українського прапора, піднімалися на дах. У той час зафіксовані факти мародерства, злочинства.

Мар'їнська центральна районна лікарня, яка знаходиться в місті Красногорівка, перших серйозних пошкоджень зазнала 3 червня 2015 року. Тоді постраждали дванадцять боксів складських приміщень, дах та залізобетонне перекриття третього корпусу, згоріло два автомобілі.

В серпні були пошкоджені підстанція швидкої допомоги, дах бухгалтерії, неврологічне відділення, дитяча консультація, постраждали господарські будівлі, була розбита електрична підстанція, яка живить лікарню.

Обстріли тривали і в 2016 році. 9 червня, 29 і 31 липня, 7 серпня від осколків снарядів було вибите скло.

В ніч з 21 на 22 жовтня в результаті обстрілу була розбита підстанція. Снаряди розривалися на асфальті, осколками побито торцеві вікна в поліклініці та в будівлях першого корпусу. В 2014–2015 роках на території установи не було дислокації воєнних формувань і розміщення техніки.

Мар'їнська центральна районна лікарня обслуговує виключно цивільне населення. За словами лікарів у 2014 році людьми у військовій формі було викрадено медичний автомобіль «Toyota».

10 жовтня житель Красногорівки отримав важке щелепно-лицьове поранення. В Курахівській лікарні фахівців, які би могли надати чоловікові допомогу, не виявилось. Було прийнято рішення про транспортування пораненого з Курахового в щелепно-лицьове відділення 1-ї міської лікарні м. Донецька. Близько 21.00 на блокпосту в районі хутора Широкий біля в'їзду в м. Донецьк автомобіль швидкої допомоги було розстріляно. Фельдшер і водій одразу загинули. Пацієнт, якого везли на лікування, був ще живий, але, не отримавши своєчасної допомоги, за півгодини помер. Важливо відзначити, що на машині були відповідні інформаційні написи та емблема Червоний Хрест.

28 травня 2017 року вівся прицільний вогонь по Центральній районній лікарні Красногорівки, в результаті якого центральний корпус лікарні майже повністю зруйнований.

Авдіївка

Перший раз Авдіївська центральна міська лікарня серйозно постраждала в серпні 2014 року — внаслідок обстрілу було пошкоджено травматологічне відділення, вилетіли всі шибки. Снаряд залетів через вікно в палату, була поранена медсестра — їй відірвало палець.

Пацієнтці, яку привезли на операцію, осколок встромився в живіт, внаслідок чого вона померла.

В жовтні 2014 року при повторному обстрілі лікарня знову залишилася без скла.

В січні 2015 року снаряди влучили в окремо розташовану будівлю інфекційного відділення,

де осколками пошкодило дах, харчоблок, морг і центральне стерилізаційне відділення.

З літа 2014 року по лютий 2015 року на території лікарні влучило сім снарядів.

До відновлення над містом української влади в кінці липня 2014 року декілька місяців Авдіївка контролювалася збройними формуваннями так званої «ДНР». Коли на територію закладу увійшли представники НЗФ «ДНР» то погрожували розстрілом персоналу, якщо персонал не виконає умови бойовиків.

В січні-лютому 2017 року Авдіївка знову опинилася в зоні бойових дій. Через обстріли були пошкоджені лінії електропередач — місто залишилося без води, електрики й теплопостачання. Засоби масової інформації повідомляли про влучення трьох снарядів поблизу Авдіївської центральної міської лікарні.

Станиця Луганська

24 серпня 2014 року, приблизно о 20 годині 25 хвилин почалися обстріли станції Кіндрашівська Нова (снт Станиця Луганська).

О 22.40 почався мінометний обстріл самої лікарні — навколо розривалися міни, сипалися вікна. По периметру на землі потім було зафіксовано 22 воронки. Під час обстрілу постраждали три медичні сестри — у двох стався струс мозку, третя отримала осколкове поранення.

На новорічні свята 2014–2015 років через відключення електрики під час сильних морозів в ЦРЛ перемерзла система опалення.

Повторний обстріл лікарні відбувся 9 лютого 2015 року. Під вогонь потрапили пральня та приймальне відділення. Постраждалих серед співробітників і пацієнтів не було.

Окрім обстрілів, мали місце факти використання лікувальних закладів у воєнних цілях. З 17 по 24 серпня 2014 року на третьому поверсі терапевтичного відділення розміщувалося близько 300 українських бійців.

За словами свідків, обстріл лікарні 24 серпня 2014 року стався після того, як напередодні вночі озброєні військові вели обстріл з території лікарні.

У листопаді-грудні 2014 року на територію ЦРЛ також заходили українські військові. Була до-

сягнута домовленість між керівництвом лікарні та військовими, що підрозділи залишаться в лікарні на два тижні і будуть тільки ночувати в ній, щоб уникнути розповсюдження інформації про місце дислокації військових. Базувалися вони на п'ятому поверсі ЦРЛ, нарікань з боку персоналу щодо їх поведінки не було.

28 грудня 2014 року під час запеклих боїв в районі Станиці Луганської будівлю Лінійної амбулаторії залізничної станції «Кондрашевська-Нова» відділкової лікарні станції «Луганськ» Донецької залізниці зайняв добровольчий батальон «Торнадо».

Керівництво «Торнадо» повідомило працівникам, що тут триває військова операція, солдати перебуватимуть в лікарні декілька днів, працівникам було запропоновано повернутися додому.

2 січня 2015 року військові залишили амбулаторію, але через декілька днів повернулися знову і перебували в ній до кінця березня.

За фактом захоплення було звернення керівництва амбулаторії до голови Станично-Луганської районної державної адміністрації, голови селищної ради, представників ОБСЄ. Допомогти ніхто не зміг, відповіли, що необхідно дочекатися припинення воєнних дій.

У січні 2015 року рота «Торнадо» для потреб амбулаторії звільнила перший поверх. Кілька днів вівся прийом пацієнтів. Але з 20 січня почалися періодичні обстріли амбулаторії, які тривали до 15 лютого. Були влучення снарядів у вікна будівлі, стіни, дах. У зв'язку з цим з 2 лютого 2015 року амбулаторія припинила свою роботу.

Постраждалих серед персоналу та пацієнтів не було. З території лікарні та суміжних територій рота «Торнадо» відкривала вогонь неодноразово.

Пізніше стало відомо, що бійці батальйону «Торнадо» використовували підвали лікарні в якості місця незаконного позбавлення волі.

Кримське

З другої половини жовтня 2014 року на території обласного протитуберкульозного санаторію в селі Кримське за наказом Геннадія Москаля розташовувалися члени ЗЗФ. Всі пацієнти були переведені в одне приміщення, а інші були зайняті солдатами.

До цього Кримське контролювали бойовики «Всеукраїнського війська Донського». Вони хотіли розміститися в санаторії, в двоповерховій будівлі, але не встигли. 17 жовтня 2014 року, бойовики пішли, забравши з собою «Волгу», яка була на балансі закладу.

1–2 листопада 2014 року обстріляли село з мінометів, «Градів» та артилерії, в результаті чого були пошкоджені лінії електропередач, постраждало декілька приватних будинків, був зруйнований протитуберкульозний санаторій. В результаті вибуху міни знищена їдальня (хворі на туберкульоз були змушені на відкритому вогні готувати собі їжу) та серйозно пошкоджений житловий корпус.

1 листопада 2014 року співробітникам було заборонено перебувати на території установи у зв'язку з блокуванням доступу до робочих місць та документації, відсутністю електропостачання та інших умов, необхідних для виконання завдань та функцій.

За даними адміністрації санаторію в результаті обстрілів знищено більш ніж 100 вікон, 70 дверей, пошкоджено дах, тепломережу, постраждали внутрішні й зовнішні оздоблювальні роботи лікувальних корпусів № 1, 2, 3, 4, рентген-кабінету, актового залу, бібліотеки, пральні; в їдальні зазнали пошкоджень водопровідна та каналізаційна системи.

Лисичанськ

24 липня 2014 року в дах будівлі амбулаторії № 3 Центру первинної медико-санітарної допомоги № 1 м. Лисичанськ влучила міна. Спалахнула пожежа, яку працівники закладу гасили власноруч. Всього в будівлю амбулаторії снаряди влучали двічі.

В дитячому відділенні було пробито дах, пошкоджені стіни в наркології, фасад будівлі скрізь побитий осколками, розбиті вікна. За словами свідків обстріл проводився з району Лисичанського нафтопереробного заводу з використанням реактивної системи залпового вогню «Град».

24–25 липня 2014 року під час визволення українським добровольчим батальйоном «Донбас» міста Лисичанськ від незаконних збройних формувань, внаслідок обстрілів постраждала будівля центральної міської лікарні імені Тітова.

Снаряди влучили в дах терапевтичного корпусу, впали біля офтальмологічного відділення — в результаті були розбиті вікна та двері. Осколками мін, що розривалися на території, були пошкоджені вікна, стіни та двері інших лікарняних корпусів. Через обстріли в лікарні не було електроенергії, газу, зв'язку, води.

Пацієнти були відпущені по домівках. Залишились лише ті, хто не міг самостійно ходити. Таких хворих на машинах ДСНС перевозили в інший корпус, де був підвал.

Слов'яносербськ

Слов'яносербська обласна туберкульозна лікарня знаходиться в селі Трьохізбенка.

14 червня 2014 року в результаті обстрілу села із застосуванням РСЗВ «Град» снаряди влучили у 5-поверхову будівлю, розташовану на території закладу, де мешкав медичний персонал лікарні. Найбільш інтенсивні обстріли закладу в той час, коли він ще працював, відбулися в листопаді 2014 року. На той момент в лікарні було 120 хворих, 106 співробітників.

10 листопада 2014 року через обстріли лікарня була закрита, всіх пацієнтів евакуювали в місто Лисичанськ до місцевого протитуберкульозного диспансеру.

У грудні 2014 року протягом трьох днів на території лікарні перебували підрозділи ЗСУ.

На початку 2015 року в лікарні розташовувалися солдати добровольчого батальйону «Айдар». Військовими були примусово відкриті маніпуляційні кабінети, кабінет завідуючого відділенням, старшої медсестри, викрадені медикаменти, стільці, 11 ліжок, чайники, матраци, постільна білизна.

Щастя

Щастинська міська лікарня протягом 2014–2015 років зазнала серії мінометних обстрілів, перший з яких відбувся вночі 3 червня 2014 року.

Взимку лікарня обстрілювалася майже кожен день. Влучення снарядів були регулярні.

3 серпня 2014 до кінця 2015 року перший поверх хірургічного відділення лікарні займала медична служба добровольчого батальйону «Айдар».

Один з найбільш сильних обстрілів лікарні відбувся 11 лютого 2015 року. Зафіксовано влучення міни в машину швидкої допомоги медичної служби «Айдару», яка знаходилася на території закладу. В результаті обстрілу машина повністю згоріла.

Всього на територію лікарні влучило п'ятнадцять мін. В результаті було пошкоджено залізобетонні покрівлі в залі засідань, вибито 257 вікон, знищені вхідні та внутрішні двері, було пошкоджене шиферне покриття поліклінічного корпусу та будівлі господарського блоку, постраждав маніпуляційний кабінет.

Попасна

Будівля Попаснянської підстанції Лисичанської станції швидкої медичної допомоги та розташовані поруч гаражі з автомобілями постраждали під час обстрілу 30 вересня 2014 року.

Під час обстрілу в приміщенні закладу було 10 співробітників та 2 особи з поліції, які тільки встигли зайти в будівлю підстанції й закрити двері, як трапився вибух від влучення міни.

В ніч з 17 на 18 лютого в лікарню влучили два снаряди — були пошкоджені «червоний куточок», кабінети діагностики, головного лікаря та заступника. Снаряди пройшли скрізь дах, зруйнувавши його, була пошкоджена стеля другого поверху, ударною хвилею було вибите скло. В той час всіх тяжкохворих і поранених на декількох машинах швидкої допомоги було евакуйовано до Лисичанська.

В умовах обстрілів медичний персонал продовжував надавати допомогу хворим та пораненим.

Ввечері 15 жовтня 2016 року лікарня та навколишня територія попали під обстріл. Від вибухів повилітали шибки, було пошкоджено газопровід та перервано електропостачання. Загалом біля

будівель лікарні було знайдено п'ять вирв від снарядів. Жодного вбитого чи пораненого внаслідок обстрілу на території лікарні не було.

Донецьк

За словами робітників закладу, на території обласної клінічної травматологічної лікарні м. Донецька влітку 2014 року бойовиками було встановлено блокпост. У той період постраждала центральна районна лікарня Куйбишевського району м. Донецька. Із захопленої НЗФ т. зв. «ДНР» військової частини, яка знаходилася по сусідству з лікарняним містечком, проводилися обстріли з важкого озброєння.

Медичні працівники розповіли про низку фактів, які свідчать про погрози медичному персоналу фізичним насильством за використання української мови, невиконання наказів, допомогу українським військовим.

На базі залізничної лікарні в Донецьку бойовики сформували військовий шпиталь по вулиці Університетській навпроти травматології.

Із інтерв'ю опитаного колишнього лікаря закладу: *«Неодноразово бували випадки, коли вони приїжджали неадекватні, збуджені, привозили напівтруп, викликали анестезіолога й говорили — якщо він помре, ти звідси живим не вийдеш, для залякування стріляли в стелю, в ноги. Вони привозили у вантажівці поранених, вказували нам, кому і в якій черговості треба надавати допомогу, аж до того дійшло, що кричали — кидайте тих, лікуєте цих...»*

В 17-ій центральній міській лікарні м. Донецька був випадок, коли через проблеми із медзабезпеченням лікар запропонував вагітній жінці перед пологами або самостійно придбати медикаменти, яких бракувало, або заплатити гроші в касу. Жінка написала на лікаря скаргу до «міністерства державної безпеки» т. зв. «ДНР», після чого бойовики прийшли до лікаря з автоматами проводити роз'яснювальну роботу. Лікар змушений був купувати необхідні ліки за свій рахунок та згодом приймати пологи в присутності озброєних людей в пологовому залі.

На початку червня 2014 року представниками так званої «ДНР» було захоплено обласний ліку-

вально-оздоровчий центр лікарні Калініна Донецького обласного клінічного територіального медичного об'єднання. В цьому центрі проходили лікування працівники державних установ та організацій регіону. Співробітникам закладу сказали, що там буде діяти «шпиталь „ДНР“».

Переважно постраждали лікарні, розташовані на околицях Донецька, і в районах, які межують з лінією зіткнення.

Зокрема, отримали пошкодження міські лікарні Донецька № 1, 2, 3, 12, 14, 19, 20, 21, 23, 27, Донецька психіатрична лікарня, дитяча поліклініка Кіровського району Донецька, Центр первинної медико-санітарної допомоги в селищі Нижня Кринка, лікарня в Докучаєвську, дитяча поліклініка, психіатричний диспансер в Горлівці, міська лікарня № 2 в Макіївці, амбулаторія № 3 в селищі Кондратівка, пологовий будинок в селі Вільне, психоневрологічний інтернат в селищі Старомихайлівка, залізнична лікарня в Дебальцевому, будівля фельдшерсько-акушерського пункту села Комінтернове, районна лікарня в селищі Тельманове.

Первомайськ

Влітку 2014 року в Первомайській центральній міській багатопрофільній лікарні було відсутнє водопостачання, майже не було палива для генераторів, не вистачало ліків. В місті залишилась одна машина швидкої допомоги, інші забрали для своїх потреб незаконні збройні формування. Міський перинатальний центр з обладнанням та дороговартісним устаткуванням пограбували представники так званої «ЛНР», і він наразі не функціонує.

Під час активної фази бойових дій 2014–2015 років від обстрілів постраждали Луганська обласна клінічна лікарня, Луганська обласна дитяча клінічна лікарня, Луганський обласний клінічний онкологічний диспансер, Луганські міські лікарні № 1 та № 2, залізнична відділкова лікарня станції «Луганськ», пологовий будинок в м. Первомайську, Лутугинська центральна районна лікарня, міські лікарні Стаханова (наразі — Кадіївка), Ірміного та Кіровська (наразі — Голубівка).

Додаток 9 РУЙНУВАННЯ МОСТІВ

Автомобільний міст Єнакієве-Шахтарськ

У Донецькій області 18 червня 2014 р. близько 15:30 був підірваний **міст на автомобільній дорозі Т0517 Єнакієве-Шахтарськ-Амвросіївка** при в'їзді в селище Благодатне Амвросіївського району. В результаті вибуху пошкоджено покриття моста, зруйновано три з п'яти балок прогонової будови і проміжна опора. У зв'язку з інцидентом, Службою автодоріг в Донецькій області прийнято рішення про закриття руху по мосту.

Горлівка

Міст через канал Сіверський Донець — Донбас в житловому масиві Будівельник був підірваний 5 серпня 2014 року.

Дебальцеве

У Дебальцевому 6 березня 2015 був підірваний **автомобільний міст** проходить над залізничним полотном з'єднує Дебальцеве, Вуглегірськ і Горлівку.

За залишками зруйнованого моста проїжджають мікроавтобуси з пасажирами і автомобілі, які прямують у місто. Ширина вцілілого моста не перевищує трьох метрів.

Міст через річку Тепла

7 липня 2014 року о 5:30 був підірваний **залізничний міст** через річку Тепла на 961 кілометрі перегону станцій «Городній — Кондрашевська Нова» в Станично-Луганському районі.

В результаті вибуху пошкоджено 100 метрів шляху і 1 проліт мосту довжиною близько 20–25 метрів.

Через підірваний мосту припинено постачання вугілля на Луганську обласну ТЕС міста Щастя, яка виробляє електроенергію для 70% населених пунктів області.

Міст через річку Сіверський Донець

7 липня 2014 року невідомі підірвали **міст через річку Сіверський Донець** на автомобільній дорозі Т0513 Червоний Лиман-Артемівськ в районі селища Закотне в Лиманському районі. В результаті вибуху основна несуча конструкція моста, що служить для підтримки мостового полотна, повністю зруйнована.

Карлівка

10 червня 2014 року в Донецькій області недалеко від села Карлівка підірваний **міст по дорозі С-051139**.

ЖД міст через річку Кальчик

Вночі 23 грудня 2014 року в 1.45 був підірваний **залізничний міст** на 1260 км в районі Мухіна, через річку Кальчик. Міст знаходиться на ділянці, який з'єднує меткомбінати імені Ілліча та «Азовсталь», що належать «Метінвесту», з Маріупольським торговим портом.

Макіївка

20.09.2014 р. в селищі Нижня Кринка підірваний **міст**.

Новобахмутівка

7 червня 2014 року приблизно о 13 годині в районі населеного пункту Новобахмутівка підірваний **залізничний міст**, що проходить над дорогою Слов'янськ — Донецьк — Маріуполь.

Павлопіль

У Павлопіль вранці 8 вересня 2014 р. був підірваний **міст**, знищено два прольоти по напрямку. У зв'язку з руйнуванням моста проїзд в села Чермалик та Орловське закритий.

Родаково

У Луганській області 18 липня 2014 року, близько 15:00 був підірваний **міст через річку Лугань** неподалік селища Родакове Слов'яносербського району Луганської області. Міст з'єднує селища пгт. Родаково, селище Мамушева, селище Суходіл і виїзд на автодорогу Р66 Луганськ, Северодонецьк. Біля підірваного моста була встановлена тимчасова переправа.

Томашовський міст

22 травня 2014 року було підірвано **Томашовський міст**, Рубіжне-Новодружеськ через річку Сіверський Донець, довжиною 94 метри і шириною 11 метрів.

Сіверськ

10.04.2014 року був підірваний міст в Сіверську Бахмутського району. Вибухівкою були знищені опори і прогін.

Міст через річку Казенний Торець

У селищі Селезнівка 3 липня 2014 року було підірвано міст через річку Казенний Торець по трасі М03 Ростов-на-Дону — Харків. Рух ішов через зведений понтонний міст.

Станиця Луганська

В Станиці Луганській 19 березня 2015 р., близько 18 годин був підірваний автомобільний міст через річку Сіверський Донець, транспортна переправа, через яку здійснюється автомобільний рух між контрольованою України Станиці Луганській і містом Луганськ, який тимчасово окупований.

Підгорівка

У Луганській області 12.07.2014 р. в селі Підгорівка Старобільського району підірваний один

з мостів через річку Айдар, на дорозі Р-07 Чугуїв-Мілове (через Старобільськ), в результаті чого були пошкоджені два прогони мосту з шести.

Волноваха-Тельманово

У селі Старомар’ївка в Донецькій обл. 20.08.2014 р. був підірваний автомобільний міст державного значення Волноваха-Тельманове, через річку Кальміус між селами Гранітне та Старомар’ївка.

Троицьке

У Троїцькому 20 червня 2015 року приблизно о 16:30 був підірваний міст.

Путиловський міст

18 січня 2015 року в м. Донецьку був підірваний Путиловський міст.

Горлівка

У Горлівці 24.07.2014 р. був підірваний автомобільний міст між житловим масивом Сонячний і селищем Микитівка.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ..... 3

РЕЗЮМЕ 4

ВСТУП..... 5

МЕТОДОЛОГІЯ..... 6

ОБЛІК ЦИВІЛЬНИХ ЖЕРТВ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОМС..... 9

СТИСЛИЙ ОПИС ПОДІЙ, ЩО ВІДБУВАЛИСЯ У НП, НА ТЕРИТОРІЇ ЯКИХ ВЕЛИСЯ БОЙОВІ ДІЇ 11

ЖЕРТВИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В НП ВЗДОВЖ ЛЗ 24

МАСШТАБ ВТРАТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ..... 25

РОЗМІЩЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН НА ТЕРИТОРІЇ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ТА НЕВИБІРКОВІ НАПАДИ 27

ОБЛІК ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЗРУЙНОВАНИХ ТА ПОШКОДЖЕНИХ ЖИТЛОВИХ БУДИНКІВ ТА ОБ’ЄКТІВ ІНФРАСТРУКТУРИ.....31

ПРАВОВА ДОПОМОГА ЦИВІЛЬНИМ ЖЕРТВАМ ПОРУШЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ..... 37

ВИСНОВКИ 39

РЕКОМЕНДАЦІЇ.....41

ДОДАТКИ. ВИКЛАД ФАКТІВ

Додаток 1. Хронологія розвитку подій 42

Додаток 2. Цивільні особи, що загинули під час обстрілів..... 54

Додаток 3. Цивільні особи, що загинули внаслідок авіаційних ударів 70

Додаток 4. Цивільні особи, які зазнали поранень під час обстрілів.....71

Додаток 5. Цивільні особи, що зазнали поранень або загинули в результаті підриву на невідомих вибухових предметах (фугаси, розтяжки та ін.)..... 94

Додаток 6. Руйнування в ОРДЛО внаслідок бойових дій 101

Додаток 7. Захоплення навчальних закладів та атаки на них.....103

Додаток 8. Захоплення медичних закладів та атаки на них..... 108

Додаток 9. Руйнування мостів..... 114

**Доповідь
про втрати цивільного населення, руйнування житла та інфраструктури
внаслідок збройного конфлікту на сході України**

Автори доповіді:

Юрій Асєєв, Анастасія Єгорова,
Євген Захаров, Станіслав Пилаєв, Яна Смелянська

Відповідальний за випуск: *Є. Ю. Захаров*

Редактор *Є. Ю. Захаров*

Верстка: *О. А. Мірошниченко*

Підписано до друку 04.09.2018

Формат 60×84 ¹/₈. Папір крейдовий. Гарнітура MetaPro

Умов. друк. арк. 13,71. Облік.-вид. арк. 18,85

Наклад — 500 прим. Зам. № МО-18/18

ГО «ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА»

61002, Харків, а/с 10430

<http://khpg.org>

<http://library.khpg.org>

ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ»

61002, Харків, вул. Дарвіна, 7, кв. 35

Свідоцтво Державного комітету телебачення і радіомовлення України

серія ДК № 4783 від 23.10.2014 р.

ел. пошта: distribution.hr.publisher@gmail.com